

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

СОСУЛА ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСАНДРОВИЧ

Прим. № _____

УДК 347.44

ДИСЕРТАЦІЯ
**ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ СПОСОБИ РОЗПОРЯДЖЕННЯ
КОРПОРАТИВНИМИ ПРАВАМИ**

Спеціальність 081 – Право

Галузь знань 08 - Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі права

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

/О.О. Сосула/

Науковий керівник **Коссак Володимир Михайлович**
доктор юридичних наук, професор

Львів – 2021

Анотація

Сосула О. Цивільно-правові способи розпорядження корпоративними правами. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі права за спеціальністю 081 - Право. – Львівський національний університет імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, Львів – 2020.

Актуальність теми дослідження зумовлена потребою з'ясування правових форм розпорядження корпоративними правами у внутрішньокорпоративному і зовнішньокорпоративному обороті та необхідності розробки рекомендацій щодо удосконалення нормативної бази регулювання корпоративних відносин та правозастосувальної практики.

Розділ I «Загальнотеоретична характеристика регулювання корпоративних прав» складається з двох підрозділів і присвячений з'ясуванню поняття корпоративних прав та їх правової природи. Проаналізовано джерельну базу регулювання корпоративних відносин, наукові погляди на сутність корпоративних прав. Розроблено класифікацію корпоративних прав та звернуто увагу на відмінності в правовому режимі майнових і немайнових (організаційних) корпоративних прав.

Розділ II «Особливості правового режиму майнових та немайнових (організаційних) корпоративних прав у динаміці цивільного обороту» складається з двох підрозділів. У ньому досліджено особливості правового режиму майнових корпоративних прав, продиференційовано суб'єктивні правомочності, які становлять зміст майнового корпоративного права. Розглянуто їх сутність крізь призму об'єктів цивільних правовідносин у статиці та динаміці цивільного обороту. Виокремлено особливості правового режиму немайнових (організаційних) корпоративних прав. Охарактеризовано їх значення для реалізації майнових корпоративних прав. Встановлено перелік

немайнових корпоративних прав, які можуть бути об'єктом внутрішньокорпоративного та зовнішньокорпоративного оборотів.

Розділ III «Цивільно-правові форми реалізації права на розпорядження корпоративними правами» містить три підрозділи. Проаналізовано сутність та зміст корпоративного договору як нової форми, передбаченої законодавством для реалізації правомочності розпорядження корпоративними правами.

Приділено увагу характеристиці предмета корпоративного договору. На основі аналізу різноманітних наукових поглядів щодо розуміння суті корпоративного договору та його умов обґрунтовано авторську позицію щодо місця корпоративного договору в системі цивільно-правових договорів. Встановлено, що на основі корпоративного договору може відбуватися розпорядження майновими та немайновими корпоративними правами. Проаналізовано інші види договорів (правочинів) розпорядчого характеру, за допомогою яких можуть передаватися корпоративні права або окремі правомочності, що становлять їхній зміст. Виокремлено договори (правочини), які є правовою формою передачі винятково немайнових корпоративних прав та їх значення для реалізації суб'єктивних майнових корпоративних прав.

Дисертаційна робота є одним із перших в Україні комплексних досліджень проблем цивільно-правових відносин щодо розпорядження корпоративними правами. У результаті дослідження сформульовано та обґрунтовано низку положень, висновків і пропозицій, спрямованих на удосконалення цивільно-правових форм опосередкування обороту корпоративних прав, зокрема:

Вперше: 1) запропоновано авторське визначення поняття корпоративного права як об'єкта цивільно-правового обороту, зміст якого становлять майнові та немайнові (організаційні) правомочності. Майновій складовій властиві два компоненти: зобов'язально-правовий та речово-правовий. Їх здійснення пов'язується з участю в статутному капіталі юридичної особи. Організаційні правомочності спрямовані на реалізацію майнових корпоративних прав шляхом здійснення розпорядчих правочинів та контролю за діяльністю корпоративної

структури; 2) визначено, що зміст суб'єктивного корпоративного права становлять: а) право на дію, що охоплює організаційні правомочності; б) право майнової вимоги, що відповідає майновим правомочностям; в) право на захист у разі порушення суб'єктивних корпоративних прав; 3) доведено, що оборотоздатність майнових корпоративних прав вказує на їх здатність бути об'єктом цивільних правовідносин. Для характеристики корпоративних прав як об'єктів цивільного обороту мають значення такі критерії: а) правовий зв'язок зі суб'єктом корпоративних відносин; б) можливість відокремлення від суб'єкта корпоративних відносин; 4) вказано, що необхідно розрізняти термін «відчуження майнових прав» та «передання корпоративних правомочностей». Термін «відчуження» варто розуміти як волевиявлення, спрямоване на визначення юридичної долі корпоративного права як об'єкта цивільних правовідносин шляхом передання його у власність іншій особі. Переданням окремих правомочностей на підставі розпорядчого правочину передаються тимчасово певні повноваження майнового і немайнового характеру, не припиняючи суб'єктивне корпоративне право загалом; 5) встановлено, що правовою формою розпорядження корпоративними правами є корпоративний договір та розпорядчі правочини. За правовою природою корпоративний договір тяжіє до договорів про спільну інвестиційну діяльність. Предметом такого договору є дії з передання корпоративних прав або окремих правомочностей іншій особі – стороні договору або корпорації; б) запропоновано класифікацію договорів і правочинів залежно від виду та обсягу правомочностей, що передаються на основі волевиявлення суб'єкта корпоративних відносин.

Удосконалено: 1) дефініцію майнового корпоративного права, безтілесна природа якої не дає змоги провести її передання як речі в натурі. Об'єктом передання будуть повноваження майнового характеру, які переходять до набувача; 2) розуміння правової природи немайнових (організаційних) корпоративних прав та їх ролі в реалізації майнових суб'єктивних корпоративних прав; 3) поняття способу і меж здійснення корпоративних

повноважень. Обмеження можуть встановлюватися установчими документами корпорації або локальними актами, прийнятими органами корпорації відповідно до своїх повноважень або загальними зборами учасників корпорації; 4) визначення майнової складової корпоративного права, яку характеризують такі ознаки: а) належать суб'єкту, частка якого визначена в статутному капіталі юридичної особи; б) майнові корпоративні права виникають стосовно корпоративної господарської структури; в) здійснення корпоративних прав пов'язане з участю в статутному капіталі юридичної особи корпоративного типу; 5) поняття корпорації, під якою варто розуміти юридичну особу, статутний капітал якої поділений на частки або становить частку, належну одному засновнику, створену з метою одержання прибутку (доходу) з подальшим розподілом його між засновниками (учасниками) у вигляді дивідендів та управління якої відбувається на корпоративних засадах пропорційно до розміру частки в статутному капіталі.

Набули подальшого розвитку: 1) концепція поділу суб'єктивних корпоративних прав на майнові та немайнові (організаційні); 2) розуміння змісту суб'єктивного корпоративного права; 3) положення про особливості зовнішньокорпоративного і внутрішньокорпоративного обороту корпоративних правомочностей як об'єктів цивільних прав; 4) положення щодо з'ясування переліку істотних умов, які становлять зміст корпоративного договору. Результати дисертаційної роботи можуть бути використані при подальшому дослідженні правових форм розпорядження корпоративними правами; удосконаленні корпоративного законодавства; при розробці установчих документів юридичних осіб корпоративного типу; вирішенні корпоративних спорів; при підготовці навчально-методичних посібників і підручників, для проведення лекційних та семінарських занять з навчальної дисципліни «Цивільне право України», «Правове регулювання інвестиційної діяльності», «Корпоративне право» та науково-практичних коментарів до законів, які регулюють корпоративні відносини.

Ключові слова: корпоративний договір, розпорядчий правочин, майнові корпоративні права, немайнові корпоративні права, оборотоздатність корпоративних прав, корпорація.

ANNOTATION

Sosula O.O. Civil law ways of disposing corporate rights is a qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for a Candidate of Law (Doctor of Philosophy) Degree in Speciality 12.00.03 – Civil Law and Civil Procedure; Family law; International Private Law. - Ivan Franko National University of Lviv, Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv - 2020.

The relevance of the research topic is due to the need to clarify the legal forms of corporate rights in intra-corporate and external corporate turnover and the need to develop recommendations for improving the regulatory framework for corporate relations and law enforcement practices.

Section I "General Theoretical Characteristics of Corporate Rights Regulation" consists of two sections and is devoted to clarifying the concept of corporate rights and their legal nature. The source base of corporate relations regulation, scientific views on the essence of corporate rights are analyzed. The classification of corporate rights is developed and attention is paid to differences in the legal regime of property and non-property (organizational) corporate rights.

Section II "Peculiarities of the legal regime of property and non-property (organizational) corporate rights in the dynamics of civil turnover" consists of two sections. It explores the features of the legal regime of property corporate rights, differentiates the subjective powers that constitute the content of property corporate law. Their essence is considered through the prism of the objects of civil law in the statics and dynamics of civil turnover. Peculiarities of the legal regime of non-property (organizational) corporate rights are singled out. Their significance for the realization of property corporate rights is described. A list of intangible corporate rights that may be subject to intra-corporate and external corporate turnover has been established.

Section III "Civil law forms of exercising the right to dispose of corporate rights" contains three sections. The essence and content of the corporate agreement as

a new form provided by the legislation for realization of the power to dispose of corporate rights are analyzed.

Attention is paid to the characteristics of the subject of the corporate agreement. Based on the analysis of various scientific views on the understanding of the essence of a corporate agreement and its conditions, the author's position on the place of a corporate agreement in the system of civil law agreements is substantiated. It is established that property and non-property corporate rights can be disposed of on the basis of a corporate agreement. Other types of agreements (transactions) of administrative nature are analyzed, by means of which corporate rights or separate powers that make up their content can be transferred. Contracts (transactions) are singled out, which are a legal form of transfer of exclusively non-property corporate rights and their significance for the realization of subjective property corporate rights. The dissertation is one of the first in Ukraine comprehensive studies of the problems of civil law relations regarding the disposal of corporate rights. As a result of the research, a number of provisions, conclusions and proposals aimed at improving civil law forms of mediation of corporate rights turnover were formulated and substantiated, in particular:

For the first time: 1) the author's definition of the concept of corporate law as an object of civil law turnover is proposed, the content of which consists of property and non-property (organizational) powers. The property component has two components: legal obligation and property law. Their implementation is associated with participation in the authorized capital of the legal entity. Organizational powers are aimed at the realization of property corporate rights through the implementation of administrative transactions and control over the activities of the corporate structure; 2) it is determined that the content of subjective corporate law is: a) the right to act, covering organizational powers; b) the right of property claim, which corresponds to the property powers; c) the right to protection in case of violation of subjective corporate rights; 3) it is proved that the turnover of property corporate rights indicates their ability to be the object of civil law. The following criteria are important for the characterization of corporate rights as objects of civil turnover: a)

legal relationship with the subject of corporate relations; b) the possibility of separation from the subject of corporate relations; 4) it is indicated that it is necessary to distinguish between the term "alienation of property rights" and "transfer of corporate powers". The term "alienation" should be understood as an expression of will aimed at determining the legal fate of corporate law as an object of civil law by transferring it to another person. The transfer of certain powers on the basis of an administrative transaction temporarily transfers certain powers of property and non-property nature, without terminating the subjective corporate law in general; 5) it is established that the legal form of disposition of corporate rights is a corporate agreement and administrative transactions. By its legal nature, a corporate agreement tends to agreements on joint investment activities. The subject of such an agreement is the transfer of corporate rights or certain powers to another person - a party to the agreement or corporation; 6) the classification of agreements and transactions depending on the type and scope of powers transferred on the basis of the will of the subject of corporate relations is proposed.

Improved: 1) the definition of property corporate law, the disembodied nature of which does not allow its transfer as a thing in kind. The object of the transfer will be the powers of a property nature, which pass to the purchaser; 2) understanding the legal nature of non-property (organizational) corporate rights and their role in the implementation of property subjective corporate rights; 3) the concept of the method and limits of corporate authority. Restrictions may be established by the constituent documents of the corporation or local acts adopted by the bodies of the corporation in accordance with their powers or by the general meeting of participants of the corporation; 4) determination of the property component of corporate law, which is characterized by the following features: a) belong to the entity whose share is defined in the authorized capital of the legal entity; b) property corporate rights arise in relation to the corporate economic structure; c) the exercise of corporate rights is associated with participation in the authorized capital of a legal entity of the corporate type; 5) the concept of a corporation, which should be understood as a legal entity whose authorized capital is divided into shares or is a share owned by one founder,

created for profit (income) with its subsequent distribution among the founders (participants) in the form of dividends and management on a corporate basis in proportion to the size of the share in the authorized capital.

The following were further developed: 1) the concept of division of subjective corporate rights into property and non-property (organizational); 2) understanding the content of subjective corporate law; 3) provisions on the peculiarities of foreign and intra-corporate turnover of corporate powers as objects of civil rights; 4) provisions to clarify the list of essential conditions that constitute the content of the corporate agreement. The results of the dissertation can be used in further research of legal forms of corporate rights; improvement of corporate legislation; in the development of constituent documents of corporate legal entities; corporate dispute resolution; in the preparation of textbooks and manuals, for lectures and seminars on the subject "Civil Law of Ukraine", "Legal regulation of investment activities", "Corporate Law" and scientific and practical comments on the laws governing corporate relations.

Keywords: corporate agreement, administrative transaction, property corporate rights, non - property corporate rights, turnover of corporate rights, corporation.

Список публікацій здобувача за темою дисертації:

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Сосула О.О. Правова природа корпоративних прав. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»* №889, серія: юридичні науки, випуск 17. Львів, 2018. С. 100-105.
2. Сосула О.О. Законодавче регулювання корпоративного договору в Україні. *Підприємство, господарство і право*. 2020. №7 (293). С. 56-61.
3. Сосула О.О. Оборотоzdатність немайнових (організаційних) корпоративних прав. *Актуальні проблеми правознавства*. Випуск №4. Тернопіль, 2020. С. 77-89.
4. Сосула О.О. Зміст корпоративного договору: цивільно-правовий аспект. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. №4(32), 2020. Р. 177-184.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Сосула О.О. Майнова складова корпоративних прав. *Збірник наукових праць за матеріалами XVI міжнародної науково-практичної конференції «Корпоративне право України та країн Європейського союзу: новели законодавства» Навчально-науковий юридичний інститут ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»* - С. 153-157.
2. Сосула О.О. Поняття корпорацій як суб'єкта цивільних правовідносин. *Збірник наукових праць за матеріалами XVII міжнародної науково-практичної конференції «Правовий захист корпоративних прав за законодавством України та країн Європейського Союзу» Навчально-науковий юридичний інститут ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»* - С.201-206.

3. Сосула О.О. Форми корпоративних договорів за законодавством України. Актуальні питання розвитку правової держави в умовах сучасного становлення громадянського суспільства в Україні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 26-27 червня 2020 року, 2020. С.55-60.
4. Сосула, О. Корпоративні права як об'єкт цивільного обороту. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні::* Матеріали XXV звіт. наук.-практ. конф., 7-8 лют. 2019 р. / ЛНУ ім. І. Франка. Юрид. фак-т; голов. ред. В. М. Бурдін. - Львів : Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2019. - Ч. 1 Додаток. - С. 39-41.

Зміст	
Перелік умовних позначень.....	14
Вступ.....	15
Розділ 1. Загальнотеоретична характеристика	
регулювання корпоративних прав.....	23
1.1. Поняття і правова природа корпоративних прав.....	23
1.2. Види корпоративних прав.....	40
Висновки до розділу 1.....	67
Розділ 2. Особливості розпорядження майновими та	
немайновими (організаційними) корпоративними правами у	
динаміці цивільного обороту.....	69
2.1. Майнові корпоративні права як об'єкт цивільного обороту.....	69
2.2. Обороздатність немайнових (організаційних)	
корпоративних прав.....	90
Висновки до розділу 2.....	123
Розділ 3. Цивільно-правові форми реалізації	
права на розпорядження корпоративними правами.....	126
3.1. Поняття та форма корпоративного договору.....	126
3.2. Зміст корпоративного договору.....	141
3.3. Інші правові форми розпорядження	
корпоративними правами.....	164
Висновки до розділу 3.....	191
Висновки.....	194
Додаток А. Список публікацій здобувача за темою	
дисертації та відомості про апробацію результатів дисертації.....	222

Перелік умовних позначень

ЦК України – Цивільний кодекс України

ГК України – Господарський кодекс України

ПК – Податковий кодекс України

Закон «Про інвестиційну діяльність» – Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 р.

Закон «Про акціонерне товариства» – Закон України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 р.

Закон України від 23.03.2017 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо корпоративних договорів» – Закон України від 23.03.2017 р.

Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» – Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 08.02.2018 р.

Вступ

Актуальність теми. В сучасних умовах переходу до ринкової економіки функціонують юридичні особи з різними формами власності. Одним із найпоширеніших видів інвестування є створення юридичних осіб корпоративного типу. Наслідком створення є наявність в учасника такої юридичної особи корпоративних прав. Останні поділяються на майнові та немайнові (організаційні) корпоративні права. Кожний із перелічених видів виконує певні функції з управління юридичною особою та забезпечує майнові інтереси їх володільців у вигляді дивідендів та право на частку у статутному (складеному) капіталі корпоративної структури. Водночас, корпоративні права існують не лише в статиці як елемент змісту суб'єктивних прав їх володільця. Корпоративні права є об'єктом цивільних правовідносин у динаміці інвестиційних відносин.

У цей час в Україні склалася система корпоративного законодавства, у якій необхідно виокремити Закони України «Про акціонерні товариства», «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», в яких враховано новітні підходи до розуміння правової природи та суті корпоративних прав.

Незважаючи на становлення корпоративного законодавства, в Україні існує чимало проблемних питань щодо здійснення суб'єктивних корпоративних прав та розпорядження ними. Зазначені проблеми стосуються насамперед особливостей передання майнових та немайнових (організаційних) корпоративних прав на підставі договорів та розпорядчих правочинів іншим особам.

Теоретичним підґрунтям для дисертаційного дослідження стали наукові праці українських та зарубіжних учених: Ю. Б. Бека, В. А. Васильєвої, І. В. Венедіктової, О. М. Вінник, В. В. Вітрянського, Н. С. Глузь, А. А. Герц, О. М. Гнатів, О. В. Дзери, І. О. Дзери, А. С. Довгерта, М. М. Дякович, Ю. М. Жорнокуя, Ю. О. Заїки, О. Р. Кібенко, В. М. Коссака, О. О. Кота, В. М. Кравчука, Н. С. Кузнєцової, В. В. Луця, Р. А. Майданика, З. В. Ромовської, О. Е. Сімсон, І. Б. Саракун, І. В. Спасибо-Фатєєвої,

Р. О. Стефанчука, В. І. Цікала, Б. Р. Шишки, С. І. Шимон, В. С. Щербини, Ю. М. Юркевича, О. С. Яворської, У. В. Яримович та ін.

Аналіз правових джерел свідчить, що у працях науковців досліджено проблеми правової природи корпоративних прав, їх ознаки та критерії класифікації. Зокрема, цим питанням, а також особливостям захисту корпоративних прав були присвячені дисертаційні роботи Н. С. Глузь «Корпорації та корпоративне право: поняття, основні ознаки та особливості захисту», О. Р. Кібенко «Сучасний стан та перспективи правового регулювання корпоративних відносин: порівняльний аналіз права ЄС, Великобританії та України», В. М. Кравчука «Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах», І. Б. Саракун «Здійснення корпоративних прав учасниками (засновниками) господарських товариств (цивільно-правовий аспект)», В. Ю. Пашутіної «Зловживання корпоративними правами: цивільно-правовий аспект», М. В. Соколовського «Межі здійснення суб'єктивних корпоративних прав учасників підприємницьких товариств», Н. О. Вінтоняк «Правовий режим корпоративних прав подружжя».

Однак не були предметом комплексного дисертаційного дослідження відносини динаміки корпоративних прав як об'єкта цивільного обороту. Не з'ясовано питання особливостей і способів розпорядження майновими та немайновими (організаційними) корпоративними правами. Актуальним залишається питання специфіки правового регулювання внутрішньокорпоративного обороту корпоративних прав.

Останні законодавчі зміни регулювання корпоративних відносин в окремих видах господарських товариств наголосили актуальність вирішення правових проблем обороту господарських прав. Тому дисертаційне дослідження зазначених проблем сприятиме упорядкуванню законодавчого механізму регулювання передання корпоративних прав або окремих правомочностей та захисту інтересів суб'єктів цих відносин.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дослідження виконано відповідно до планових тем наукової роботи кафедри цивільного права та процесу юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка «Проблеми уніфікації цивільного законодавства України з правом ЄС» (2016–2018 рр. номер державної реєстрації 0116U4001703) та «Новелізація цивільного та цивільного процесуального права в умовах реформи судочинства» (2019–2021 рр.. номер державної реєстрації 0119U002358).

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у науковому обґрунтуванні теоретичних положень цивільно-правового регулювання, розпорядження майновими і немайновими (організаційними) корпоративними правами та формулювання пропозицій, спрямованих на удосконалення законодавства України в сфері корпоративних відносин.

Для досягнення мети потрібно було розв'язати такі завдання:

- дослідити джерельну базу регулювання корпоративних відносин;
- з'ясувати поняття та правову природу майнових і немайнових (організаційних) корпоративних прав;
- проаналізувати критерії класифікації корпоративних прав;
- проаналізувати правовий режим майнових та немайнових (організаційних) корпоративних прав як об'єктів цивільних правовідносин;
- з'ясувати правові форми розпорядження корпоративними правами;
- обґрунтувати рекомендації, спрямовані на вдосконалення чинного законодавства у сфері регулювання корпоративних відносин.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які пов'язані зі створенням корпорації та розпорядженням майновими і немайновими (організаційними) корпоративними правами.

Предметом дослідження є правові форми розпорядження майновими та немайновими (організаційними) правами, вітчизняні та іноземні нормативні акти у сфері корпоративних відносин, правозастосувальна практика.

Методи дослідження, які використано у процесі написання праці, обрано відповідно до мети і завдань дослідження з урахуванням його об'єкта та

предмета. Було застосовано дві групи методів наукового пізнання – загальнонаукові та спеціальні методи пізнання правових явищ. Діалектичний метод супроводжував увесь процес дисертаційного дослідження, допоміг визначити правову природу корпоративних відносин та особливості їх оборотоздатності залежно від виду (підрозділи 1.1, 1.2); методи аналізу і синтезу, індукції та дедукції використані для формулювання основних понять та пропозицій щодо вдосконалення передання корпоративних прав (підрозділи 2.1, 2.2, 3.3).

Метод системно-історичного аналізу було використано для дослідження еволюції корпоративного законодавства в Україні (підрозділ 1.1); метод структурного аналізу – для з'ясування змісту корпоративного договору та розпорядчих правочинів (підрозділи 3.2, 3.3); синергетичний метод дав можливість проаналізувати корпоративний договір як спосіб взаємодії учасників корпорації щодо реалізації суб'єктивних корпоративних прав (підрозділи 3.1, 3.2); порівняльний – для порівняння вітчизняного й іноземного законодавства в сфері регулювання корпоративних відносин (підрозділ 1.1); формально-юридичний для аналізу актів корпоративного законодавства (1.1, 1.2); метод тлумачення правових норм для встановлення змісту норм законодавства, яке є джерелом регулювання корпоративних відносин (підрозділ 1.1, 1.2, 2.1, 2.2); теоретичного моделювання – при розробці пропозицій щодо внесення змін до законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів у сфері корпоративного регулювання (підрозділи 3.1, 3.2). Метод узагальнення надав можливість розробити засади удосконалення механізму регулювання корпоративних відносин у динаміці цивільного обороту (підрозділи 2.2, 3.2).

Емпіричну основу дослідження становлять установчі документи корпоративних структур, практика укладення і виконання корпоративних договорів, матеріали судових справ щодо розв'язання корпоративних спорів.

Нормативну базу дослідження становлять положення Цивільного кодексу України, Закону України «Про акціонерні товариства», Закону України «Про

товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», інші нормативно-правові акти України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертаційна робота є одним із перших в Україні комплексних досліджень цивільно-правового регулювання розпорядження корпоративними правами. Наукову новизну дисертації становлять такі основні положення:

Вперше:

1) запропоновано авторське визначення корпоративного права, зміст якого становлять майнові та немайнові правомочності як об'єкти цивільного обороту;

2) встановлено особливості правового режиму майнових та немайнових (організаційних) корпоративних прав як об'єктів цивільного обороту;

3) визначено правові умови оборотоздатності корпоративних прав у внутрішньокорпоративному обороті;

4) конкретизовано об'єкти цивільного корпоративного обороту, якими можуть бути корпоративне право або окремі правомочності, які становлять його зміст;

5) встановлено правові наслідки передання корпоративних прав іншим особам. Звернуто увагу на застосування термінів «відчуження корпоративних прав» та «передання корпоративних прав». Під останнім необхідно розуміти розпорядження окремими корпоративними правомочностями, залишаючись при цьому суб'єктом корпоративних відносин;

6) визначено правові форми цивільного обороту корпоративних прав, якими є корпоративний договір та розпорядчі правочини (договори).

Удосконалено:

7) поняття суб'єктивного корпоративного права. Останнє реалізується способами й у формах, передбачених законодавством, і залежить від волевиявлення їх володільця та інших осіб – учасників корпорації;

8) розуміння оборотоздатності майнових корпоративних прав, для яких характерні ознаки правового зв'язку зі суб'єктом корпоративних відносин та корпорацією і можливість бути об'єктом цивільного обороту;

9) класифікацію корпоративних договорів: за критеріями предмета – на майнові та немайнові правомочності; за метою: спрямовані на відчуження корпоративного права і на тимчасове передання окремих правомочностей; за сферою регулювання: на внутрішньокорпоративні та зовнішньокорпоративні;

10) поняття предмета корпоративного договору, суть якого становлять дії, спрямовані на розпорядження корпоративними правами або окремими правомочностями, які повинні бути конкретизовані за певними критеріями, що допомагають визначити обсяг повноважень, які передаються або якими добровільно обмежується їхня реалізація;

11) правовий механізм визначення меж здійснення правомочностей, переданих на підставі розпорядчих договорів (правочинів). Зазначені обмеження можуть встановлюватися установчими документами корпорації або локальними актами, прийнятими на загальних зборах учасників корпоративної структури.

Набуло дальшого розвитку:

12) поняття корпорації, під якою варто розуміти юридичну особу, статутний капітал якої поділений на частки або становлять частку, належну одному засновнику, створену з метою отримання прибутку (доходу) з подальшим розподілом його між засновниками (учасниками) у вигляді дивідендів та управління якої відбувається на корпоративних засадах пропорційно до розміру частки в статутному капіталі;

13) дефініція змісту суб'єктивного корпоративного права, суть якого становлять організаційні правомочності участі в корпорації; право майнової вимоги; право на захист у разі порушення суб'єктивних корпоративних прав;

14) позиція, що майновим корпоративним правом властивий загальний правовий режим оборотоздатності. Особливості цивільного обороту можуть

залежати від організаційно-правової форми юридичної особи корпоративного типу;

15) перелік істотних умов корпоративного договору, до яких належать предмет, строк, спосіб та межі здійснення майнових і організаційних повноважень та інші умови, на включенні яких наполягає одна зі сторін договірних відносин.

Практичне значення одержаних результатів полягає, в тому, що викладені в дисертації положення, висновки та пропозиції можуть бути використані в:

- науково-дослідній діяльності при подальшому дослідженні правових форм розпорядження корпоративними правами;
- правотворчій діяльності – для вдосконалення чинного законодавства України, що регулює порядок реалізації суб'єктивних корпоративних прав в цивільному обороті;
- правозастосовній діяльності – у разі розроблення типових корпоративних договорів та вирішення корпоративних спорів;
- навчальному процесі – при підготовці навчально-методичних посібників і підручників, для проведення лекційних занять з навчальної дисципліни «Цивільне право України», «Корпоративне право України», науково-практичних коментарів до Законів України «Про акціонерне товариство», «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю».

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконано дисертантом самостійно. Основні теоретичні положення та розробки, що характеризують наукову новизну дослідження, теоретичне і практичне значення його результатів, одержане дисертантом особисто.

Апробація результатів дисертації.

Сосула О.О. Майнова складова корпоративних прав. *Збірник наукових праць за матеріалами XVI міжнародної науково-практичної конференції «Корпоративне право України та країн Європейського союзу: новели*

законодавства» *Навчально-науковий юридичний інститут ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»* - С. 153-157.

Сосула О.О. Поняття корпорацій як суб'єкта цивільних правовідносин. *Збірник наукових праць за матеріалами XVII міжнародної науково-практичної конференції «Правовий захист корпоративних прав за законодавством України та країн Європейського Союзу» Навчально-науковий юридичний інститут ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»* - С.201-206.

Сосула О.О. *Форми корпоративних договорів за законодавством України. Актуальні питання розвитку правової держави в умовах сучасного становлення громадянського суспільства в Україні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 26-27 червня 2020 року, 2020.* С.55-60.

Сосула, О. Корпоративні права як об'єкт цивільного обороту. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні:: Матеріали XXV звіт. наук.-практ. конф., 7-8 лют. 2019 р. / ЛНУ ім. І. Франка. Юрид. фак-т; голов. ред. В. М. Бурдін. - Львів : Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2019. - Ч. 1 Додаток. - С. 39-41.*

Публікації. Основні висновки та положення дисертаційного дослідження відображені у восьми публікаціях, з яких три – у виданнях, що включені до переліку наукових фахових видань, затверджених МОН України, одна у зарубіжному фаховому виданні, чотири – у збірниках тез та доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Структура дисертації зумовлена метою, завданнями та логікою дослідження. Робота складається зі вступу трьох розділів, які охоплюють сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 223 сторінок, з них основний текст 201 сторінки, список використаних джерел з 161 на 18 сторінках та додатки на 2 сторінках.

Розділ І. Загальнотеоретична характеристика регулювання корпоративних прав

1. Поняття і правова природа корпоративних прав

Учасники господарських товариств та інших структур корпоративного типу набувають певні права, що є елементом змісту корпоративних відносин і розглядається як врегульований нормами права їх юридичний зв'язок зі створеними юридичними особами. Зокрема, В. С. Щербина наголошує, що корпоративні відносини характеризуються нерозривним поєднанням майнових і організаційних елементів [154, с. 8]. В. А. Васильєва визначає корпоративні права як відносини між засновниками (учасниками) юридичної особи і самою юридичною особою в результаті реалізації ними засновницьких прав [11, с. 24]. Водночас у літературі вказують на певну самостійність корпоративних прав як виду цивільних прав [122, с. 23].

Термін «корпоративні права» трапляється в законодавстві. Як правило, зазначені права пов'язують з участю в господарських товариствах (ст. 116 ЦК України). Дефініція поняття корпоративних прав міститься у ст. 167 Господарського кодексу України – це право особи, частку якої визначено у статутному фонді (майні) господарської організації, що охоплюють правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частини прибутку (дивідендів) цієї організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами.

У ст. 2 Закону України від 19 березня 1996 р. «Про режим іноземного інвестування» [91, ст. 80] мітиться перелік видів іноземних інвестицій. Серед інших подано визначення корпоративних прав, під якими розуміють право власності на частку (пай) у статутному фонді юридичної особи, створеної відповідно до законодавства України або законодавства інших держав. Це послужило основою для позиції В. М. Коссака, який визначає корпоративні

права як право власності на частку (пай) у статутному фонді юридичної особи, включаючи право на управління та отримання відповідної частки прибутку такої юридичної особи, а також активів у разі її ліквідації [44, с. 50].

Податковий кодекс України [77, ст. 112] визначає корпоративні права як права особи, частка якої визначена у статутному фонді (майні) господарської організації, що охоплюють правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) цієї організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами.

Поняття корпоративних прав міститься в спеціальних актах законодавства, які регулюють окремі види господарських товариств. Згідно з п. 8 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про акціонерні товариства» корпоративні права – це сукупність майнових і немайнових прав власника акцій товариства (акціонера), які випливають з права власності на акції, що охоплюють право на участь в управлінні товариством, отримання дивідендів та активів акціонерного товариства в разі його ліквідації відповідно до закону, а також інші права та правомочності, передбачені законом та статутними документами [81, ст. 384].

Зокрема, І. В. Спасибо-Фатєєва пропонує також визначення корпоративного права як права власності на частку (паї) у статутному фонді (капіталі) юридичної особи, включаючи право на управління, отримання відповідної частини прибутку такої юридичної особи, а також частки активів у разі її ліквідації відповідно до чинного законодавства [128, с. 152].

Подане свідчить про наявність майнової складової корпоративних прав, що має важливе значення для їх оборотоздатності. Майнові права за загальним правом є відчужуваними. Відповідно корпоративні права можуть передаватися на підставі цивільно-правових договорів (правочинів) іншим особам. Наслідком передання корпоративних прав є перехід майнових правомочностей до нового володільця в т. ч. і на частку в статутному капіталі та право на дивіденди. Тож, корпоративні права як майнові об'єкти за своєю правовою природою стають об'єктом цивільного обороту [116].

Корпоративні права, визначення яких міститься в законодавстві, можна розглядати як об'єктивне право. Однак, якщо корпоративне право належить конкретній особі, йдеться про суб'єктивне цивільне право. У зв'язку з цим Є. О. Мічурін доходить висновку, що об'єктивне право регулює цивільні правовідносини, а суб'єктивне право залежно від цього регулювання надає особі певні можливості щодо здійснення цивільних прав [70, с. 24–25].

Суб'єктивне цивільне право не може здійснюватися без правового регулювання, що дає підстави говорити про взаємозв'язок суб'єктивного та об'єктивного цивільного права. Правове регулювання спрямоване на регламентацію правовідносин, через що об'єктивне право впливає на суб'єктивне, і в цьому полягає їхній зв'язок. Здійснення суб'єктивного цивільного права неодмінно спирається на об'єктивне цивільне право з установленими в його нормах правилами, які визначають можливу поведінку особи в цивільних відносинах [23, 6–7].

Корпоративні права за своєю правовою природою є цивільними правами. Відповідно корпоративне право доцільно розглядати в об'єктивному розумінні. Корпоративне право може бути визначене як система правил, норм, які регулюють суспільні відносини, що виникають у зв'язку з набуттям, здійсненням, захистом і припиненням цих прав.

У суб'єктивному розумінні корпоративне право можна розглядати як право, що належить конкретній особі відповідно до чинного законодавства й охоплює майнові та організаційні правомочності. Такий висновок роблять, враховуючи перелік правомочностей, які становлять зміст корпоративного права. Адже до них належить право на отримання певної частки капіталу у разі ліквідації корпоративної структури та право на дивіденди. Водночас корпоративні права мають складну структуру, включаючи правомочності організаційного (немайнового) характеру. Зазначені правомочності не обмежуються приписами законодавства, а можуть встановлюватися в установчих документах юридичної особи, визначаючи характер взаємовідносин між володільцем корпоративних прав і самим корпоративним утворенням.

Тому склад корпоративних прав, передбачений законодавством, не є вичерпним.

Корпоративні права можна розглядати як врегульовані нормами права відносини між учасниками корпоративної структури та корпорацією, змістом яких є права та обов'язки, що виникають у процесі діяльності останньої. Це послужило основою для позиції В. С. Щербини, який наголосив, що корпоративні відносини характеризуються нерозривним поєднанням майнових і організаційних елементів [154, с. 8]. Корпоративні права доцільно розглядувати як самостійний вид цивільних прав, суб'єктами якого є підприємницьке товариство та його учасники, зміст цих правовідносин становить корпоративні права та обов'язки учасників і товариства, об'єктом є дії, спрямовані на реалізацію цих прав і виконання обов'язків.

На думку В. Ю. Пашутіної, корпоративні права є збірним поняттям, що охоплює сукупність суб'єктивних корпоративних прав учасника (акціонера) господарського товариства, а саме право на участь в управлінні товариством, право на отримання інформації, право на участь у розподілі прибутку товариства та одержання частини майна товариства у випадку його ліквідації й інші права, визначені установчими та локальними документами товариства і законом [74, с. 7].

У юридичній літературі наявні спроби диференціювати корпоративні права залежно від статусу суб'єкта, якому вони належать. Зокрема, Ю. А. Переяславська сформулювала поняття корпоративних прав держави, під якими запропоновано розуміти права держави як об'єкта захисту, узагальнити ознаки цих прав та на їх основі уточнити їхню правову природу. В результаті під ними розуміють право держави щодо її участі в господарських організаціях, управління їхньою господарською діяльністю, розподілу й утримання прибутків та ліквідації, а також інші права, передбачені законами та установчими документами, які здійснюються через систему організаційно-господарських повноважень відповідних органів управління, визначених згідно із законодавством про управління об'єктами державної власності, та можуть

виступати об'єктами захисту у разі їх порушення, невизнання або оспорення з боку будь-яких осіб [75, с. 8]. Загалом у коментованій дефініції наголошено лише управлінсько-господарську складову повноважень держави. Зміст інших правомочностей, які становлять зміст корпоративних прав держави не відрізняються від правомочностей інших суб'єктів – володільців корпоративних прав.

Відносини, що регулюються корпоративним правом, можуть мати комплексний характер, включаючи також публічно-правові. Але суть корпоративних відносин становлять права та обов'язки, які виникають між учасниками та корпоративним утворенням з приводу його створення та діяльності. Зазначені відносини реалізуються на основі рівності, автономії волі і майнової самостійності їхніх учасників.

Водночас, корпоративним відносинам, за наявності ознак цивільних, властиві певні особливості. Тому, розглядаючи правову природу корпоративних прав крізь призму цивільних, необхідно враховувати, що загальнотеоретичні підходи розуміння цивільних прав в об'єктивному та суб'єктивному аспектах варто поєднувати з особливостями специфіки їх виникнення та здійснення.

Не у всіх випадках виникнення або існування певних правомочностей, які становлять зміст корпоративних прав особи, зумовлене підставами виникнення речових чи зобов'язальних правовідносин у корпоративній сфері. Корпоративні права охоплюють майнові та немайнові права.

Основою перших та других є інтерес, спрямований на задоволення відповідних потреб особи. Охоронюваний законом інтерес у логічно-смісловому зв'язку з поняттям «права» треба розуміти як прагнення до користування конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом, як зумовлений загальним змістом об'єктивного і прямо не опосередкований у суб'єктивному праві простий, логічний дозвіл, що є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони, з метою задоволення індивідуальних і колективних потреб, які не суперечать Конституції і законам

України, суспільним інтересам, справедливості, добросовісності, розумності та іншим загальноправовим засадам [95]. Як зазначає О.В. Дзера, у ЦК України чітко визначені способи захисту цивільних прав та інтересів судом, а також у більшості випадків правові підстави їх застосування [28].

Набуття і здійснення корпоративних прав пов'язане з реалізацією як майнових, так і немайнових правомочностей, які мають на меті отримання доходу. Але набуття корпоративних прав не можна вважати підприємницькою діяльністю, яка теж має на меті отримання прибутку. Тому різний зміст правомочностей, пов'язаних із веденням підприємництва та набуття корпоративних прав у результаті інвестиційної діяльності.

Особливістю корпоративних прав є своєрідний симбіоз майнових та немайнових правомочностей. Кожна із них займає самостійне місце серед правомочностей, що становлять зміст корпоративних прав. Їх володілець може розпоряджатися ним загалом або передавати окремі повноваження іншим особам, залишаючись володільцем корпоративних прав загалом.

Корпоративним правом властиві певні ознаки. На основі аналізу законодавства можна виокремити такі ознаки:

- корпоративні права належать лише особам, частка яких є у статутному (складеному) капіталі господарської організації;
- виникають лише у підприємницьких господарських організаціях корпоративного типу;
- охоплюють майнові та особисті немайнові правомочності;
- здійснення корпоративних прав пов'язане з діяльністю юридичної особи;
- повноваження, які становлять зміст корпоративних відносин, встановлені законодавством і установчими документами юридичних осіб;
- набуття і здійснення корпоративних прав не вважається підприємницькою, а інвестиційною діяльністю.

З урахуванням організаційно-правових форм підприємницьких юридичних осіб, передбачених Цивільним і Господарським кодексами України,

в літературі запропоновано поділ корпоративних прав за сферою їх існування на:

- корпоративні права учасників господарських товариств-об'єднань майна (капіталу);
- корпоративні права учасників господарських товариств-об'єднань осіб;
- корпоративні права членів виробничих кооперативів;
- корпоративні права учасників приватних підприємств;
- корпоративні права членів фермерських господарств;
- корпоративні права учасників підприємств «споживчої кооперації» [72, с. 311–312].

У вітчизняній літературі залежно від способу утворення (заснування) та формування статутного капіталу підприємства поділяють на унітарні та корпоративні. Згідно з цим критерієм унітарне підприємство, яке створює один засновник, виділяючи необхідне для того майно, формує відповідно до закону статутний капітал, не поділений на частки (паї), затверджує статут, розподіляє доходи безпосередньо або через керівника, якого він призначає, керує підприємством і формує його трудовий колектив на засадах трудового найму, вирішує питання реорганізації та ліквідації підприємства. Унітарними є державні підприємства, комунальні підприємства, засновані на власності об'єднань громадян, релігійної організації або на приватній власності засновника.

Згідно з ч. 5 ст. 63 ГК України корпоративне підприємство утворюють, як правило, двоє або більше засновників за їх спільним рішенням (договором), діє на основі об'єднання майна та/або підприємницької чи трудової діяльності засновників (учасників), їх спільного управління справами на основі корпоративних справ, у тому числі через органи, що ними створюються, участі засновників (учасників) у розподілі доходів та ризиків підприємства. Корпоративними є підприємства, які створені у формі господарського товариства, а також

інші підприємства, в тому числі засновані на приватній власності двох і більше осіб [41, с. 128–129].

Зважаючи на те, що в корпоративній організації створюється статутний капітал, необхідно наголосити, що внесення засновниками (учасниками) майна є обов'язковим для його формування. Об'єднання лише підприємницької чи трудової діяльності засновників недостатньо. Відповідно до ч. 1 ст. 163 ЦК України діяльність виробничого кооперативу ґрунтується на особистій трудовій участі його членів, тоді як засновники (учасники) господарських товариств не зобов'язані об'єднувати свою трудову діяльність. Тому об'єднання засновниками (учасниками) юридичної особи корпоративного типу їхньої трудової, як і підприємницької діяльності, не є характерною ознакою корпоративної структури.

Відповідно до ч. 5 ст. 63 ГК України юридичну особу корпоративного типу утворюють, як правило, за спільним рішенням (договором) засновників. Такий припис не може слугувати ознакою корпоративної структури. Адже, якщо засновником є одна особа, очевидно, що достатньо її одноосібного рішення про заснування юридичної особи. Крім цього, прийняття спільного рішення (укладання договору) засновників чи одноосібного рішення про заснування не є виокремлюючою ознакою, оскільки відбувається при створенні будь-якого виду юридичної особи і не є характерним критерієм для створення юридичних осіб певних організаційно-правових форм. Як зазначає О. І. Угриновська, юридична особа корпоративного типу може бути створена будь-якою кількістю засновників [140, с. 38].

Тому привертає увагу певна плутанина в критеріях визначення корпоративної природи юридичної особи за цією ознакою. Адже корпоративна юридична особа може бути створена й одним засновником. Так, господарські товариства є юридичними особами корпоративного

типу. Однак засновником акціонерного товариства, товариства з обмеженою відповідальністю може бути одна особа.

Не можна вважати ознакою корпоративної природи юридичної особи вид власності. Юридичні особи корпоративного типу можуть бути засновані як на основі державної чи комунальної власності, так і на приватній. Наприклад, публічне акціонерне товариство «Українська залізниця» створено за рахунок складеного капіталу, який належить до державної форми власності, є корпоративною структурою.

Визначальним критерієм віднесення юридичної особи до корпоративного типу має бути організаційно-правова форма та статутні цілі діяльності. У ЦК України юридичні особи диференціюються на публічні та приватні. Це послужило основою теоретичного обґрунтування співвідношення приватних і публічних засад регулювання корпоративних відносин. Зокрема, на думку М. К. Сулейменова правове становище суб'єктів правовідношення визначає основний критерій поділу права на приватне і публічне [138, с. 30].

Як зазначалося, корпоративні відносини за своєю природою є цивільними. Відповідно джерелом їх регулювання є приватне право. Для учасників цих відносин характерною є рівність сторін.

Залежно від виду корпоративної структури корпоративні права можуть мати певну специфіку. Так, А. Г. Гулик у результаті аналізу положень корпоративного законодавства, а також доктринальних джерел, обґрунтовує особливу правову природу прав акціонерів. Автор виокремив два види: права акціонерів-власників простих акцій та права акціонерів-власників привілейованих акцій. Водночас названий автор вважає доцільним розмежування прав акціонерів залежно від їхньої правової природи на майнові та немайнові права. До першої групи належать права на дивіденди, право на одержання частини майна або вартості частини майна у разі ліквідації акціонерного товариства, права акціонера на відчуження належних йому акцій.

Другу групу прав становлять право на участь в управлінні справами товариства; право акціонера на інформацію. При цьому наголошено на необхідності використовувати термін «немайнові права», а не термін «особисті немайнові права» [26, с. 6].

Натомість У. В. Яримович обґрунтовує зобов'язальну природу корпоративного правовідношення, суб'єктами якого є підприємницьке товариство та його учасники. Зміст цих правовідносин становлять корпоративні права та обов'язки товариства, а об'єктом є дії, спрямовані на реалізацію цих прав та виконання обов'язків. Авторка пропонує поняття «юридична особа корпоративного типу», виділяючи такі її ознаки:

- 1) об'єднання майна засновників при створенні юридичної особи;
- 2) наявність статутного(складеного) капіталу;
- 3) право власності юридичної особи на майно, передане засновниками як вклад до статутного (складеного) капіталу;
- 4) визначення в статутному (складеному) капіталі (майна) частки учасника, яка надає йому корпоративні права;
- 5) участь учасника такої організації в управлінні нею на основі корпоративних прав;
- 6) участь засновників (учасників) у розподілі доходів юридичної особи та ризиків у межах внеску, якщо більший розмір ризиків не встановлений законом чи установчими документами.

З урахуванням наведених ознак, юридичну особу корпоративного типу авторка визначила як організацію, що створюється у формі господарського товариства та діє на основі об'єднання майна, а у випадках, передбачених законом, – і діяльності її учасників (засновників), частка яких визначається у статутному (складеному) капіталі цієї організації, які надають її учасникам (засновникам) корпоративні права [156, с. 7].

Поняття корпоративної структури має важливе значення для з'ясування суті та змісту корпоративних прав. Адже одним із суб'єктів корпоративних відносин має бути обов'язково юридична особа корпоративного типу.

Корпоративні відносини є предметом регулювання положеннями законодавства та внутрішніми локальними актами корпорацій. При цьому для корпоративних відносин характерними є комплексний підхід до їхнього регулювання. Але аналіз положень джерельної бази та методу правового регулювання дає можливість дійти висновку про цивільно-правову природу корпоративних відносин. Адже в основі реалізації корпоративних прав є волевиявлення їх володільця [119].

Корпоративна організація не може давати розпоряджень конкретним володільцям корпоративних прав. Навпаки корпораційне утворення має керуватися рішеннями, які приймають загальними зборами суб'єктів корпоративних прав. При цьому законодавством передбачено також нормативні гарантії захисту корпоративних прав. Наприклад, якщо акціонер не згодний з рішенням про реорганізацію акціонерного товариства або укладенням ним значного правочину, він може вимагати від акціонерного товариства викупу в нього акцій, тобто укладення з ним цивільно-правового договору.

Виконавчі, наглядові органи корпоративних структур не можуть чинити адміністративного впливу на володільців корпоративних прав. Навпаки, учасники (засновники) корпорації здійснюють свої права шляхом участі в управлінні корпоративною структурою. Корпоративні права є елементом корпоративних відносин і реалізуються на засадах рівності між учасниками (засновниками) корпорації. Це не виключає нерівності майнових корпоративних прав, що впливає на порядок здійснення організаційних правомочностей.

Без сумніву складовою частиною корпоративних прав є майновий елемент. Останній може мати речову та зобов'язальну правову природу.

Це яскраво проявляється в акціонерному праві. Акція є не лише підставою виникнення корпоративних прав, але й об'єктом права власності акціонера. Однак акціонери не є співвласниками майна акціонерного товариства. Вони – носії прав корпоративного типу, змістом яких є майнові та немайнові правомочності.

Водночас наявність речових та зобов'язальних ознак коментованих цивільно-правових відносин не впливає на їхню правову природу і допомагає їх виокремити в особливий вид, в якому поєднуються засади зобов'язального і речового права. Речова складова корпоративних прав дозволяє їх здійснення в зобов'язальних правовідносинах як у відносинах зі самою корпоративною структурою, так і у відносинах з іншими особами.

Правова природа корпоративних прав безпосередньо пов'язана з розумінням суті корпоративних відносин. В. І. Борисова відзначає, що корпоративні відносини – це змішані майново-організаційні відносини, в яких організаційні елементи спрямовані на обслуговування як речових, так і зобов'язальних відносин [8, с. 110]. Корпоративні відносини виникають і тривають між учасниками (засновниками) і юридичною особою корпоративного типу. Тому важливим є з'ясування суті корпоративної природи юридичної особи.

ЦК України не містить поняття «корпорація», «корпоративні відносини», «корпоративні права». ГК України передбачає поняття корпорації, яке згідно із ст. 120 названого кодексу представляє собою об'єднання підприємств, тобто характеризує правову форму провадження господарської діяльності шляхом об'єднання підприємств, що залишаються водночас самостійними юридичними особами.

Відносини між ними регулюються, крім положень законодавства, договором, який не можна відносити до підстави виникнення корпоративних відносин. У коментованому випадку наявні цивільні

відносини, які ґрунтуються на виборі сторонами виду господарського співробітництва.

Корпоративні права існують у корпоративних відносинах, які складаються між володільцями корпоративних прав та корпоративною структурою. Поточними справами в корпоративній структурі керують його органи. Але відносини виникають між самою корпорацією та її учасниками.

Ігнорування або порушення корпоративних прав учасників з боку органів управління корпоративної структури є підставою виникнення охоронного правовідношення, суб'єктами якого буде корпорація, а не її орган. При цьому використовують цивільно-правові способи захисту, що зайвий раз акцентує цивільно-правову природу коментованих відносин.

Отже, корпоративні відносини, елементом змісту яких є корпоративні права, становлять сукупність майнових і організаційно-правових правомочностей як певну єдність юридичних явищ. Корпоративні відносини можна аналізувати в статичі і динаміці цивільно-правових відносин. Наявність корпоративних прав можна розглядати в речово-правовому аспекті з позиції абсолютних відносин. Володілець корпоративного права може не вчиняти жодних юридичних дій, спрямованих на їхню реалізацію. Тут має місце загальне правило, що нездійснення суб'єктивно цивільного права не припиняє його.

Зміст корпоративного правовідношення становлять суб'єктивні права та обов'язки їх учасників. Особливість корпоративних прав полягає в тому, що їх здійснення в багатьох випадках залежить не лише від волевиявлення їхнього володільця. Це стосується прийняття рішень з урахуванням розміру, частки в статутному (складеному) капіталі, яка безпосередньо пов'язується з обсягом корпоративних прав.

З іншого боку, є низка суб'єктивних корпоративних правомочностей, які може реалізувати самотійно їхній володілець. На це звертає увагу І. Р. Калаур, який зазначив, що стосовно права на

управління товариством воля і власний розсуд учасника є необхідними, проте недостатніми для здійснення суб'єктивного права, оскільки задоволення суб'єктивного інтересу залежить не тільки від власної поведінки учасника товариства, але і від спільної та узгодженої поведінки інших учасників товариства [38, с. 19].

Водночас М. О. Стефанчук наголошує, що деякі правові норми надають особі конкретні права, але не містять або містять недосконалий механізм їх здійснення. Тому виникає своєрідний вакуум, коли особа юридично наділена правом, але фактично не може його здійснювати, що, по суті, означає лише декларативність проголошеного права [136, с. 54].

Зокрема, Ю. М. Жарнокуй відносить певні корпоративні права до так званих секундарних прав, зважаючи на те, що такі можуть бути здійснені лише протягом певного часу. Як приклад, автор коментованої позиції наводить здійснення переважного права [33, с. 107].

На думку І. Б. Саракун суб'єкт корпоративних відносин за своїм бажанням може відмовитися від реалізації наданої йому можливості, він може не виконувати дії, передбачені законом і внутрішньокорпоративним актами, чи навпаки, наполягати на них, якщо вони відповідають його інтересу. Тому корпоративне право варто розглядати також і в єдності з інтересами учасника (засновника), адже суб'єктивне корпоративне право – це міра можливої поведінки уповноваженого [103, с. 57].

Питання поняття інтересу як передумови існування суб'єктивного цивільного права значну увагу приділила І. В. Венедіктова, яка розглядає суб'єктивне право як засіб реалізації інтересу [15, с. 149].

Як зазначалося, зміст корпоративного права становлять майнові та немайнові правомочності. Корпоративні права – це права учасників корпорації. Однак у цивільному законодавстві відсутнє офіційне визнання цього поняття. В об'єктивному розумінні формування корпоративного права реалізується з використанням норм приватного і

публічного права. Але корпоративне право, яке належить конкретній особі, є суб'єктивним правом, змістом якого є обсяг правомочностей їх володільця. Елементом корпоративних відносин є права та обов'язки. Останні мають майновий та немайновий характер.

Майнова складова корпоративного права становить інтерес з погляду правової природи, а саме: зобов'язальна чи речова природа властива корпоративним правам. У юридичній літературі наявні різні погляди на майнову природу корпоративних відносин.

У речових відносинах особам достатньо власних дій для задоволення своїх інтересів, а в зобов'язальних це неможливо реалізувати без відповідної дії зобов'язаної особи. Корпоративні відносини охоплюють речові права, зокрема, право на частку в статутному (складеному) капіталі, право на дивіденди, право на частину майна корпоративної структури у разі її ліквідації тощо. Однак реалізація майнових правомочностей у більшості випадків неможлива без дій зобов'язаної особи.

Здійснення корпоративних прав можна розглядати крізь призму майнових та немайнових правомочностей. Деякі з них реалізуються в межах внутрішньокорпоративних відносин і не мають цивільно-правового характеру. До них належить право участі та пов'язані з ним повноваження.

Наприклад, учасник корпоративної, юридичної особи бере участь у прийнятті рішень шляхом голосування на загальних зборах, які є найвищим органом управління. В цьому випадку він здійснює корпоративні права, але не в площині цивільно-правового відношення. Відповідно не можна говорити про цивільно-правову форму здійснення корпоративного права.

Необхідно розрізняти внутрішньокорпоративні відносини, які регламентуються законодавством і установчим документом юридичної особи, та зовнішні корпоративні відносини, що наявні в цивільному

обороті. Для перших характерним є відсутність властивого для цивільного права критерію рівності сторін. Володілець корпоративного права повинен дотримуватися, наприклад, рішень загальних зборів при здійсненні корпоративних прав незалежно від особистого волевиявлення у разі прийняття рішення загальними зборами відповідно до положень статутних документів. Однак це не позбавляє його у випадках і формах, передбачених законом і статутом корпоративної структури, на свій розсуд давати розпорядження корпоративними правами на основі цивільно-правових договорів та в інших формах.

Тож, здійснення суб'єктивних цивільних прав, які становлять зміст корпоративних відносин може мати місце як у внутрішньокорпоративних, так і зовнішніх стосунках з іншими суб'єктами. При цьому реалізація корпоративних прав має певні особливості. Основою для їх реалізації є загальні закономірності правового регулювання та основні поняття юридичної науки.

Ще свого часу В. П. Грибанов наголошував, що будь-яке суб'єктивне право становить визначену міру можливої поведінки правомочної особи. Окрім цього, науковець вказував, що будь-яке суб'єктивне право це не лише міра можливої поведінки, яка реалізується на власний розсуд, але й міра поведінки дозволена правомочній особі законом. На його думку, якщо зміст суб'єктивного цивільного права може бути охарактеризований як загальний тип можливої поведінки правомочної особи, санкціонований об'єктивним правом, то суть процесу його здійснення зводиться до конкретних дій, в яких виражається воля такої особи [24, с. 45].

Поняття «межі здійснення суб'єктивних прав» варто з'ясувати керуючись розумінням основ загальної теорії права, цивільного та суб'єктивного права, зокрема його визначення повинно відбуватися шляхом співвідношення з іншими правовими категоріями, такими як межі права, обмеження при здійсненні прав тощо.

Адже лише комплексний підхід до однієї зі складових, який охоплює здійснення корпоративних прав, допоможе нам зрозуміти певні особливості, зумовлені межами їх здійснення, предметом правового регулювання, а також можливістю їх практичного вираження [111, с. 156].

Аналіз корпоративного права крізь призму визначення меж його суб'єктивного здійснення наголошує цивільно-правову природу цих відносин. Корпоративні відносини становлять предмет цивільного права. Ця теза підтверджується низкою ознак. По-перше, змістом корпоративних прав є майнові та немайнові правомочності їхніх володільців. По-друге, корпоративні права виникають та існують на основі рівності правового статусу суб'єктів корпоративних відносин. По-третє, підставою їх виникнення є юридичні факти – результат волевиявлення суб'єктів корпоративних прав. На основі наведеного можна обґрунтувати поняття суб'єктивного корпоративного права як елементу цивільного правовідношення, що виникає між засновниками (учасниками) юридичної особи корпоративного типу та самою корпорацією, змістом якого є правомочності майнового та немайнового характеру.

1.2. Види корпоративних прав

Корпоративні права за своєю правовою природою є цивільними, які можна диференціювати за різноманітними критеріями. У законодавстві ustalений поділ корпоративних прав на майнові та організаційні (немайнові). Майновий характер корпоративних прав є основою корпоративних відносин. Адже учасники (засновники) корпоративної структури вносять у статутний капітал корпорації майнові вклади, маючи на меті отримання доходу у вигляді дивідендів. З цим пов'язані інші правомочності, які становлять зміст суб'єктивного корпоративного права.

Як зазначає В. В. Луць, господарські товариства є юридичними особами приватного права, що створюються з метою задоволення насамперед приватних інтересів самих товариств та їхніх учасників. Вони формуються на підставі установчих документів. У засновницькому договорі товариства визначено зобов'язання учасників створити товариство, порядок їхньої спільної діяльності щодо його створення, умови передання товариству майна учасників [62, с. 39].

Деякі види корпорацій діють на підставі засновницьких договорів, які стають установчими документами, зокрема, повні та командитні товариства. Для інших видів корпораційних утворень установчим документом є статут. Зазначені установчі документи спрямовані на регулювання серед іншого майнових відносин.

Створення корпорації призводить до виникнення корпоративних відносин між учасниками корпорації та корпорацією. Головним економічним змістом корпоративних відносин є відносини власності. Передаючи майно до статутного капіталу, засновник корпорації набуває прав у межах корпоративних відносин. Суб'єктивні корпоративні права, об'єктивуючись, наділяють суб'єкта певними повноваженнями (майновими цінностями) і виступають в обороті як цілісний об'єкт, як майнове благо, що має вартісну ціну. Відповідно, сприймаючи

конструкцію «право на право», ми визнаємо належність блага певній особі і відповідно – право власності на різновид безтілесного майна – корпоративне право. Отже, В. А. Васильєва робить висновок, що така вартісна субстанція, як корпоративні права, є об'єктом права власності учасників корпоративних відносин. Титульний володілець корпоративних прав набуває усіх повноважень власника щодо управління корпоративними правами [13, с. 83].

Виокремлюючи корпоративні права серед суб'єктивних цивільних прав, у більшості науковців немає єдності щодо правової природи саме майнової складової цих прав, а саме: відносити її до речово-правової чи зобов'язально-правової концепції. Крім цього, наявна позиція, згідно з якою майнові права учасників господарських товариств не можна віднести ані до речових, ані до зобов'язальних. Так, С. С. Кравченко доводить, що це право особи, яка перебуває у відносинах з господарським товариством як його учасник, одержуючи від цього певні блага, для чого їй надаються певні можливості щодо участі в управлінні товариством [52, с. 4].

Натомість О. М. Вінник відмежовує право участі в товаристві від корпоративних прав, наголошуючи, що перші є організаційними (немайновими) правами, а другі різновидом «безтілесного майна» [16, с. 119].

Аналіз різних позицій свідчить, що за певної своєрідності поглядів їхніх авторів ніхто не заперечує існування корпоративних правомочностей, які мають у своїй основі організаційний характер, і правомочностей на отримання майнових благ [120].

На сукупність майнових і немайнових прав власника акцій акціонерного товариства акцентовано увагу в Законі України «Про акціонерні товариства» та інших нормативних джерелах корпоративного права. Це обумовлено тим, що майнові та немайнові права взаємопов'язані. Здійснюючи організаційні правомочності, володілець корпоративних прав реалізує їх майнову складову.

Адже здійснення майнових правомочностей залежить у багатьох випадках від організаційної складової корпоративних відносин, наприклад, рішення загальних зборів учасників.

Для виникнення суб'єктивного цивільного права необхідна наявність певної обставини, яка є юридичним фактом або юридичним складом. Зокрема, для виникнення корпоративних прав необхідна наявність державної реєстрації юридичної особи корпоративного типу.

Адже суб'єктивні цивільні права є лише потенційною можливістю, виникнення яких залежить від конкретного юридичного факту. З моменту державної реєстрації корпоративної структури виникають майнові та немайнові (організаційні) права її учасників (засновників).

Проблема полягає в ознайомленні з документами, в яких передбачені види суб'єктивних корпоративних прав та їх обсяг. З більшістю з них суб'єкти корпоративних прав (учасник, засновник) повинні бути ознайомлені до державної реєстрації. Засновник (учасники) затверджують статут корпоративної структури. Відповідно чинною є презумпція, що засновники ознайомлені з його змістом. Затвердженню статуту передують укладення засновницького договору, в якому зміст становлять умови, погоджені волевиявленням сторін. Укладення засновницького договору ще не є підставою існування корпоративних прав, але є юридичним фактом виникнення взаємних цивільних прав та обов'язків. Тому не можна погодитися з позицією, що після державної реєстрації юридичної особи корпоративного типу засновницький договір втрачає чинність. На нашу думку, засновницький договір залишається регулятором цивільних прав та обов'язків між сторонами (засновниками), які не охоплюються корпоративним законодавством, статутними документами та внутрішньокорпоративними актами.

Метою засновницького договору є створення в майбутньому корпорації як суб'єкта права. За своєю правовою природою засновницький договір є правовою формою спільної діяльності, пов'язаної зі створенням

юридичної особи. Коментований договір регулює взаємовідносини між учасниками (засновниками) корпорації до і після її реєстрації (створення).

Однак зміст і правові наслідки укладення засновницького договору мають особливості залежно від виду корпоративної структури. Ю. М. Жорнокуй виокремлює такі відмінності між поняттями засновницький договір і договір про створення (заснування) корпорації залежно від виду корпоративної структури корпорації:

1) Засновницький договір для повного та командитного товариства одночасно є і договором про заснування й установчим документом. Водночас для акціонерного товариства і товариства з обмеженою відповідальністю установчий документ – статут, але процес створення таких юридичних осіб і взаємні відносини між їхніми засновниками регулюються договором про створення (заснування) корпорації.

2) Якщо договір про створення (заснування) корпорації закріплює тільки зобов'язальні відносини між засновниками у процесі її створення, то засновницький договір – корпоративні відносини між учасниками окремих організаційно-правових форм корпорацій.

3) Укладаючи договір про створення (заснування) корпорації, її засновники закріплюють у ньому свої права й обов'язки, пов'язані з процесом створення юридичної особи. При цьому на створювану корпоративну організацію, крім прав, цим договором не можуть бути покладені які-небудь обов'язки. Своєю чергою засновницький договір може містити й обов'язки корпорації як учасника корпоративних відносин.

4) Договір про створення (заснування) корпорації, як правило, припиняється після виконання засновниками обов'язків, пов'язаних із державною реєстрацією юридичної особи та формування її статутного капіталу. Засновницький договір регламентує корпоративні зв'язки між учасниками юридичної особи з моменту його укладення до моменту створення корпорації [32, с. 25].

Можна погодитися з тезою, що після державної реєстрації корпоративної структури права засновників (учасників) трансформуються в зміст корпоративних прав, що виникають між названими суб'єктами і корпоративною юридичною особою. Правовою підставою є передання засновниками (учасниками) вкладів, передбачених засновницьким договором та установчими документами до статутного (складеного) капіталу юридичної особи корпоративного типу.

Це відповідає позиції, що умовами цивільно-правового договору можуть встановлюватися окремі механізми реалізації цивільних правовідносин. При цьому відповідними умовами оформляються та вводяться в сферу правового регулювання положення цивільно-правового договору. Шляхом укладання договору учасники цивільно-правових стосунків надають юридичне значення змісту майбутніх корпоративних відносин. Отже, положення засновницького договору та установчих документів стають елементом змісту корпоративних відносин.

Корпоративні права є правами учасників (засновників) корпорацій. Останні можна розглядати в об'єктивному значенні як сукупність положень законодавства і статутних документів, що регулюють корпоративні відносини. А також крізь призму суб'єктивних цивільних прав, що становлять зміст корпоративного правовідношення.

Визначення корпоративних прав, яке міститься в ст. 167 ГК України акцентує увагу на правомочностях учасника (засновника) корпоративного правовідношення. Вони мають приватний характер, в основі якого лежить інвестиційна діяльність учасника (засновника) корпорації. Тому корпорація не має жодних владних повноважень щодо її учасників (засновників). Останні самі формують компетенцію корпорації в статутних документах і на загальних зборах.

Рішення загальних зборів корпоративної структури не можна трактувати як владно-управлінську діяльність у публічно-правовому аспекті. Учасник (засновник) здійснює суб'єктивні корпоративні права в

межах, встановлених законодавством і статутними документами. На це він дав згоду, укладаючи засновницький договір і затверджуючи статутні документи. При цьому корпоративним законодавством передбачена низка правових засобів для охорони суб'єктивних прав та інтересів учасників (засновників) у разі незгоди з прийнятими зборами рішень.

Майновий характер корпоративних прав зумовлений тим, що учасник корпорації має частку у її статутному (складеному) капіталі. Засновником корпоративної юридичної особи може бути й одна особа. Але відмінність між унітарною та корпоративною юридичною особою полягає не в кількості засновників (учасників), а в правовій природі взаємовідносин між ними і корпоративною структурою. Засновники (учасники), передаючи вклади до статутного капіталу корпоративної структури, припиняють право власності на них, отримуючи взамін корпоративні права майнового і немайнового характеру.

Майнові корпоративні права виникають у корпоративних організаціях, які в межах статутного (складеного) капіталу об'єднують майнові вклади учасників. Останні мають право на отримання дивідендів від підприємницько-господарської діяльності. Водночас варто мати на увазі, що здійснення корпоративних прав не є підприємницькою діяльністю.

Дивіденд за своєю природою є майновим правом, яке є елементом змісту корпоративного права. Частка прибутку, отриманого в процесі господарської діяльності корпоративної юридичної особи розподіляється між учасниками пропорційно до їхніх часток у статутному капіталі. Дивіденди, як правило, нараховують у грошовій формі.

Енциклопедія цивільного права України містить таку характеристику дивіденда в контексті акціонерних корпоративних правовідносин. Це частина чистого прибутку, що розповсюджується між акціонерами відповідно до кількості належних їм акцій. Розрізняють такі види дивідендів:

- 1) ліквідаційні, які на момент їх розподілення перевищують розмір прибутку, накопиченого на відповідному рахунку;
- 2) дивіденди, які не витребувані (на які не заявлені права акціонерів);
- 3) попередні дивіденди – частина грошових коштів, які виплачують раніше, ніж складено і затверджено річний баланс;
- 4) привілейований дивіденд – прибуток, який виплачують за привілейованими акціями у вигляді твердого відсотка від вартості акції;
- 5) дивіденди у формі акцій, які виплачують акціями та обмежені сумою нерозподіленого прибутку;
- б) дивіденди до оплати – поточні зобов'язання, які показують суму оголошених, але не виплачених дивідендів [29, с. 234–235].

Право на дивіденди є майновим правом учасника корпоративних відносин у будь-якому іншому організаційно-правовому типі корпоративної особи. Право на дивіденд є складовим елементом корпоративного права загалом. Зазначене право зумовлене наявністю в статутному (складеному) капіталі юридичної особи частки належної володільцю корпоративного права.

Право на дивіденди поєднується з можливою відповідальністю учасників корпорації за зобов'язаннями останньої перед кредиторами. Відповідальність учасників корпоративної юридичної особи залежить від її організаційно-правової форми й обмежується, як правило, їхніми вкладками в статутний (складений) капітал, якщо законом або установчими документами чи додатковою угодою між ними не передбачено субсидіарні зобов'язання щодо боргів корпорації [25, с. 167–170].

Майнову складову корпоративного права характеризують такі ознаки:

- майнові корпоративні права мають особи, частка яких визначена у статутному капіталі юридичної особи;
- майнові корпоративні права виникають лише у підприємницькій господарській організації;

- здійснення майнових прав пов'язане з участю у статутному капіталі юридичної особи корпоративного типу [117].

Перелічені критерії дають змогу розмежовувати права залежно від їхньої правової природи на майнові та немайнові. А. Г. Гулик до майнових прав акціонерів зараховує:

- право на дивіденди;
- право на одержання частини майна або вартості частини майна у разі ліквідації акціонерного товариства (ліквідаційна квота);
- право акціонера на відчуження належних йому акцій [26, с. 6].

Як бачимо, критерії виокремлення майнової складової корпоративних прав загалом збігаються. В основі лежить майновий інтерес володільців корпоративних прав. О. М. Вінник у дисертаційній роботі, присвяченій реалізації інтересів у господарських товариствах, диференціює інтереси за такими критеріями: 1) за сферою застосування: трудові, виробничі, професійні, споживчі і т. д.; 2) за їх носіями: індивідуальні, групові, класові, національні, державні; 3) за об'єктом реалізації: матеріальні, духовні, політичні; 4) за значущістю: базові і неосновні (другорядні); 5) за часовими ознаками: тривалі та короткострокові; 6) за сферою охоплених інтересів: загальні, спільні, часткові; 7) за характером потреб: політичні, економічні, юридичні, культурні; 8) за актуальністю: біжучі та перспективні; 9) за засобами досягнення цілей діяльності: безпосередній інтерес та опосередкований інтерес [17, с. 38–39].

Запропонована класифікація охоплює різноманітні аспекти реалізації інтересів у господарських товариствах. Однак не визначає особливості власне інтересу учасників (засновників) у корпоративних відносинах. Не відкидаючи загальносуспільні та похідні від них інтереси, варто відзначити, що, створюючи такого роду господарські структури та набуваючи корпоративних прав, засновники (учасники)

мають на меті майновий дохід від вкладених інвестицій у вигляді вкладів у статутний (складений) капітал.

Корпоративні права не можна трактувати як вид підприємницької діяльності, вони є формою здійснення інвестицій. Так, Законом України «Про інвестиційну діяльність» [88, ст. 646] передбачено, що інвестори можуть здійснювати інвестиційну діяльність шляхом придбання частки в статутному капіталі діючих підприємств та інших майнових прав.

Питання правової сутності корпоративних відносин і корпоративних прав залишається дискусійним і юридичній літературі. Але, незважаючи на різні, часом полярні, погляди, на їх правову природу, ніхто не заперечує майнової складової корпоративних прав та їх взаємозв'язок з організаційними (немайновими). Зокрема, В. С. Щербина наголошує, що корпоративні відносини є специфічним видом відносин у сфері господарювання, які за своєю правовою природою є поєднанням взаємопов'язаних і взаємообумовлених організаційно-господарських та майново-господарських відносин, що існують у нерозривній єдності [154, с. 13].

Юридичні особи корпоративного типу створюються з метою задоволення насамперед приватних інтересів їхніх засновників (учасників). Взаємовідносини засновників визначаються в установчих документах, у яких містяться умови щодо передання майна до статутного капіталу корпоративної структури та розподілу прибутку. Це є основою майнової складової корпоративних прав, які виникають у майбутньому.

Укладення засновницького договору або затвердження статуту учасниками ще не є юридичним фактом, з яким пов'язують виникнення корпоративних прав.

Заснування господарського товариства завершується його державною реєстрацією. Виникає новий суб'єкт права, господарська

організація, відносини якої зі засновниками (учасниками) стають корпоративними [60, с. 138–141].

Питання правової природи засновницького договору є доволі спірним у науковій літературі. Наприклад, В. М. Коссак розглядає засновницький договір як різновид цивільного договору про спільну діяльність [45, с. 71]. Такої позиції притримуються Ю. М. Жорнокуй і І. В. Спасибо-Фатєєва, які засновницький договір відносять до договору про спільну діяльність. Але пізніше умови засновницького договору трансформуються в положення статутних документів, які після державної реєстрації юридичної особи є підставою виникнення майнових і організаційних корпоративних прав [36, с. 448].

Майновий інтерес учасника щодо отримання прибутку корпоративного підприємства опосередковують, на думку А. В. Смітюха, два майнові права:

- майнове право на дивіденд, яке безумовно існує стільки, скільки тривають відносини участі у корпоративному підприємстві, представлене в обороті транзитним знаком – корпоративною часткою, а також підлягає захисту, зокрема – через визнання його судом, але є умовним у тому, що стосується аспекту його реалізації, оскільки є лише моделлю прообразом зобов'язальних прав вимоги, які походять з цього корпоративного права за кожного настання визначених законом умов;
- зобов'язальні права вимоги сплати дивідендів, які є похідними від відповідного корпоративного права, а також безумовними в аспекті отримання блага, яке становить їх предмет, але умовними в аспекті їх виникнення.

Розвиваючи коментовану концепцію, автор вважає, що набуття права власності на корпоративну частку чи акцію, є аналогом укладення умовного правочину та зменшує виникнення майнового корпоративного права умовного характеру, тобто є юридичним фактом

правоутворюючого характеру. Останній є передумовою трансформації умовного корпоративного права у безумовне зобов'язання: наявність нерозподіленого прибутку (якщо йдеться про право на дивіденди) або майно (якщо йдеться про право на ліквідаційну квоту). Матеріальні передумови притаманні основним матеріальним корпоративним правам, які опосередковують отримання учасником результатів господарської діяльності товариства, але вони відсутні, якщо йдеться про матеріальні корпоративні права, пов'язані з купівлею чи продажем частки – зокрема право на пропорційне отримання акцій у разі додаткового приватного розміщення, право акціонера вимагати здійснення викупу належних йому акцій акціонерним товариством та інші подібні права [110, с. 43].

Коментована позиція підтверджує зв'язок майнових корпоративних прав з речовими правами на частку в статутному капіталі і пов'язаного з цим права на дивіденди. Але не можна прирівнювати цивільні права, що виникають унаслідок вчинення правочину до майнових корпоративних прав, які мають іншу правову природу, і підстави їх виникнення.

Майнові та немайнові права корпоративного виду виникають після створення юридичної особи корпоративного типу. В Україні створення корпорації пов'язується з набранням чинності Закону «Про господарські товариства». Однак у законодавстві відсутнє і сьогодні чітке визначення корпорації. В ЦК України взагалі немає дефініції корпорації. ГК України в ч. 3 ст. 120 розглядає корпорацію як договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації. Але в цьому випадку йдеться про цивільно-правовий договір як підставу виникнення господарського об'єднання, а не корпоративних прав.

Склалася парадоксальна ситуація, коли в законодавстві використовують терміни «корпоративні права» та «корпоративні відносини», але немає нормативного визначення «корпорація» або «юридична особа корпоративного типу». Внаслідок такого стану правового регулювання здійснення корпоративних прав наражається на складності, які не вдається подолати при розгляді корпоративних спорів та розширено тлумачать корпоративні правовідносини та корпорації [125, с. 39]. Питання видів та змісту корпоративних прав пов'язані безпосередньо з визначенням поняття юридичної особи корпоративного типу.

Однак у плані законодавчої регламентації на сьогодні відсутні чіткі законодавчі критерії відмежування «корпорацій» від «некорпорацій». Не відзначається єдністю поглядів щодо окреслення характерних ознак корпорації і цивілістична доктрина, що негативно позначається на формуванні законодавчої моделі критерію розмежування корпорації від інших організаційно-правових форм юридичних осіб. З огляду на це в межах класифікації юридичних осіб необхідно визначитися з такою організаційно-правовою формою юридичних осіб, як «корпорація». На думку О. І. Зозуляк основним критерієм розуміння поняття «корпорація» в широкому сенсі буде організаційна структура, яка ґрунтується на засадах членства (участі). Для вузького розуміння «корпорації», на її думку, доцільно вводити додатково критерії поділу юридичних осіб. Це може бути використання поділу юридичних осіб на підприємницькі та непідприємницькі, поділ за видом цивільної правоздатності тощо [37, с. 82].

Такої ж позиції притримується В. І. Борисова, яка вважає корпорацією будь-яке колективне утворення, створене на засадах членства (участі) з метою ведення його учасниками спільно певної діяльності [6, с. 264]. Названі авторки притримуються позиції про необхідність виокремлення в ЦК України юридичних осіб

корпоративного типу, організаційна структура яких побудована на засадах членства.

Адже в сучасному світі дедалі частіше відбувається злиття, поділ, виділення та відчуження корпоративних прав у статутному капіталі юридичних осіб [78, с. 122–125].

На думку І. В. Спасибо-Фатєєвої, в нормативному порядку необхідно визначити поняття «корпорації», оскільки за відсутності базового поняття корпорації у правозостосовчій практиці, використовують терміни «корпоративні права» та «корпоративні правовідносини». Внаслідок такого стану правового регулювання здійснення корпоративних прав та їх захист наражаються на складнощі, яких не вдалося подолати ані процесуальному законодавству (яким введено поняття корпоративного спору і розширено тлумачення корпоративні правовідносини та корпорації), ані фрагментарними оновленнями матеріального законодавства, що породжує багато суперечностей [125, с. 39].

Поняття корпорації залишається одним із найбільш дискусійних питань у доктрині корпоративного права. Невирішеність цього питання зумовлює існування різних думок щодо предмета регулювання корпоративного права: чи це суспільні відносини, які виникають у зв'язку зі створенням, діяльністю та ліквідацією будь-яких юридичних осіб незалежно від організаційно-правової форми або лише певних організаційно-правових форм юридичних осіб.

Зокрема, Я. С. Марущак виокремлює такі характерні ознаки корпоративного підприємства:

- 1) утворення шляхом об'єднання майна та/або підприємницької чи трудової діяльності засновників; 2) за загальним правилом кількість засновників – дві або більше осіб, проте допускається можливість створення однією особою; 3) учасники наділяються низкою прав – «корпоративних прав».

Автор визначає корпоративні права як сукупність суб'єктивних майнових та немайнових прав, якими наділяється особа, що володіє на праві власності часткою у статутному капіталі товариства або акціями акціонерного товариства, або правом на пай у пайовому фонді виробничого кооперативу, та які охоплюють право на участь в управлінні товариством, право на отримання частини прибутку (дивідендів), а також частини активів у разі ліквідації товариства та інші права, передбачені законом та статутними документами товариства. При цьому виділяються правомочності участі в управлінні, до яких належать:

- 1) право брати участь у загальних зборах учасника особисто або через представника;
- 2) право вимагати складання позачергових загальних зборів;
- 3) право самостійно скликати загальні збори – учасника у разі, якщо уповноважений орган або посадова особа (голова товариства, наглядової ради) не скликали їх протягом строку, встановленого законом;
- 4) право бути завчасно (у строк визначений законом) та у передбачений статутом спосіб повідомленим про час і місце проведення зборів та порядок денний;
- 5) право ознайомитися з документами, необхідними для прийняття рішень з питань порядку денного;
- 6) право вносити пропозиції щодо питань, внесених до порядку денного загальних зборів протягом строку, визначеного законом;
- 7) право голосу при вирішенні питань загальними зборами;
- 8) право обирати і бути обраним в органи управління і контролю, утворення яких належить до компетенції загальних зборів учасників;
- 9) право на контроль за діяльністю його органів із метою перевірки її відповідності нормам чинного законодавства і статуту, а також виявлення можливих фактів порушення прав та охоронюваних законом інтересів юридичної особи корпоративного типу та її учасників;
- 10) право на внесення пропозиції щодо поліпшення роботи юридичної

особи корпоративного типу, усунення недоліків у роботі його органів і їх посадових осіб [67, с. 7].

Як бачимо, в коментованому випадку зміст права участі охоплює майже всі немайнові (організаційні) повноваження учасника (засновника). На наш погляд, право участі, як немайнове корпоративне право, доцільно пов'язувати з безпосередньою реалізацією повноважень учасника (засновника) при управлінні та контролі за діяльністю корпоративної структури.

Корпорацією є юридична особа, статутний капітал якої поділено на частки, що належать учасникам на праві власності та можуть відчужуватися згідно із законом, майно якої відокремлено від майна учасників, які несуть ризик обмеженої відповідальності за її боргами, а управління здійснюють органи корпоративного управління та учасники товариства. Статус юридичної особи дає змогу корпорації максимально відокремитися від особи її учасників, як і учасникам дистанціюватися від самої корпорації. Частка учасника в статутному капіталі дає змогу відмежувати корпорації від інших юридичних осіб, де немає статутного капіталу, поділеного на частки.

До суб'єктів корпоративних відносин (корпорацій) І. В. Лукач відносить акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, а також товариства з додатковою відповідальністю, оскільки правовий статус останніх максимально наближений до статусу товариств з обмеженою відповідальністю [58, с. 10].

Наявність майнових та організаційних елементів у складі корпоративних прав дала підстави віднесення їх названим автором до господарських. Але такий висновок недостатньо обґрунтований.

На противагу поняттю «корпорація» В. І. Цікало пропонує запровадити в науці поняття «корпоративне товариство», яке може створюватися і діяти у таких організаційно-правових формах: 1) господарське товариство; 2) виробничий кооператив; 3) приватне

підприємство двох або більше засновників – фізичних осіб;
4) фермерське господарство двох або більше засновників;
5) підприємство споживчої кооперації двох або більше засновників – юридичних осіб [147, с. 50].

Не з усіма видами юридичних осіб, що віднесені авторами до корпоративних, можна погодитися. Зокрема, фермерські господарства та підприємства споживчої кооперації не мають усіх ознак корпоративної структури.

Власне, на думку О. М. Вінник, відносини виникають у процесі створення, функціонування та припинення господарських товариств за участю безпосередніх засновників (учасників) товариства й опосередкованих учасників (територіальна громада, держава в особі уповноважених органів) і забезпечують збалансовану реалізацію інтересів зазначених осіб [18, с. 20]. Незважаючи на певну дискусійність коментованої тези варто погодитися, що без створення корпоративної структури не можуть існувати корпоративні відносини, зміст яких визначають серед іншого корпоративні права.

У ЦК України відсутній термін «корпоративні права», натомість ідеться про «права учасників господарського товариства». Це пов'язано також з відсутністю нормативного визначення поняття «корпорація», яке є основоположною категорією в регулюванні корпоративних відносин.

Сутність цих відносин полягає в отриманні особою – учасником корпорації доходу від своїх вкладень у корпорацію у вигляді дивідендів; задля чого їй надається можливість брати участь в управлінні корупцією. Втім, питання юридичної природи корпоративних відносин цим не вичерпується, адже є потреба в з'ясуванні того, до яких з двох видів цивільно-правових відносин (особистих немайнових чи майнових) доцільно віднести корпоративні відносини.

При створенні корпорації її статутний фонд формується за рахунок вкладів засновників (учасників). Тому в цьому випадку виникають і наявні майнові відносини. Але майнові правомочності реалізуються не лише у майнових правовідносинах, але й у відносинах управління, які належать до організаційних (немайнових).

Щодо майнової складової корпоративного права сумнівів загалом не виникає. Однак дискусійним залишається питання правової природи майнових прав, а саме: речової чи зобов'язальної. Передаючи майно до статутного капіталу корпоративної структури у засновника (учасника) припиняється право власності на нього, яке переходить до юридичної особи. Взамін засновник (учасник) отримує корпоративне право, складовим елементом якого є майнові правомочності.

Майнова складова корпоративних прав є основою полеміки в літературі щодо її правової природи. Можна виокремити такі ознаки майнового корпоративного права:

- 1) безпосереднє відношення до корпоративного права;
- 2) захист за допомогою речово-правових і зобов'язальних способів;
- 3) право «слідування» за майновим комплексом корпоративної структури;
- 4) статутний капітал поділений на частки, які чітко визначені для кожного учасника (засновника).

Але залишається неясним питання правової природи майнових корпоративних прав. Так, О. С. Яворська виділяє три концепції: речово-правову, зобов'язально-правову і власне корпоративну [155, с. 225].

Аналіз чинного законодавства свідчить, що майновій складовій корпоративного права властиві два компоненти: зобов'язально-правовий та речово-правовий. Перший ґрунтується на тому, що конкретне корпоративне право як і кожне суб'єктивне цивільне право реалізується способами й у формах, передбачених законодавством, і

залежать від волевиявлення володільця. Залежно від змісту майнового корпоративного права, можна їх диференціювати на речові та зобов'язальні способи здійснення. Значення має також обсяг правомочностей носія суб'єктивного корпоративного права, що полягають у можливості самому реалізувати надану правомочність чи її реалізація залежить від дій зобов'язаної особи.

Корпоративні правовідносини є цивільно-правовими відносинами, що охоплюють три елементи: 1) суб'єкт корпоративних відносин, яким є юридична особа корпоративного типу та корпоративний інвестор; 2) об'єкт корпоративних відносин – для інвесторів це майнові вклади, а для юридичних осіб корпоративного типу майно, передане до статутного капіталу; 3) зміст корпоративних відносин становить права та обов'язки суб'єктів корпоративних відносин. Корпоративні відносини, що виникають між суб'єктами, не підлягають загальним положенням зобов'язального права.

Корпоративні відносини охоплюють майнові та немайнові повноваження їхніх володільців. Це є специфікою коментованих відносин. Але не можна підміняти зміст корпоративних прав категоріями, властивим винятково речовим правам. Тому не можна вважати обґрунтованою тезу С. В. Кравцова, що право спільної часткової власності є за своєю природою корпоративним [50, с. 4]. У такому випадку йдеться про відмінні за змістом правові відносини, які регулюються різними джерелами і мають неоднорідну правову природу. Відповідно механізм правового регулювання речових відносин не можна застосовувати до корпоративних правомочностей.

Корпоративні права мають іншу природу та інший суб'єктний склад. Корпоративні права належать фізичним і юридичним особам, які володіють часткою у статутному капіталі господарської організації. Тобто власник майна передає його корпоративній структурі, наприклад,

у власність господарського товариства, а взамін отримує корпоративні права.

Останні наявні лише у відносинах з підприємницькою організацією. Але здійснення корпоративних прав не можна вважати підприємницькою діяльністю.

Зазначеними особливостями зумовлена структура корпоративних прав, які охоплюють майнові та немайнові правомочності. Адже взамін переданого майна як частки в статутний капітал, учасник (засновник) отримує право на дивіденди і на частку в разі ліквідації корпоративної юридичної особи. Крім майнових прав, учасники (засновники) мають організаційні (немайнові права), які полягають в управлінні корпоративною юридичною особою. Корпоративне законодавство, яке регулює особливості організаційно-правових форм різних корпоративних структур, наголошує, що найвищим органом управління є загальні збори учасників (засновників). Передбачено, що до компетенції загальних зборів учасників (засновників) належать найважливіші питання діяльності юридичних осіб корпоративного типу.

Уповноваженій особі надають можливість здійснення правомочностей. Якщо здійснення права залежить від дій зобов'язаної особи, то йдеться про зобов'язальні правовідносини. Якщо правомочності, що становлять зміст корпоративного права, реалізуються самостійно володільцем корпоративного права, можна вести мову про речово-правову природу цих відносин. Спільним для обох видів є майновий характер корпоративних прав.

Кожне суб'єктивне цивільне право пов'язується з певним суб'єктом. Корпоративні права належать засновникам (учасникам) створюваних ними юридичних осіб. Майнова складова корпоративних прав пов'язується з внесенням вкладу до статутного капіталу корпоративної структури. Вклад завжди є у вигляді певного майна. Тому відносини, пов'язані зі здійсненням правомочностей із внесення

вкладу та отримання, розподілу прибутку у вигляді дивідендів, є майновими.

Засновник (учасник) корпоративної структури є інвестором, який володіє майновими правами корпоративної природи внаслідок здійснення інвестиційної діяльності. Згідно зі ст. 5 Закону України «Про інвестиційну діяльність», інвестори – це суб'єкти інвестиційної діяльності, які вкладають власні, залучені та позичені майнові й інтелектуальні цінності в об'єкти інвестування.

Для з'ясування правової природи корпоративних прав необхідно визначитися зі суб'єктним складом коментованих правовідносин. Найпоширенішою позицією є думка, що учасниками корпоративних відносин є засновники юридичної особи та сама створена юридична особа (І. В. Спасибо-Фатєєва [126], Н. С. Кузнецова [56], Р. А. Майданик [66, с. 47]).

До таких суб'єктів О. Р. Кібенко відносить учасників та органи управління юридичної особи, оскільки останні діють від імені юридичної особи [39, с. 43]. О. М. Вінник до цього переліку додає посадових осіб [17, с. 223]. Натомість В. М. Кравчук вважає, що суб'єктами корпоративних відносин, крім товариств та їхніх учасників, є також інші особи (т. зв. треті особи) [54, с. 35].

Аналіз зазначених теорій допомагає дійти висновку, що між суб'єктами корпоративних відносин виникають майнові й організаційні корпоративні відносини. Стосовно майнового комплексу, в т. ч. статутного капіталу як матеріальної основи функціонування корпоративної структури, наявні майнові правомочності, що є складовою частиною корпоративних прав.

Здійснення майнових правомочностей перебуває у зв'язку з організаційними повноваженнями. Адже прийняття, наприклад, рішення про розподіл прибутку та виплату дивідендів відбувається

шляхом реалізації немайнових повноважень володільця корпоративних прав.

Останні виникають між корпоративною юридичною особою та її учасниками. Особливістю корпоративних відносин є симбіоз майнових та організаційних елементів змісту суб'єктивного корпоративного права, що допомагає управляти корпоративною структурою і реалізувати майновий інтерес.

З цим пов'язується правосуб'єктність корпоративної юридичної особи, яка є елементом правового статусу останньої [57, с. 199–203].

Такий висновок ґрунтується на положеннях законодавства, згідно з яким найвищим органом управління в господарських товариствах є загальні збори їхніх учасників (засновників). З цим пов'язаний правовий режим майна, яке належить до статутного капіталу корпоративної структури і є власністю останньої. Натомість учасники (засновники) отримують суб'єктивне корпоративне право, в межах якого реалізуються майнові та організаційні правомочності.

При цьому варто розмежовувати внутрішньокорпоративні та зовнішні корпоративні відносини. Перші охоплюють відносини корпоративної структури в особі їхніх органів зі суб'єктами – володільцями корпоративних прав. Учасниками зовнішніх корпоративних відносин є їхні суб'єкти та треті особи. Як правило, у відносинах з третіми особами реалізується право на розпорядження корпоративними правами.

За суб'єктом поведінки, яка спрямована на здійснення корпоративних прав, форми їх здійснення, на думку В. Цікала, можна поділити на такі види:

1) здійснення корпоративних прав власною (самостійною) поведінкою управленої особи, тобто особи, якій вони належать (право на свою поведінку);

2) здійснення корпоративних прав власною (самостійною) поведінкою зобов'язаної особи, наприклад, товариства (право на поведінку зобов'язаної особи);

3) здійснення корпоративних прав взаємною поведінкою управненої та зобов'язаної осіб (право на взаємну поведінку) [148, с. 180–181].

Корпоративними відносинами охоплено майнові та немайнові права. Змістом майнових прав є правомочності учасників та кореспондуючі їм обов'язки корпорації, спрямовані на задоволення матеріальних інтересів володільців корпоративних прав. Зокрема, йдеться про реалізацію правомочностей щодо отримання дивідендів.

Реалізація немайнових прав відбувається шляхом дій суб'єктів корпоративних прав у сфері управління корпоративною структурою. Ці правомочності пов'язані з участю в загальних зборах та інших органах корпорації, правом на інформацію тощо. Водночас можна констатувати взаємозв'язок між майновими та немайновими корпоративними правами. Реалізуючи право на дивіденди, учасник корпоративних відносин бере участь у загальних зборах, на яких приймають рішення про розподіл чистого прибутку. Інша справа, що наслідки реалізації немайнових правомочностей не завжди залежать від волевиявлення конкретного їх володільця. В цьому полягає особливість внутрішньокорпоративних відносин.

На взаємозв'язок майнових та немайнових компонентів корпоративних прав звертає увагу І. Б. Саракун. Однак названа авторка наголошує переважаючу роль майнових корпоративних прав [103, с. 22].

Немайнові (організаційні) повноваження учасників (засновників) корпоративної структури часто розглядають як нематеріальне благо. В ЦК України наявні поняття нематеріального блага шляхом перерахування об'єктів, які належать до цієї групи. В літературі

обґрунтовано позицію, що до нематеріальних благ належать результати інтелектуальної діяльності, інформація інші немайнові блага.

Право на інформацію є елементом змісту немайнового корпоративного права. Немайнові корпоративні права можна розглядувати як нематеріальне благо в контексті досягнення певного результату. Оскільки майнові корпоративні права неможливо часто реалізувати без здійснення немайнових повноважень. Зокрема, без відповідного, передбаченого законодавством кворуму неможливо прийняти на загальних зборах засновників (учасників) рішення, які стосуються розподілу прибутку (доходу) та інших майнових питань функціонування корпоративної структури. Тому, розглядаючи організаційні корпоративні права як безтілесні речі, необхідно звернути увагу на таку ознаку, характерну для всіх об'єктів цивільних прав, як їхня визначеність (відособленість, дискретність) [108, с. 97].

На думку С. О. Сліпченка, визначеність (відокремленість) – це відокремлення одного блага від іншого, найближчого суміжного або навіть аналогічного. Іншими словами, йдеться про відмінність кожного з кількох подібних об'єктів. Визначеність (відособленість) дає змогу індивідуалізувати кожний об'єкт чи навіть групу об'єктів. Поняття відособленості використовують для з'ясування поняття об'єкта корпоративного права.

Об'єктом корпоративних відносин, на думку І. В. Спасибо-Фатєєвої, є фактична поведінка їхніх учасників щодо здійснення своїх прав і обов'язків. Корпоративні правовідносини містять елементи як майнових, так і немайнових правовідносин. При цьому об'єктом майнових правовідносин є дії (поведінка) учасників правовідносин з реалізації прав та виконання обов'язків, пов'язаних із задоволенням їхніх матеріальних потреб. До них належать дії з оплати акцій, отримання дивідендів та ін. Об'єктом немайнових правовідносин є дії суб'єктів корпоративних прав з виконання прав і обов'язків у сфері

управління: участь у роботі загальних зборів, інших органів у разі обрання до їх складу [122, с. 29].

Авторка в коментованій позиції акцентує увагу на поведінці учасників корпоративних прав, яка містить елементи майнових та немайнових прав і обов'язків. Натомість В. А. Васильєва вважає, що доцільно розмежовувати поняття об'єкта правовідношення, під яким розуміють дії суб'єктів і об'єкта цивільних прав. У теорії цивільного права об'єктом права вважається благо, з приводу якого виникає і здійснюється діяльність його учасників у межах суб'єктивних цивільних прав та обов'язків. Власне ця діяльність, у результаті якої виникають і реалізуються цивільні права та обов'язки, є, на її думку, об'єктом цивільних правовідносин.

Загалом правовідносини в юридичному сенсі – це форма, тобто та правова конструкція, в межах якої здійснюються (відбувається здійснення) суб'єктивні права і виконуються об'єктивні обов'язки [10, с. 245–251].

Корпоративне право як об'єкт майнового характеру має певну оцінну вартість, на яку впливає низка факторів, серед яких і вид організаційно-правової форми товариства, і фінансові показники, і перспективи розвитку, а також ділова репутація. Категорія суб'єктивного права є динамічною, вона може змінюватися в межах правового зв'язку, існуючого між учасником і юридичною особою, як в бік збільшення обсягу існуючого права, так і в бік його зменшення [43, с. 163–164].

На цю особливість корпоративного права звертає увагу І. Б. Саракун, наголошуючи, що корпоративне право є складним об'єктом, змістом якого є сукупність суб'єктивних прав. У поєднанні з речовими або майновими компонентами корпоративне право може бути об'єктом цивільного правовідношення [103, с. 22].

У такому випадку доцільно розмежовувати корпоративне право як об'єкт правового регулювання і правомочності, які становлять його зміст і мають суб'єктивний характер. Останні охоплюють майнові та немайнові організаційні повноваження суб'єкта корпоративних відносин.

Суб'єктивні корпоративні права учасників господарського товариства залишилися б лише якоюсь абстрактною можливістю, якщо б не підлягали правовій охороні та захисту у випадку їх порушення [20, с. 209–213].

Свого часу О. О. Красавчиков виокремлював цивільні організаційні правовідносини, які побудовані на засадах координації або субординації, соціальні зв'язки, що спрямовані на упорядкування інших суспільних відносин, дії їх учасників або на формування соціальних утворень. При цьому виділяв організаційно-зумовлюючі відносини, в результаті яких виникають інші відносини; організаційно-делегуючі з наділення інших осіб певними повноваженнями для здійснення прав третіх осіб (зокрема, передання делегуючих повноважень у корпоративних структурах); організаційно-контрольні, на підставі яких відбувається контроль; організаційно-інформаційні, за якими сторони обмінюються певного роду інформацією [55, с. 164].

Засновницькими документами може бути передбачено делегування окремих організаційних повноважень. Отже, організаційні права в корпоративному праві – невід'ємна і визначальна їх частина з огляду на природу цих правовідносин. Вони забезпечують організацію діяльності суб'єктів корпоративного права. Вони можуть бути секундарними і створювати передумови для набуття управомоченою особою майнових чи/або немайнових суб'єктивних цивільних прав [153, с. 38–39].

Отже, організаційні права перебувають у тісному взаємозв'язку з майновими корпоративними правами. Реалізація організаційних прав

має результатом отримання майнових благ у вигляді дивідендів. Без рішення загальних зборів учасників корпоративної структури часто не можна здійснити майнові корпоративні правомочності.

Водночас як майнові, так і організаційні види корпоративних прав доцільно розглядати крізь призму суб'єктивного цивільного права, яке належить конкретному суб'єкту корпоративних відносин. Тому Є. О. Харитонов, розглядаючи питання визначення поняття «корпоративного права», зробив застереження стосовно врахування такої обставини, як поділ корпоративного права на об'єктивне (сукупність діючих у країні юридичних норм, правил і принципів) і суб'єктивне (визначається за певним суб'єктом), зумовлений соціальними та соціально-юридичними закономірностями. Але, зазначає автор, об'єктивне та суб'єктивне право, корпоративні права, є тісно пов'язаними, проте нетотожними категоріями. Об'єктивне право перебуває в одній площині з іншими масивами норм, що регулюють на певних засадах однорідні відносини і, які стосуються абстрактного суб'єкта відносин, передбачаючи і закріплюючи існування для останнього потенційних прав та обов'язків. У цьому сенсі його можна розглядати як таке, що є однопорядковим з поняттям «корпоративне законодавство». Натомість, суб'єктивне право належить конкретному суб'єкту – учаснику суспільних відносин, який перебуває у сфері правового регулювання [143, с. 17].

Правомочності володільця корпоративного права, що становлять його зміст, варто розглядати як суб'єктивне цивільне право, яке зумовлене об'єктивним корпоративним правом як міра можливої поведінки уповноваженого суб'єкта. Зміст суб'єктивного корпоративного права становлять правомочності, які впливають із передбаченого в об'єктивному корпоративному праві поділу їх на майнові та немайнові (організаційні види). До таких правомочностей належать: 1) право на дію, що охоплює організаційні правомочності;

2) право майнової вимоги, що відповідає майновим правам; 3) право на захист у разі порушення суб'єктивних корпоративних прав.

Висновки до I розділу

1. Корпоративні права є самостійним видом цивільно-правових відносин, зміст яких становлять майнові та організаційні (немайнові) правомочності. Корпоративні правовідносини виникають між юридичною особою корпоративного типу та її засновниками (учасниками).

2. У законодавстві України з метою розмежування правового статусу юридичних осіб корпоративного типу від інших видів організаційно-правових форм господарських структур необхідно визначити нормативну дефініцію поняття «корпорація». Під нею доцільно розуміти юридичну особу, статутний капітал якої поділений на частки або становить частку, належну одному засновнику, створену з метою отримання прибутку (доходу) з подальшим розподілом його між засновниками (учасниками) у вигляді дивідендів та управління якою відбувається на корпоративних засадах пропорційно до розміру частки в статутному капіталі.

3. Корпоративні права поділяються на майнові та організаційні (немайнові). До майнових належать: право на дивіденди та право на частку у разі ліквідації юридичної особи корпоративного типу. Немайнові (організаційні) – це право участі в управлінні корпоративної структури і пов'язані з цим правомочності. Право розпорядження корпоративними правами має речову природу та здійснюється в цивільному обороті відповідно до положень зобов'язального права.

4. Право участі, як немайнове корпоративне право, варто пов'язувати з безпосередньою реалізацією повноважень учасника (засновника) при управлінні та контролі за діяльністю корпоративної структури.

5. Майновій складовій корпоративного права властиві два компоненти: зобов'язально-правовий та речово-правовий. Перший

ґрунтується на тому, що суб'єктивне корпоративне право реалізується способами й у формах, передбачених законодавством, і залежить від волевиявлення їх володільця та інших осіб (право на дивіденди). Другий узалежнений від волі суб'єкта корпоративного права, наприклад, право на відчуження частки в статутному капіталі.

6. Правомочності володільця корпоративного права, що становлять його зміст варто розглядати як суб'єктивне цивільне право та міру можливої поведінки уповноваженого суб'єкта. Зміст суб'єктивного корпоративного права становлять правомочності, які поділяються на майнові та немайнові (організаційні). До них належать: 1) право на дію, що охоплює організаційні правомочності; 2) право майнової вимоги, що відповідає майновим правомочностям; 3) право на захист у разі порушення суб'єктивних корпоративних прав.

7. Майнову складову корпоративного права характеризують такі ознаки:

а) майнові корпоративні права належать особі, частка якої визначена в статутному капіталі юридичної особи;

б) майнові корпоративні права виникають стосовно корпоративної господарської структури;

в) здійснення майнових прав, пов'язане з участю в статутному капіталі юридичної особи корпоративного типу.

Розділ II. Особливості правового режиму майнових та немайнових (організаційних) корпоративних прав у динаміці цивільного обороту

2.1. Майнові корпоративні права як об'єкт цивільного обороту

Корпоративні права є складним правовим явищем. Маючи в своєму складі майнові компоненти, які пов'язані зі здійсненням правомочностей матеріального характеру, вони можуть бути об'єктом цивільного обороту. Корпоративні права є оборотоздатними як цілісний об'єкт правовідносин. Водночас зміст корпоративних прав становлять майнові та немайнові правомочності. Тому в літературі містяться різні позиції щодо можливості передання окремих правомочностей іншим особам.

Коли йдеться про корпоративні права, посвідчені акцією, можна загалом погодитися, що передання акції іншим особам чи її застава зумовлює право розпорядження всім комплексом правомочностей, які становлять зміст права власності на акцію. У разі відчуження акції реалізується право на розпорядження об'єктом права власності. В цьому випадку неможливо передати окрему правомочність, яка становить елемент змісту корпоративного права, об'єктом якого є акція. Однак окремі правомочності, які становлять зміст корпоративного права, можуть бути самостійним об'єктом цивільного обороту, як у внутрішньокорпоративних відносинах, так і в зовнішньому обороті.

Корпоративні права можуть бути об'єктами цивільного обороту. При цьому необхідно розрізняти внутрішньокорпоративний оборот, учасниками якого є корпорація та її учасники і зовнішній корпоративний оборот з іншими суб'єктами цивільного обороту. Якщо корпоративне право є об'єктом правовідносин загалом, то до набувача переходить уся сукупність правомочностей, які становлять його зміст.

Однак володілець корпоративного права може розпоряджатися лише окремими правомочностями, що є елементами змісту корпоративного

права, в тому числі майновими. Майнові права залежно від їх суті та призначення поділяються на ті, що невіддільні від суб'єкта і відповідно не можуть передаватися іншим особам, та майнові права, які можна відчужувати або передавати в користування третім особам

Аналіз майнових правомочностей свідчить, що майже всі вони, складаючи зміст корпоративного права в об'єктивному сенсі, можуть бути об'єктами розпорядчих правочинів, у тому числі заповітів. Формою волевиявлення можуть бути договори та односторонні правочини, які виражають волю володільця суб'єктивного корпоративного права.

Серед корпоративних прав, які мають змістовну майнову наповненість, вирізняються права корпоративної вимоги, тобто ті права, які хоч і належать до корпоративних як особливого різновиду цивільних прав, водночас зводяться до вимоги, що становить сутність прав суб'єктів корпоративних відносин. Тому ці права необхідно відрізнити від типово зобов'язальних прав. Відмінність майнових корпоративних прав від традиційних речових прав полягає в таких класичних ознаках речових прав: 1) абсолютний характер; 2) безпосереднє відношення особи до речі; 3) захист за допомогою речово-правових способів; 4) об'єктом є речі; 5) нерозривний зв'язок із річчю і право «слідування».

Корпоративні права мають майновий вираз і можуть мати ознаки як речових, так і зобов'язальних, але вони є самостійним об'єктом цивільного обороту. При цьому це стосується як корпоративного права в сукупності майнових та організаційних (немайнових) правомочностей, так і розпорядження окремими майновими правами, які становлять зміст конкретного корпоративного права.

Розпорядження майновими корпоративними правами пов'язане зі специфікою предмета як об'єкта, який підлягає переданню одним суб'єктом іншому. Предмет є істотною умовою будь-якого договірною зобов'язання. Предметом розпорядчого правочину є майнове право або майнова правомочність як складовий елемент корпоративного права.

Безтілесна природа майнового корпоративного права або майнової правомочності не дає змоги здійснити її передання як речі в натурі. Об'єктом передання будуть повноваження майнового характеру, які переходять до набувача зазначених прав. Тому необхідно визначитися зі змістовними характеристиками та обсягом майнових прав (правомочностей), які є об'єктом розпорядчих правочинів чи зобов'язальних договірних відносин.

Унаслідок передання майнового корпоративного права (окремої майнової правомочності) відбувається правонаступництво. Елементом змісту майнового корпоративного права завжди є право вимоги. Здійснення цього права залежить від поведінки інших учасників корпоративних відносин та правового статусу корпорації. Розпорядче волевиявлення володільця майнового корпоративного права має відбуватися з урахуванням положень цивільного законодавства, статуту корпорації та внутрішньокорпоративних актів юридичної особи корпоративного типу, прийнятих загальними зборами та органами управління в межах своєї компетенції.

При переданні майнових корпоративних прав необхідно враховувати, з яким об'єктом вони пов'язані та вид корпоративних прав. Тож, Закон України «Про акціонерні товариства» визначає корпоративні права як сукупність майнових і немайнових прав акціонера – власника акцій товариства, які випливають з права власності на акції, що охоплюють право на участь в управлінні акціонерним товариством, отримання дивідендів та активів товариства у разі його ліквідації відповідно до закону, а також інші права та правомочності, передбачені законом чи статутними документами. Отже, розпорядження акцією шляхом її передання у власність іншій особі зумовлює передачу як майнових, так і немайнових корпоративних прав, з нею пов'язаних.

Розпорядження майновими корпоративними правами розуміють як їх відчуження. Але передання майнового корпоративного права загалом може

відбуватися на підставі договорів, які опосередковують перехід права власності на іншу особу (договорів купівлі-продажу, дарування, спадкового договору тощо).

Натомість розпорядження окремими майновими правомочностями, які становлять зміст суб'єктивного корпоративного права, може здійснюватися на підставі як поіменованих правочинів, так і непоіменованих договорів. Спільним між ними є те, що передаються майнові правомочності на певний строк, а не суб'єктивне корпоративне право загалом.

До способу здійснення правомочності розпорядження об'єктом, шляхом визначення його юридичної долі часто застосовують термін «відчуження». Як правило, поняття «відчуження» спрямоване на передання відповідного об'єкта цивільних прав (речей, майнових прав) у власність іншої особи, припиняючи у такий спосіб повноваження попереднього власника. Так, В. А. Белов вважає відчуженням припинення «суб'єктивного майнового права», що є результатом цілеспрямованого акта розпорядження цим правом та супроводжується виникненням в іншої особи ідентичного за змістом, умовами існування та здійснення суб'єктивного права. Він розглядає відчуження в аспекті визначення фактичного змісту цього поняття та його цивільно-правового значення, позначаючи ним як фактичну дію, так і її юридичний результат [1, с. 18].

Погоджуємося з тим, що відчуження є одним зі способів розпорядження майновим правом, унаслідок чого змінюється правомочний суб'єкт. Відповідно майнові правомочності корпоративного права припиняються у попереднього суб'єкта корпоративних відносин і виникають у нового. Відчуження і набуття майнових корпоративних прав є наслідком взаємопов'язаних актів, що опосередковують динаміку цивільних правовідносин. Однак при цьому термін «відчуження» може бути способом передання корпоративного права загалом та відповідно припинення права володіння, користування та розпорядження ним або

опосередковувати перехід лише певного майнового складника корпоративного права.

Відчуження переважно трактується в цивілістичній науці як спосіб розпорядження майном шляхом передання його у власність набувача. Стосовно майнових правомочностей, які становлять зміст корпоративного права, такий висновок не завжди обґрунтований. Необхідно в контексті передання майнових корпоративних прав уніфікувати поняттєвий апарат корпоративних відносин. Варто розрізнити термін «відчуження майнових прав», «відступлення частки в статутному капіталі» та поняття «передання майнових прав». Деякі автори ототожнюють ці поняття. Так, А. П. Місяць вважає термін «відчуження» тотожним до категорії «перехід» права і критикує положення ст. 178 ЦК України, в якій, на його думку, зазначені терміни використовують як різні, що суперечить правилам формальної логіки та загальним положенням теорії права [69, с. 334].

Відступлення частки в статутному капіталі товариства має своєю метою припинення права власності на цю частку з набуттям водночас іншою особою права на зазначену частку. Відступлення за правовою природою є відчуженням частки за волею учасника, що спрямоване на передачу учасником іншій особі (одному чи кільком учасникам цього товариства або третім особам) у власність належної йому частки або її частини. У вказаних відносинах поняття «відступлення» і «відчуження» є тотожними, оскільки вони аналогічні за правовими наслідками. Термін «відступлення» використовували у Цивільному кодексі Української РСР 1963 року стосовно майнових прав, які не визнавали об'єктами і не могли перебувати в цивільному обороті, тобто їх продавати, дарувати тощо, на відміну від речей. Тому їх можна було лише відступити, а не продати. За такою моделлю правовідносин майнові права в однієї особи припинялися, а в іншій виникали. Згідно зі ст. 190 чинного ЦК України, майнові права дорівняні до речей і тому є оботоздатним об'єктом. Їх можна продавати, дарувати тощо. Під терміном «відступлення» розуміють відчуження

частки на користь іншої особи. Відтак, це вольова дія, яка є правочином. Про обґрунтованість такого тлумачення свідчить те, що в Законі України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 06.02.2018 р., внаслідок ухвалення якого втратили чинність ст. 147 ЦК України та ст. 53 Закону України «Про господарські товариства», не використовують термін «відступлення» щодо частки учасника у статутному капіталі.

Відповідно до частини першої ст. 21 Закону України «Про господарські товариства» учасник товариства має право відчужити свою частку (частину частки) у статутному капіталі товариства оплатно або безоплатно іншим учасникам товариства або третім особам.

Будь-який правочин з відчуження (відступлення) частки є двостороннім, тобто на його укладення необхідна згода учасника, який відчужує (відступає) частку, і згода набувача частки. Відступлення частки у статутному капіталі є правовою формою, відповідно до якої відбувається її відчуження на підставі договору купівлі-продажу, міни або дарування тощо; відступлення частки не є окремим різновидом договору. Тобто якщо особа укладає правочин щодо відступлення (передачі) частки іншій особі й отримує за це кошти або інше майно чи майнові права, то це звичайний договір купівлі-продажу або міни. Якщо взамін частки особа нічого не отримує – це договір дарування. Тому набуття іншою особою статусу учасника товариства шляхом прийняття відповідного рішення загальними зборами учасників товариства не відповідає чинному законодавству.

У разі відступлення частки особа набуває права на частку внаслідок укладення правочину з учасником товариства, а не внаслідок його прийняття до складу учасників товариства загальними зборами чи державної реєстрації відповідних змін. Включення такого учасника до складу учасників товариства на підставі рішення загальних зборів учасників товариства та державна реєстрація відповідних змін до статуту є

діями на виконання договору щодо відчуження частки учасником товариства.

Заява учасника про його виведення зі складу учасників товариства не може слугувати самостійною правовою підставою для переходу права власності на частку, оскільки вона адресована товариству і містить інформацію про припинення в особи права на частку. Заява є вторинним актом, наслідком первинних дій (правочину з відчуження частки). Заява не є правочином, учасник, що написав заяву, таким шляхом повідомляє товариство про відчуження ним частки.

Чинне законодавство не зобов'язує сторін надавати договори про відчуження частки товариству для ухвалення рішення про внесення змін до статуту та для подальшої державної реєстрації таких змін, адже такі договори можуть містити конфіденційну інформацію, яку сторони договору не мають намір розкривати третім особам. Але саме ці правочини є підставою для будь-яких подальших дій учасника, який відчужує частку, нового власника частки, товариства, включно з державною реєстрацією відповідних змін. Без укладення договору між власником частки ці дії є вчиненими без належної правової підстави.

Термін «відчуження» варто розглядати крізь призму волевиявлення власника (праволодільця), спрямованого на визначення юридичної долі майнового права шляхом передання його у власність іншої особи. Відповідно припиняється суб'єктивне цивільне право на певний об'єкт у відчужувача, відбувається його перехід до набувача.

Передання майнового корпоративного права на основі розпорядчого правочину не завжди означає його безповоротне припинення у володільця як суб'єктивного цивільного права. Можливе передання лише певних майнових правомочностей, які є елементами змісту корпоративного права. В цьому випадку наявне передання деяких майнових прав, які становлять зміст корпоративного правовідношення.

Розпорядчий правочин опосередковує перенесення певного майнового суб'єктивного права від однієї особи до іншої. В результаті розпорядчого правочину відбувається перехід певних майнових повноважень володільця корпоративного права до іншої особи. Тож, у межах зобов'язального правовідношення відбувається передання речового або зобов'язального права. Адже правочин вчиняють з метою встановлення, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків. Отже, перехід окремих суб'єктивних майнових прав, які становлять зміст корпоративного права не суперечить правовій суті цивільного правочину, який власне спрямований на виникнення цивільних прав у однієї особи та зміни або припинення в іншого суб'єкта на основі волевиявлення одного або обох контрагентів.

Майнові права є об'єктом цивільних правовідносин і можуть мати речову або зобов'язальну правову природу. Корпоративні права мають свою специфіку і складаються з майнових складників.

Поняття правової природи корпоративних прав залишається дискусійним у контексті проблем їх оборотоздатності. За своєю правовою природою корпоративні права мають складну структуру та охоплюють права немайнового характеру (право на участь в управлінні юридичною особою) та майнові (право на отримання певної частини прибутку (дивідендів), активів юридичної особи у разі її ліквідації).

Акцентуючи увагу на двоїстій природі корпоративного права, І. В. Спасибо-Фатєєва пропонує доповнити немайнові права також правом на інформацію, а майнові – правом вимоги проведення розрахунків при вибутті з господарського товариства, або в певних випадках – виплати вартості акцій. Водночас авторка наголошує, що власне корпоративні права у внутрішніх корпоративних правовідносинах мають подвійну природу у вигляді особистих немайнових прав та майнових прав як складових частин корпоративного права. Натомість у зовнішніх корпоративних правовідносинах корпоративні права втрачають свою

подвійну правову природу та становлять собою об'єкт права. Зовнішні правовідносини перетворюють корпоративні права з такого елемента юридичних правовідносин, як зміст на такий елемент правовідносин, як об'єкт, що й обумовлює сприйняття корпоративних прав як прав майнових. У розумінні об'єкта правовідносин корпоративні права є майновими, а відтак можуть вільно відчужуватися [130, с. 27–30].

Корпоративні права є цивільно-правовими за своєю природою. Зокрема, Н. С. Глузь визначає корпоративне право в об'єктивному розумінні як «сукупність правових норм, які встановлюють, регулюють і охороняють цивільні відносини, що виникають між акціонерами, учасниками і самою корпорацією, а також між самими учасниками чи акціонерами з приводу реалізації їхнього права власності на частку в статутному фонді корпорації [21, с. 13].

Корпоративні відносини як майнові та пов'язані з ними організаційні відносини ґрунтуються на рівності, автономії волі, майновій самостійності учасників, що свідчить на користь можливості віднесення корпоративних відносин до предмета цивільно-правового регулювання.

Відповідно до регулювання корпоративних відносин застосовують правила і методи, властиві цивільному праву. Не впливає на це і теза, що корпоративні відносини мають комплексний характер. Хоча дехто з фахівців розмежовує майнові та організаційні складники корпоративних прав за галузевою належністю. Так, В. М. Кравчук вважає, що окремі відносини, які входять до складу корпоративних, є зобов'язальними (наприклад, відносини щодо оплати внесків до статного капіталу), а отже і цивільними, окремі – управлінськими (наприклад, відносини щодо скликання та проведення загальних зборів учасників), окремі – трудовими (наприклад, відносини між головою виконавчого органу і товариством), окремі – фінансовими (наприклад, відносини щодо емісії цінних паперів) [53]. Але той же автор зазначає, що корпоративні відносини – це відносини щодо виникнення, зміни, припинення та реалізації права участі в

товаристві. Корпоративні права тут виступають об'єктом, а не змістом корпоративних правовідносин [54, с. 16–19].

Майнові правомочності становлять елемент змісту корпоративного права, яке може бути водночас об'єктом цивільно-правових відносин. Корпоративні права будуть об'єктом у випадку заснування корпорації, у разі їх передання як об'єкта від одного суб'єкта корпоративних відносин до іншого на основі договорів відчуження, при спадкуванні тощо.

Однак у внутрішніх відносинах між корпорацією та її учасниками теж відбувається реалізація майнових корпоративних прав. У внутрішніх корпоративних відносинах суб'єктивні майнові корпоративні права не є об'єктом, а становлять зміст правовідносин.

Аналіз законодавства, яке регламентує корпоративні відносини, підтверджує наявність зовнішньокорпоративних і внутрішньокорпоративних відносин. Згідно з ч. 2 ст. 87 ЦК України установчим документом господарського товариства є затверджений учасниками статут або засновницький договір між учасниками, якщо інше не встановлено законом. У них передбачено права учасників корпоративних відносин, у тому числі майнового характеру, а також порядок розпорядження ними. Хоча зазначені документи затверджують засновники (учасники), але відповідно до їхніх положень реалізується діяльність корпоративної структури, якою є господарське товариство. Відповідно права, встановлені установчими актами, надають засновникам (учасникам) корпоративного утворення.

Корпоративні відносини виникають між корпорацією та її учасниками. Як зазначає В. В. Луць, корпоративне право в об'єктивному розумінні доцільно розглядати як систему юридичних норм, які регулюють приватні відносини зобов'язального характеру, що виникають між учасниками корпорації та самою корпорацією. Відповідно окремі майнові правомочності, які становлять зміст корпоративних відносин між

зазначеними суб'єктами, можуть передаватися учасниками корпорації на підставі розпорядчих внутрішньокорпоративних правочинів [65, с. 15].

Оскільки суб'єктивні майнові корпоративні права є елементом змісту корпоративних правовідносин, то суб'єктами останніх постають учасник (засновник) корпоративної структури та сама корпорація. Установчими документами юридичної особи корпоративного типу затверджений учасниками статут або засновницький договір. У них фіксують майнову складову корпоративних прав. Останні можуть бути у вигляді цінного паперу. Так, ч. 1 ст. 20 Закону України «Про акціонерні товариства» передбачено, що акція товариства посвідчує корпоративні права акціонера щодо цього акціонерного товариства. Акціонерне товариство як емітент цінного паперу надає володільцю останнього ті права, які ним посвідчено. Отже, акціонерне товариство має обов'язок надати акціонеру можливість реалізувати суб'єктивне майнове корпоративне право. В ч. 2 ст. 116 ЦК України прямо зазначено, що, крім прав, передбачених у ч. 1 ст. 116 Цивільного кодексу, учасники господарського товариства можуть мати також інші права, встановлені установчим документом товариства.

Установчі документи, хоч готують і затверджують засновники (учасники), однак на їхній основі відбувається діяльність корпоративної структури. Відповідно майнові корпоративні права надають засновникам (учасникам). Отже, між корпоративною структурою та володільцем майнового корпоративного права наявні корпоративні відносини. Але розпорядитися суб'єктивним майновим корпоративним правом у внутрішньокорпоративних відносинах зі самою корпорацією можна шляхом внесення змін в установчі документи або прийняття рішень на загальних зборах учасників (засновників).

Майнове право має оцінну вартість. Її вартість може змінюватися залежно від різних чинників. Але на його оборотоздатність у цивільному праві це не впливає. Категорія суб'єктивного корпоративного права є динамічною, може змінюватися в межах правового зв'язку, існуючого між

учасником та юридичною особою. Хоча корпоративне право виникло та існує як об'єкт цивільних прав, воно стає предметом нового цивільного правовідношення, з допомогою якого опосередковується перехід корпоративного права від одного суб'єкта до другого.

Корпоративне право, що належить учаснику юридичної особи в зв'язку з участю в його створенні, може перейти до іншої особи або в порядку відступлення права на підставі правочину або закону. Це підтверджує, що корпоративне право варто розглядувати як оборотоздатний об'єкт. Ця теза послужила основою для обґрунтування В. А. Васильєвою позиції, що суб'єктивне корпоративне право заслуговує самостійного місця серед переліку об'єктів цивільного права, які містяться в ст. 177 ЦК України. Авторка стверджує, що необхідно визнати суб'єктивне право самостійним об'єктом цивільних прав [43, с. 168].

Корпоративне право як об'єкт оборотоздатності можна розглядати в таких аспектах:

- 1) корпоративні права, пов'язані з утворенням, реорганізацією та ліквідацією юридичної особи корпоративного типу;
- 2) корпоративні права, які є структурним елементом змісту правовідношення між корпорацією та його учасником (учасниками);
- 3) суб'єктивні корпоративні права як об'єкт внутрішньокорпоративних відносин між учасниками корпоративної структури;
- 4) корпоративні права як об'єкт цивільного обороту, учасниками якого є володільці корпоративних прав та інші суб'єкти приватних відносин.

Зазначені види оборотоздатності корпоративних прав дають змогу виокремити особливості здійснення волевиявлення, спрямованого на розпорядження ними. При цьому необхідно розмежувати корпоративне право як елемент правовідношення від корпоративного права як об'єкта цивільних прав. З приводу об'єктів цивільних прав виникають певні

відносини. Розпорядження корпоративним правом має в основі презумпцію розуміння його як об'єкта цивільних прав. Наслідком розпорядження як вольового акту у відповідній правовій формі є виникнення цивільного правовідношення, змістом якого є суб'єктивні права та обов'язків їхніх учасників. Тому розпорядження корпоративним правом є юридичним фактом, який залежить від волі суб'єкта (суб'єктів) – володільців цих прав як певного блага.

В основі юридичного факту у формі розпорядження лежить вольовий акт володільця корпоративного права. Відповідно корпоративне право в цьому випадку доцільно розглядати як об'єкт цивільного права, стосовно якого власник (володілець) може здійснювати правомочності володіння, користування та розпорядження.

Розпорядження як юридичний акт можна розглядати в аспекті вольової дії власника володільця або поза його волею. Правовою формою вольового акту є правочин як дія, спрямована на виникнення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Волевиявлення може відбуватися в межах договірної правовідношення. Але в цьому випадку недостатньо волевиявлення володільця (власника) корпоративного права, оскільки договір зумовлює наявність згоди (домовленість) іншої сторони (сторін) договірних відносин.

Водночас, варто мати на увазі, що існування суб'єктивного корпоративного права підтверджує зв'язок суб'єкта з юридичною особою корпоративного типу. Якщо засновником корпоративної структури є одна особа, то фактично зміст корпоративного правовідношення зводиться до освідчення волі, що відповідає волевиявленню засновника корпорації в передбаченій законодавством і статутом формі. У разі більшої кількості засновників (учасників) юридичної особи корпоративного типу освідчення волі акумулюється як акт волевиявлення в установленій законом або статутом правовій формі.

Найвищим органом управління корпоративної структури є збори засновників (учасників), тобто інших власників (володільців) суб'єктивних корпоративних прав. Прийняті ними в межах, визначених законом і установчими документами рішення, можуть встановлювати обмеження щодо розпорядження корпоративним правом як об'єктом цивільних прав. Але це не впливає на розуміння корпоративного права як об'єкта, з приводу якого між учасниками цивільного обороту виникають правовідносини. Якщо суб'єктивні права й обов'язки визначають зміст цивільних правовідносин, то матеріальні та нематеріальні блага, що становлять правовий інтерес учасників цих відносин, визначаються їхніми об'єктами. Категорії «об'єкти цивільних прав» і «об'єкти цивільних правовідносин» не є повністю тотожними, оскільки мають різну сферу термінологічного застосування. Однак з їх допомогою в цивільному праві термінологічно визначаються однакові різновиди матеріальних і нематеріальних благ. Сучасна доктрина цивільного права визнає множинність об'єктів цивільних прав і заперечує множинність існування безоб'єктних цивільних правовідносин. Різноманітність їхніх видів, зумовлена багатоманітністю правових інтересів суб'єктів цивільного права. Виникнення та існування в цивільному праві безоб'єктних правовідносин неможливе [144, т. 1, с. 167].

За критерієм об'єкта суб'єктивного права того чи іншого виду розрізняють: речові, зобов'язальні, виключні та корпоративні відносини. Корпоративне право має особливий об'єкт, який є не правом вимоги, а можливістю здійснення учасниками власних дій, які є складовими частинами діяльності господарського товариства.

Оборотоздатність корпоративних прав вказує на їх можливість бути об'єктом цивільних правовідносин у динаміці. Це підкреслює особливу значущість з'ясування правових форм передання корпоративних прав.

Для характеристики корпоративних прав як об'єктів цивільного обороту мають значення такі критерії:

- 1) правовий зв'язок з суб'єктами корпоративних відносин;
- 2) можливість відокремлення від суб'єктів корпоративних правовідносин.

Перше свідчить про те, що корпоративне благо може бути елементом цивільного правовідношення, зокрема, зобов'язального. Другий критерій підтверджує оборотоздатність корпоративних прав у контексті можливості їх відчуження і передання іншим суб'єктам. Адже, якщо благо як об'єкт цивільного права є невіддільним від суб'єкта правовідносин, то не має ознак оборотоздатності. Тому варто розрізняти неможливість бути об'єктом цивільного обороту в об'єктивному розумінні, коли останній вилучений з цивільного обороту. І в суб'єктивному, якщо об'єкт невіддільний від суб'єкта, який має суб'єктивне цивільне право на конкретний об'єкт. Неможливість відокремлення об'єкта від суб'єкта встановлено законодавством або на основі волевиявлення самого суб'єкта.

Оборотоздатність корпоративних прав вказує на їхню здатність брати участь у процесах, що опосередковують динаміку цивільних правовідносин. Це має важливе значення з погляду того, що корпоративне право є не лише об'єктом цивільних прав, а може передаватися іншим особам на підставі різних юридичних фактів.

Корпоративним правам властивий загальний правовий режим оборотоздатності. Водночас, установчі документи та локальні акти органів управління корпоративної структури можуть встановлювати певні обмеження щодо оборотоздатності корпоративних прав (наприклад, встановлення переважного права на придбання корпоративного права іншим учасником (учасниками) корпоративної структури). Обмеження щодо розпорядження корпоративними правами можуть встановлюватися законом залежно від виду та організаційно-правової форми юридичної особи корпоративного типу (для публічних акціонерних товариств і приватних акціонерних товариств тощо). В основі розпорядження як дії з

відповідними юридичними наслідками лежить вольовий акт у правовій формі, визначеній законодавством.

Володілець корпоративних прав не завжди самостійно може розпоряджатися ними. Реалізувати свої правомочності він може шляхом участі у прийнятті рішень загальними зборами корпоративної структури.

Учасники корпоративної юридичної особи можуть здійснювати корпоративні права у формах, встановлених законодавством і внутрішньо-корпоративними актами. Зі створенням корпорації виникають відносини між нею та учасниками (засновниками). Відносини між володільцями корпоративних прав з передання шляхом вчинення розпорядчого правочину можуть виникати на підставі волевиявлення суб'єктів корпоративних відносин.

Носієм корпоративного права є суб'єкт корпоративних відносин. Зміст корпоративного права становлять правомочності на участь в управлінні корпорацією, на дивіденди та інші майнові права, інформацію тощо. Володілець корпоративного права може розпорядитися корпоративним правом загалом або шляхом передання іншим особам (у тому числі суб'єктам корпоративних відносин) всіх або окремих правомочностей. У цьому випадку виникнуть відносини не лише між корпорацією та її учасником, а й між самими учасниками. Передання корпоративного права загалом як об'єкта цивільних прав шляхом вчинення правочинів (укладення договорів) про відчуження припиняє корпоративні відносини з участю відчужувача.

Тому в кожному випадку необхідно встановити оборотоздатність об'єкта цивільних правовідносин. Корпоративні права можуть бути об'єктом цивільних правовідносин у динаміці. Власне набуття корпоративних прав свідчить про можливість їх набуття будь-яким суб'єктом цивільних правовідносин. Корпоративні права можуть переходити до інших осіб на підставі волевиявлення їхніх володільців і на інших підставах, передбачених законодавством.

Зміст корпоративних прав, як зазначалося, становлять майнові та організаційні (немайнові) правомочності. Диференціюючи корпоративне право на окремі повноваження, які можуть бути самостійними об'єктами внутрішньокорпоративного обороту, а у випадках, передбачених законом та установчими документами корпоративної структури, – також і так званого зовнішньокорпоративного обороту. Однак є певні відмінності в механізмі регулювання внутрішньокорпоративного та зовнішньокорпоративного оборотів. Ці особливості стосуються підстав передання корпоративних прав чи їх окремих складових, форми та процедури переходу суб'єктивних корпоративних прав (окремих правомочностей) до іншого суб'єкта, межі здійснення волевиявлення щодо розпорядження суб'єктивними корпоративними правами (окремими правомочностями).

Це пов'язано з розумінням правової категорії «цивільний оборот» у сфері корпоративних відносин. Характерною ознакою цивільного обороту є юридичні факти та способи переходу об'єктів. Юридичні факти служать підставою обігу об'єктів цивільного права. На основі юридичних фактів виникає правовідношення, в межах якого відбувається перехід корпоративних прав. При цьому цивільне законодавство передбачає механізм визнання недійсними інших видів правових фактів, окрім правочинів [161, 81].

Розпорядження як акт волевиявлення володільця корпоративних прав здійснюється в певній правовій формі. Корпоративні права підтверджують їх належність певним суб'єктам у статиці відносин. Перехід їх до іншої особи зумовлює виникнення зобов'язального правовідношення в межах цивільного обороту.

Однак наявність певного юридичного факту ще не означає перехід корпоративного права до іншого суб'єкта. Перехід відбувається в межах зобов'язального правовідношення. Зміст такого зобов'язання становлять права та обов'язки його учасників – володільця корпоративного права та

набувача, яким може бути також інший суб'єкт корпоративних відносин, сама корпоративна структура або уповноважена суб'єктом корпоративних прав на здійснення певних майнових та організаційних повноважень особа. Відповідно об'єктом переходу може бути корпоративне право або окремі правомочності, які становлять зміст корпоративного права.

Розпорядження корпоративним правом є елементом категорії здійснення. Адже цінність суб'єктивного права визначається не лише його наявністю, а й можливістю його реалізації. Розпорядження корпоративним правами є необхідною передумовою забезпечення їх оборотоздатності як наслідок динаміки корпоративних відносин.

Стаття 12 ЦК України передбачає, що особа здійснює свої цивільні права вільно, на власний розсуд. Нездійснення особою своїх цивільних прав не є підставою для їх припинення, крім випадків, передбачених законом. Особа може за відплатним або безвідплатним договором передати своє майнове право іншій особі, крім випадків, встановлених законом.

Під здійсненням корпоративного права розуміють вчинення дій, які визначаються змістом суб'єктивного цивільного права. Як зазначає І. Б. Саракун, здійснення корпоративних прав варто розглядати як поведінку суб'єкта корпоративних правовідносин, спрямовану на реалізацію тих можливостей, які передбачені змістом корпоративного права шляхом вчинення ним вольових дій [103, с. 9]. Розпорядження, як вольовий акт, є підставою передання корпоративного права і правовою формою реалізації.

Розпорядження корпоративними правами може відбуватися на підставі правочинів, які останнім часом у літературі іменують корпоративними. До корпоративних правочинів належать різноманітні дії, які вчиняють для реалізації суб'єктивних корпоративних прав. На підставі правочинів виникає правовідношення, об'єктом якого є корпоративне право в об'єктивному розумінні або окремі правомочності, які складають

зміст корпоративного права. Постає питання щодо правової природи таких дій. Передання корпоративного права або окремих його елементів загалом призводить до певних юридичних наслідків. Зокрема, припиняються корпоративні відносини у відчужувача з юридичною особою корпоративного типу. Інакша ситуація з розпорядженням окремими правомочностями, які становлять зміст суб'єктивного корпоративного права. Їх передання не є підставою виникнення нових цивільних прав у корпоративній сфері. Володілець корпоративного права в результаті розпорядчого акту передає тимчасово свої повноваження іншій особі в межах корпоративного правовідношення. Зазначені повноваження можуть бути передані органу корпоративної структури.

Спільним є те, що у всіх випадках в основі лежить волевиявлення управненої особи. В законодавстві часто вживається термін «вільне волевиявлення». Це означає, що суб'єкт цивільних правовідносин має право на власний розсуд вчиняти дію, яку він бажає з метою досягнення певної цілі. Інші особи не повинні перешкоджати його волевиявленню. В контексті здійснення корпоративних прав суб'єкт має право в межах, визначених законом та статутом (установчим договором), розпоряджатися ним або окремими правомочностями.

Можна дійти висновку, що підставою розпорядження корпоративними правами не може бути юридичний факт у вигляді події. В становленні теорії класифікації юридичних фактів за вольовим критерієм О. Р. Шишка обґрунтовує позицію, що події як юридичні факти в цивільному праві взагалі не існують. На його думку, події реальної дійсності є лише передумовою виникнення цивільних відносин, а дії їхніх учасників є підставою. Тому обставини реальної дійсності, які в науці цивільного права називаються юридичними подіями (як явища реальної дійсності, перебіг яких відбувається незалежно від волі людей), насправді варто розглядати в межах юридичних дій, оскільки цивільних відносин без волі не існує. Всі вони є вольовими.

При цьому за таким підходом можна припустити, що всі юридичні факти є вольовими, а поділяти їх доцільно на правомірні дії та неправомірні юридичні дії. Далі класифікація вказаних елементів може проводитися за класичною схемою, тобто правомірні юридичні дії поділяються на юридичні вчинки та юридичні акти, а останні – на адміністративні акти та правочини. Щодо місця у цій класифікації тих юридичних фактів, які у загальноприйнятому підході вважаються абсолютними та відносним юридичними подіями, то вони повинні охоплюватися правомірними та неправомірними юридичними діями. Природні явища, які у загальноприйнятому підході належать до абсолютних юридичних подій, треба розглядати як такі, що лише створюють правові умови, передумови до вступу в цивільні відносини. Щодо відносин юридичних подій, то оскільки саме дії людини призвели до виникнення певних обставин, то наслідки, які хоч і не підвладні людині, а отже, ті, що розвиваються незалежно від волі людини, мають розглядатися як такі, що не мають ніякого юридичного значення [151, с. 233].

Не вдаючись до глибокого аналізу наведеної сентенції, можна констатувати, що розпорядчий акт з передання корпоративних прав або окремих правомочностей, які становлять зміст корпоративного права має характер вольової дії. Реалізуючи свої правомочності, суб'єкт корпоративних відносин у межах поведінки, визначеної законодавством та установчими документами корпоративної структури вчиняє вольові дії.

Здійснення корпоративних прав відбувається шляхом вчинення юридичних дій. Хоча реалізація суб'єктивного цивільного права можлива в результаті фактичних та юридичних дій. Динаміка реалізації корпоративного права шляхом передання його іншій особі, відображає зміну правової конструкції існуючих корпоративних правовідносин.

Розпорядження корпоративним правом відбувається відповідно до приписів законодавства, що регулює оборотоздатність об'єктів цивільних прав з урахуванням особливостей механізму регулювання корпоративних

відносин. Реалізація правомочностей, які становлять зміст корпоративного права, завжди пов'язана з активними діями суб'єкта корпоративних відносин. Від майнового чи немайнового характеру корпоративних прав будуть визначатися спосіб та форма вольового акту, спрямованого на розпорядження ними як об'єктом цивільного обороту.

2.2. Оборозоздатність немайнових (організаційних) корпоративних прав

У цивілістичній літературі триває полеміка щодо оборозоздатності немайнових благ у цивільному праві. Але всі визнають можливість переходу певних немайнових прав до інших осіб в корпоративних відносинах. У цьому аспекті цікавим є аналіз юридичних фактів, що підтверджують перехід немайнових корпоративних прав до інших осіб.

Серед інших юридичних фактів переходу немайнових корпоративних прав до інших осіб важливе місце займають розпорядчі правочинам. Вони є підставою для виникнення нових правовідносин, елементом змісту яких є можливість використання немайнових суб'єктивних корпоративних прав іншою особою, в тому числі суб'єктом корпоративних відносин з тою ж самою корпорацією.

ЦК України містить перелік багатьох односторонніх правочинів, на підставі яких можуть передаватися як майнові, так і немайнові права. Деякі з них можна використати для передання немайнових (організаційних) прав у корпоративних відносинах.

Передання немайнових (організаційних) прав суб'єктами корпоративних відносин можна розглядати в контексті переходу майнових прав або як самостійний об'єкт правовідносин. У цьому аспекті необхідно проаналізувати суть немайнових корпоративних прав крізь призму зв'язку їх з особою суб'єкта корпоративних відносин. Аналіз природи немайнових (організаційних) корпоративних прав учасника корпорації свідчить, що хоча вони пов'язані з особою суб'єкта корпоративних відносин, але не мають характеру особистих, які не підлягають переданню іншим особам.

Немайнові корпоративні права є об'єктом цивільних правовідносин. Водночас, немайнові корпоративні права складаються з певних правомочностей. Останні можуть бути самостійним предметом як внутрішньокорпоративних правочинів (договорів), так і деяких правочинів зовнішньокорпоративного спрямування.

Критерієм встановлення можливості бути самостійним об'єктом корпоративних відносин для окремих немайнових суб'єктивних правомочностей є наявність можливості їхнього самостійного здійснення незалежно від інших суб'єктивних прав. Тож, можна виокремити ці немайнові права (правомочності), які можуть бути предметом внутрішньокорпоративного обороту.

Особливістю їх оборотоздатності є пов'язаність з організаційно-правовою формою корпорації. Поза корпоративним устроєм вони існувати не можуть. Власне немайнові корпоративні права функціонально мають на меті забезпечити діяльність корпоративної структури.

Питання регулювання немайнових корпоративних прав було підставою внесення численних змін у корпоративному законодавстві в останні роки. Серед нормативних актів доцільно відзначити Закони України від 07.04.2015 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвестора» [83], від 06.10.2016 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності» [82], від 23.23.2017 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення рівня корпоративного управління в акціонерних товариствах» [84]. Подане свідчить про актуальність проблем здійснення корпоративних прав.

Корпоративні права визначають спрямованість інтересу учасника корпорації. Немайновий інтерес в управлінні корпорацією зумовлений можливістю встановлення контролю над її діяльністю. Останній дає можливість впливати на напрями вкладення інвестицій.

Можна розрізнити загальний інтерес учасників корпорації, груповий інтерес, особистий інтерес. Загальний інтерес проявляється в зовнішньокорпоративних відносинах. Групові інтереси можуть опосередковуватися корпоративними договорами та іншими правочинами.

Реалізація групового інтересу полягає серед іншого в переданні немайнових правомочностей.

Хоча зазначені правомочності мають немайновий характер, у їх основі лежить право на частку в статутному капіталі. Це дає змогу в процесі реалізації немайнових правомочностей отримувати майнові дивіденди.

Учасники корпорації не лише можуть визначати цілі господарської діяльності, але й застосовувати механізм цивільної відповідальності щодо виконавчих органів, створеної ними структури. Корпоративний характер відносин, що складається всередині юридичної особи, обумовлює можливість притягнення осіб, які виконують функції її органів, до корпоративної відповідальності перед самою організацією та її учасниками. Хоча в літературі обґрунтовано позицію, що, наприклад, в межах акціонерного товариства право на звернення до суду про визнання недійсним рішення наглядової ради сприятиме відновленню порушених прав не тільки акціонерів, але й товариства.

Конституційний Суд України в своєму Рішенні від 01.12.2004 р. № 18-р11 /2004 визнав, що акціонер може захищати свої права і охоронювані законом інтереси шляхом звернення до суду у разі їх порушення, оспорювання чи невизнання самим акціонерним товариством, учасником якого він є, органом чи іншими акціонерами цього товариства [96, ст. 3288].

Однак сучасне акціонерне законодавство містить особливі процедури, пов'язані з укладенням договорів купівлі-продажу акцій на вимогу акціонерів, які стали (прямо або опосередковано) власниками контрольного пакету акцій або значного контрольного пакета акцій, або домінуючого контрольного пакета акцій. Незважаючи на детальний опис проведення відповідних процедур корпоративним законодавством України, вони не отримали одностайної підтримки серед наукової спільноти та міноритарних акціонерів з огляду на те, що досить часто

процедури примусового та добровільного викупу акцій підмінюють між собою або пов'язують з порушенням конституційних прав власників акцій [30, с. 148–151].

З огляду на те, що члени органу юридичної, як і інші особи, які відповідно до закону чи установчих документів виступають від її імені, не розглядаються як самостійні суб'єкти права (закон визначає їхні дії діями юридичної особи), всі наслідки, які настають у результаті такої діяльності, не впливають на правове становище організації, відповідальність для них настає перед останньою лише за умови доведення вчинення ними правопорушення, передбаченого положеннями ст. 1166 ЦК України (загальні підстави відповідальності за завдану майнову шкоду) [31, с. 39].

Отже, посадові особи органів управління корпорації повинні виконувати передбачені статутними документами та рішеннями її учасників завдання щодо напрямів господарської діяльності. Зміст внутрішніх корпоративних відносин між корпорацією та її учасниками становлять взаємні права та обов'язки визначені установчими документами, локальними рішеннями зборів учасників та законом.

Визнання оборотоздатності немайнових корпоративних прав не впливає на правовий режим майнових прав. Суб'єктивні цивільні права наділені ознаками об'єктів: здатність задовольняти інтерес суб'єкта корпоративних відносин, можливість відокремлення, визначеністю. Вони є субстанцією, яка наділена здатністю задовольняти корпоративні інтереси.

Немайнове корпоративне право є складовою частиною корпоративних відносин загалом. Однак об'єктом зобов'язального правовідношення може бути немайнове благо. Змістом зобов'язання можуть бути дії, які не мають на меті створення матеріалізованого результату. Наприклад, зобов'язання, які виникають з договорів факторингу, відступлення права вимоги, переведення боргу мають на меті вчинення певних юридичних дій.

Відповідно предметом таких договорів не є безпосередньо матеріальні цінності, а винятково юридичні дії з переходу суб'єктивних прав. Немайнові корпоративні права також можуть на певний час або без зазначення строку передаватися для їх безпосереднього здійснення іншим особам.

Важливим аспектом корпоративного права є його здійснення. Спосіб здійснення суб'єктивного корпоративного права є характерною ознакою процесу реалізації суб'єктивних цивільних прав, вказуючи засоби, за допомогою яких відбувається процес їх реалізації. Оскільки корпоративне право є цивільно-правовим за своєю природою, то способи його здійснення можна розглядати крізь призму засобів реалізації суб'єктивних цивільних прав. Звичайно засоби здійснення корпоративних прав мають свої особливості.

У процесі реалізації корпоративних прав важливе місце займають норми спеціального законодавства, яке регламентує корпоративні відносини. Водночас, це не позбавляє можливості володільця корпоративного права вибору способу його здійснення. Враховуючи, що корпоративним правом охоплено майнові та немайнові правомочності володільця, певні особливості можуть пов'язуватися з реалізацією названих правомочностей. Здійснення корпоративних прав, як правило, має юридичні наслідки. Це пов'язується з вчиненням уповноваженою особою з метою реалізації корпоративних правомочностей юридично значущих дій.

Учасники корпоративних структур у межах законодавчого механізму регулювання здійснюють корпоративні права, спрямовані на досягнення наперед визначеної мети соціального або економічного змісту. Це може бути прибуток (дохід) у вигляді дивіденду. Або отримання майна в натурі. У цьому випадку володільць корпоративного права використовує його з певною комерційною метою.

На сучасному стані розвитку корпоративних відносин метою є нормативне закріплення критеріїв участі учасників корпорації у визначенні інвестиційної політики останніх. Кожний суб'єкт корпоративних відносин має право на здійснення суб'єктивних корпоративних прав майнового та немайнового характеру для досягнення певних цілей. При цьому варто мати на увазі, що здійснення корпоративних прав зумовлює наявність спільної (колективної) форми інвестиційної діяльності.

Корпоративна юридична особа може функціонувати в організаційно-правових формах, передбачених законодавством. ГК України містить норми, що стосуються створення, діяльності та припинення окремих видів корпоративних юридичних осіб. Окрім цього, ГК України загалом визначає сферу господарських відносин, до якої належать господарсько-виробничі, організаційно-господарські та внутрішньогосподарські відносини. При цьому господарсько-виробничі є майновими та іншими відносинами, що виникають між суб'єктами господарювання при безпосередньому здійсненні господарської діяльності. Організаційно-господарські відносини складаються між суб'єктами господарювання та суб'єктами організаційно-господарських повноважень у процесі управління господарською діяльністю. Внутрішньогосподарськими є відносини, що складаються між структурними підрозділами суб'єкта господарювання та відносини суб'єкта господарювання з його структурними підрозділами.

Корпоративні відносини як відносини між корпорацією та її учасниками не належать до господарських відносин. Однак крізь призму корпоративних відносин можна впливати на сферу господарських відносин. Зокрема, визначати об'єкти господарської діяльності, в які можна інвестувати кошти.

Адже суб'єкти корпоративних відносин є носіями комплексу прав, який охоплює управлінські, організаційні і власне корпоративні. Завдяки корпоративним правам учасники корпорації можуть брати участь у

різноманітних формах в управлінні корпорацією та її майном. Як зазначає І. В. Спасибо-Фатєєва, учасники корпорації можуть прийняти рішення про поповнення статутного капіталу шляхом внесення додаткових вкладів з додержанням пропорційності, передбаченої статутом або ж ні [131, с. 7–13].

Реалізуючи свої корпоративні права, учасники корпорації впливають на формування волі цього корпоративного утворення, що є самостійним суб'єктом цивільного права – юридичною особою. Загалом така ситуація нетипова для цивільно-правового регулювання, оскільки за загальним правилом у цивільному обороті суб'єкти самостійні і незалежні один від одного, а тому не можуть безпосередньо брати участь у формуванні волі контрагента.

Отже, учасники корпорації можуть формувати її господарську стратегію, визначаючи напрями і об'єкти інвестування. Корпоративні правомочності складаються у сфері управління корпорацією. Відповідно, у зв'язку з реалізацією управлінських функцій учасники наділені особливим правовим статусом – статусом суб'єкта управління щодо корпорації [27, с. 119].

Здійснення немайнових (організаційних) корпоративних прав охоплює розпорядження ними. Розпорядження немайновими правами є формою їх здійснення. При здійсненні корпоративного права за сферою дії доцільно брати до уваги організаційну та майнову природу корпоративних правомочностей. Окрім універсальних меж, дія яких поширюється на здійснення всіх суб'єктивних цивільних прав, необхідно вирізнити межі здійснення немайнових (організаційних) та майнових корпоративних прав. Такий підхід до класифікації меж здійснення корпоративних прав гармонізує з науковою концепцією інкорпорації організаційних відносин до предмета цивільного права [112, с. 9]. Немайнові (організаційні) корпоративні права варто розглядати крізь призму суб'єктивного інтересу

окремих груп учасників або індивідуального суб'єкта корпоративних відносин.

Розпоряджатися немайновими корпоративними правами може лише суб'єкт корпоративних відносин. Іншими словами володілець майнових корпоративних прав. Тому немайнові права можуть бути предметом розпорядчих правочинів (договорів) як складовий елемент корпоративного права.

Самостійним об'єктом відносин немайнові права можуть бути у разі їх передання іншим особам, які можуть мати статус учасника корпорації, так і не бути ними. Однак при цьому особа, яка передає немайнове корпоративне право повинна залишатися учасником корпоративної структури. Право кожного учасника на вихід з товариства розглядають як одне з основних прав у системі корпоративних правовідносин [129, с. 255]. Але, припиняючи участь у корпорації, особа позбавляється майнових та немайнових правомочностей. Відповідно не має повноважень щодо відчуження (передання) немайнових корпоративних прав. Це ж стосується розпорядчих правочинів на випадок смерті особи. Учасник корпоративних відносин не може в заповіті серед інших прав вказати особу, якій переходять немайнові права. Таке розпорядження може стосуватися спадкування корпоративного права загалом як об'єкта правовідносин включаючи майнові та немайнові правомочності.

Суб'єктами корпоративних відносин виступають підприємницьке товариство та його учасники, зміст правовідносин становлять корпоративні права та обов'язки товариства, а об'єктом є дії, спрямовані на реалізацію цих прав та виконання обов'язків.

Зокрема, У. В. Яримович, розглядаючи науковий підхід, згідно з яким у корпоративні права у зв'язку з їх відчужуваністю вважаються майновими, обґрунтовує позицію, відповідно до якої немайновими є, зокрема, право брати участь в управлінні юридичною особою корпоративного типу та інші права, які можуть передбачатися в

установчих документах. При цьому авторка посилається на положення Цивільного кодексу України, які роблять винятки з правила про невідчужуваність деяких немайнових прав у поєднанні з майновими. Адже існують не лише майнові, але й інші (тобто немайнові) права, які також є відчужуваними, і більше того – можуть мати грошову оцінку, наприклад, немайнові активи. Зважаючи на те, що право брати участь в управлінні справами юридичної особи корпоративного типу належить до немайнових прав інвестора, авторка пропонує вилучити його з переліку майнових прав акціонера, який міститься в ч. 1 ст. 6 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» та викласти її в такій редакції «Акція – іменний цінний папір, який посвідчує майнові права його власника (акціонера), що стосується акціонерного товариства, включаючи право на отримання частини акціонерного товариства у вигляді дивідендів та право на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації, а також немайнові права, у тому числі права на участь в управлінні акціонерним товариством та інші права, передбачені Цивільним кодексом України та законом, що регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств і законодавством про інститути спільного інвестування» [156, с. 8].

Основним кваліфікуючим критерієм юридичної особи корпоративного типу є наявність в учасників юридичної особи корпоративних прав. Якщо в результаті створення юридичної особи учасник набуває корпоративних прав, то незалежно від організаційно-правової форми, таку юридичну особу варто відносити до юридичних осіб корпоративного типу. З моменту державної реєстрації юридичної особи корпоративного типу така юридична особа є самостійним суб'єктом цивільних правовідносин.

Об'єктом корпоративних відносин є корпоративне право, яке для цивільного обороту доцільно розглядати як єдиний неподільний за змістом об'єкт. Водночас, корпоративні права подільні за обсягом, але зміст

суб'єктивного корпоративного права залишається незмінним. Право участі, що належить учаснику юридичної особи корпоративного типу робить його персоніфікованим, а майнові права надають можливість корпоративному праву бути об'єктом цивільного обороту та виступати предметом цивільно-правових договорів [19, с. 6–7].

Право на участь охоплює всі компоненти корпоративних прав учасника корпоративних відносин. Хоча багато вчених зосереджує увагу на способах участі, яка зводиться переважно до організації та проведення зборів учасників корпоративної структури. Право на участь в управлінні товариством здійснюється шляхом реалізації правомочностей, які становлять його зміст, а саме участю у підготовці до проведення загальних зборів; участю у загальних зборах учасників господарського товариства; голосуванні з усіх питань порядку денного загальних зборів; вимаганні проведення позачергових загальних зборів учасників.

Зокрема, І. Б. Саракун вважає, що право учасника брати участь в управлінні товариством полягає у можливості здійснення ним низки прав, які не обмежуються лише участю в загальних зборах. Воно також реалізується шляхом здійснення прав щодо формування органів управління товариства, порядку прийняття ними рішень тощо [103, с. 65].

Немайнові корпоративні права перебувають у зв'язку з майновими й охоплюються правом участі в корпоративному утворенні. Право участі не можна розглядати винятково як суб'єктивне немайнове право. Адже право участі виникає на підставі засновницького договору або договору про створення господарського товариства та внесення вкладу до статутного капіталу.

Участь в управлінні справами корпоративної структури та пов'язані з цим організаційні правомочності неможливо здійснити без інвестиційного внеску до складеного капіталу корпорації. Своєю чергою передання внеску до статутного капіталу є підставою виникнення майнових корпоративних

прав у вигляді права на дивіденди та на частку в складеному капіталі у разі припинення корпорації як юридичної особи.

Це підтверджує зв'язок між майновим та немайновими правами учасника корпорації. Відповідно немайнові права можуть бути предметом розпорядчих правочинів разом із майновими. Наприклад, складення заповіту щодо розпорядження часткою у статутному капіталі господарського товариства. Це ж саме стосується перерозподілу часток у складеному капіталі корпорації між її учасниками – суб'єктами корпоративних відносин.

Право на участь має низку повноважень, які зводяться до:

- права на скликання зборів учасників корпоративних відносин, у тому числі на скликання позачергових зборів;
- права на повідомлення про збори учасників корпоративної структури;
- право на ознайомлення з матеріалами, що стосуються порядку денного загальних зборів учасників;
- право на подання пропозицій до порядку денного загальних зборів;
- право на участь у загальних зборах учасників корпорації за місцем знаходження юридичної особи;
- право на особисту участь у загальних зборах або через свого представника;
- право до визначення питань порядку денного загальних зборів учасників господарського товариства і голосування на загальних зборах.

Перелічені повноваження мають певні особливості залежно від організаційно-правової форми корпоративної структури. Але вони властиві всім видам корпорацій.

Право участі охоплює ще один аспект – суб'єктивну правомочність на вихід з кола учасників корпоративного утворення. Пунктом 28 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду

судами корпоративних спорів» було визначено, що положення установчих документів, які обмежують чи забороняють право на вихід учасника з товариства, є незаконним [90].

Існують різні думки щодо правової природи права участі в господарському товаристві. З одного боку, І. Ромащенко наголошує, той факт, що ЦК України прямо не називає право участі у товаристві особистим немайновим, безпосередньо не свідчить, що законодавець повністю заперечує природу цього права як особистого немайнового. Більш переконливим, на його думку, запереченням правової природи права участі у товаристві як особистого немайнового було б внесення змін, які б зазначили, що «право участі у товаристві не є особистим немайновим». Якби положення такого змісту, вважає автор, мало місце в законодавстві, то відповідно не залишалось би жодних питань щодо тлумачення суті цього права. Натомість, існує певна невизначеність щодо того, як варто розуміти його природу [100].

Право участі є базовим правом, яке визначає майнові та немайнові корпоративні суб'єктивні права. Незалежно як трактувати його правову природу, воно є підставою існування як майнових, так і немайнових правомочностей. Право участі крізь призму майнових та немайнових корпоративних прав можна розглядати як благо, яке має подвійну (дуалістичну) природу, охоплюючи майнову і немайнову сторону корпоративних відносин.

При цьому реалізація права участі має свої особливості залежно від організаційно-правової форми товариства. Вид організаційно-правової форми юридичної особи це тип організації, яка має сукупність конкретних ознак, що об'єктивно відрізняють її від інших юридичних осіб [7, с. 27].

Як наголошує О. Р. Шишка, там, де правовідношення спрямоване на забезпечення майнового інтересу, враховуються лише ті властивості блага, що характеризують його майнову природу. А там, де правовідношення спрямоване на забезпечення немайнового інтересу, благо, що стає

об'єктом певного права (правовідношення), набуває немайнового характеру. Наведене демонструє, що: 1) стосовно одного блага можуть виникати майнові та немайнові правовідносини, а останні мають становити частину предмета цивільного права; 2) матеріальні блага не можуть винятково зводитися до майнових благ чи ототожнюватися з ними. Це пов'язано з тим, що з розвитком суспільних відносин та потребою, часом для деяких благ, окрім майнових його властивостей, набули значення немайнові, як і навпаки [152, с. 258].

Право участі безумовно належить до організаційних (немайнових) прав. Як зазначає Р. А. Майданик, участь у товаристві як об'єкт здатна задовольнити потреби суб'єкта, якому вона належить, тобто має корисні властивості. Право участі у товаристві є елементом організаційних відносин, а останні є передумовою виникнення неорганізаційних правовідносин (майнових і немайнових) [66, с. 37].

Наведена сентенція свідчить про те, що право участі можна розглядати як доступ до системи послідовних, визначених нормами права дій учасника товариства, спрямованих на управління товариством, яке перетворює учасника цивільних правовідносин на спеціального суб'єкта – учасника правовідносин, які організуються. Без наявності організаційних відносин, неорганізаційні (ті, що організуються) не матимуть цінності [127, с. 191].

Порядок здійснення правомочностей участі в корпорації та її наслідки може бути предметом корпоративних спорів. При цьому спори можуть бути майнового і немайнового характеру.

Прикладом є спір між Магна Інтернейшнл Інк (Канада) і товариством з обмеженою відповідальністю «Таврія – М» (м. Запоріжжя, Україна), який розглядав господарський суд Запорізької області. Канадська фірма посилалася на те, що її частка в статутному капіталі ТзОВ «Таврія-М» становила 25 %, відповідно вартість частки повинна становити у разі

виходу її з кола учасників 25 % розміру складеного капіталу. Загальна вартість внеску учасника становила 4 138,7 канадських доларів.

Рішення про виплату позивачу вартості частки майна пропорційно до частки у статутному капіталі було прийнято 23.04.2013 р., оформлено протоколом зборів № 46. Згідно з цим рішенням належна до виплати вартість частини майна товариства, пропорційна до частки позивача у статному капіталі, складає 2 331 250, 00 грн. Таке рішення прийняте в зв'язку з відсутністю прибутку у товариства за підсумками 2012 р. Листами від 07.06 та від 05.11.2013 р. відповідач підтвердив свій обов'язок з виплати заборгованості, водночас повідомив про неможливість розрахунків у зв'язку зі скрутним фінансовим становищем.

Згідно зі ст. 11 Закону України «Про режим іноземного інвестування» [91] у разі припинення інвестиційної діяльності іноземний інвестор має право на повернення, не пізніше шести місяців з дня припинення цієї діяльності своїх інвестицій у натуральній формі або у валюті інвестування в сумі фактичного внеску (з урахуванням можливого зменшення статного капіталу), а також доходів із цих інвестицій у грошовій чи товарній формі за реальною ринковою вартістю на момент припинення інвестиційної діяльності, якщо інше не встановлено законодавством або міжнародними договорами України.

Згідно з офіційним курсом Національного банку України на момент подання позову вартість належної позивачу частини майна, пропорційна до частки у статному капіталі у канадських доларах, становить 130 551,15 канадських доларах (еквівалент 2 331 250,00 грн.)

Учасники товариства мають право брати участь в управлінні справами товариства в порядку, визначеному в установчих документах, за винятками, передбаченими законом, брати участь у розподілі прибутків та одержувати його частку (дивіденди). Право на отримання частки прибутку (дивідендів) пропорційна до частки кожного з учасників мають особи, які є учасниками товариства на початку строку виплати дивідендів. Вони

можуть вийти в установленому порядку з товариства; одержувати інформацію про діяльність товариства. На вимогу учасника товариство зобов'язане надавати йому для ознайомлення річні баланси, звіти товариства про його діяльність, протоколи зборів; здійснити відчуження частки у статутному капіталі товариства, цінних паперів, що засвідчують участь у товаристві в порядку, встановленому законодавством.

При виході учасника з товариства йому виплачують вартість частини майна товариства, пропорційну до його частки у статутному (складеному) капіталі. Виплата проводиться після затвердження звіту за рік, у якому він вийшов з товариства, але не пізніше 12 місяців з дня виходу.

У коментованій справі на момент вирішення спору не здійснено виплату частки пропорційно до розміру в статутному капіталі. Учасник, який вибув з товариства з обмеженою відповідальністю «Таврія-М», скориставшись своїм правом на вихід зі складу учасників, набув право на отримання частки майна товариства пропорційно до розміру його частки у статутному капіталі у розмірі 2 331 250 грн. 00 коп. (130 551,15 канадських доларів). Суд задовольнив вимоги Магна Інтернейшнл Інк (Канада) в повному обсязі [133].

Коментована справа засвідчує зв'язок організаційних (немайнових) та майнових корпоративних прав. Реалізація організаційних правомочностей наслідком має виникнення, зміну або припинення майнових.

Зміст корпоративних прав становлять майнові і немайнові права. Реалізація цих прав відбувається в межах корпоративних відносин. А. Сороченко, розглядаючи ці відносини в динаміці, наголошує, що вони виникають, змінюються та припиняються після створення та в процесі функціонування припинення корпоративного управління [113, с. 7].

Зокрема, О. Бігняк пропонує взагалі відмовитися від запропонованого ГК України підходу до визначення корпоративних відносин через поняття «корпоративні права». На його думку, особливості

корпоративного спору проявляються в об'єкті спору – корпоративних правах, формалізованому суб'єктивному складі, поєднанні загального корпоративного інтересу і приватного корпоративного інтересу, оскільки корпоративні права суб'єкта набуваються завдяки членству й управлінню юридичною особою, у виняткових способах захисту, що становлять матеріально-правову вимогу; спеціальних нормах, що регулюють вирішення корпоративних спорів; множинності осіб, що виходить за межі корпоративних відносин; складності формалізованого процесу [3, с. 288].

У літературі виокремлено право на корпоративне управління. Зокрема, обґрунтовано, що корпоративні відносини можуть існувати не лише в процесі виникнення, зміни та припинення корпоративних прав, а й у сфері корпоративного управління.

Такої позиції притримується О. Колгойда, яка обґрунтовує думку щодо залучення до корпоративних відносин корпоративного управління як права учасника на участь в управлінні корпорацією (безпосередньо або через обрання до органів управління осіб), вважаючи, що включення до суб'єктів корпоративних відносин органів управління, кредиторів та інших осіб, наділених корпоративними правами, є помилковим [40, с. 243].

У сфері корпоративних відносин значну увагу приділено визначенню поняття і специфіки корпоративного управління, його значення у захисті корпоративних прав і напрямів оптимізації законодавства у цій сфері. Корпоративне управління розуміють як урегульовану нормами права систему організаційних і майнових відносин, за допомогою яких корпоративна організація реалізує, представляє і захищає права та інтереси акціонерів. Обґрунтовано дволанкову модель корпоративного управління, однак вона стосується винятково акціонерних товариств, де органи управління складаються зі загальних зборів акціонерів, виконавчого (одноособового або колегіонального) та контрольного (наглядова рада) органів [4, с. 17].

Коментована дефініція стосується акціонерного корпоративного регулювання. Але корпоративні відносини в інвестиційній сфері не обмежуються лише акціонерними правами. Корпоративні права можуть бути видом і об'єктом інвестування в корпоративній сфері.

Право на управління юридичною особою корпоративного типу є складовою частиною організаційних відносин. У межах організаційних відносин реалізуються суб'єктивні майнові права учасників корпоративної структури. Організаційні (немайнові) корпоративні права є основою координації та управління корпорацією.

У межах організаційних повноважень реалізується право майнового характеру. Адже визначенню, наприклад, розміру дивідендів, напрямів використання прибутку, отриманого корпоративною структурою завжди передують прийняття відповідного організаційного рішення.

Зміст організаційних правовідносин, як зазначає Р. Б. Шишка, становлять організаційні права, які виникають на підставі певних юридичних фактів, що належать до групи відносних прав. Особливість організаційних прав полягає в тому, що вони є узгодженими діями двох та більше їх учасників (на одній стороні) задля досягнення загального результату. Такі правовідносини – особливість корпоративного права і найбільше у ньому проявляються і закінчуються його припиненням [153, с. 38].

Інвестиційна політика корпорації формується на основі рішень її органів. Збори учасників корпорації є найвищим органом, до компетенції якого належать усі питання діяльності корпоративної структури. Особливості захисту прав інвесторів встановлено законодавством залежно від організаційно-правової форми юридичної особи корпоративного типу.

Законом України «Про акціонерні товариства» встановлено дві форми захисту корпоративного права акціонерів на скликання позачергових загальних зборів товариства:

1) судову форму захисту, у разі прийняття наглядовою радою товариства рішення про відмову у скликанні позачергових загальних зборів;

2) самозахист, у разі неприйняття рішення наглядовою радою про їх скликання.

Акціонери (інвестори), які на день подання вимоги сукупно є власниками 10 і більше відсотків простих акцій товариства, мають право вимагати від наглядової ради скликання позачергових зборів акціонерного товариства.

Рішення про скликання позачергових загальних зборів або мотивовану відмову у скликанні надано акціонерами (акціонеру), які вимагають їх скликання, не пізніше ніж за 3 дні з моменту його прийняття. Відмову можна оскаржити акціонерами в суді.

Право акціонерів на скликання позачергових зборів є самостійним немайновим (організаційним) правом. Тому не можна погодитися з В. І. Цікалом, що акціонер не може просити суд зобов'язати товариство провести позачергові загальні збори, оскільки у разі прийняття наглядовою радою рішення про відмову у скликанні позачергових загальних зборів, в акціонера не виникає корпоративного права на самостійне скликання позачергових зборів. Адже, як стверджує сам автор, відмова у скликанні позачергових зборів товариства за вимогою акціонера може порушити його суб'єктивне корпоративне право [145, с. 71]. Отже, суб'єктивне корпоративне право наявне ще до звернення з вимогою скликання загальних зборів товариства. Порушення або невизнання цього права має наслідком виникнення охоронного правовідношення, в межах якого відбувається захист.

Передання немайнових корпоративних прав у сфері управління має певні ознаки представництва. Відносини представництва існують у формі цивільно-правових організаційних немайнових відносин, за своєю природою мають організаційно-формульальний та/або організаційно-

делегуючий характер і формою їх виразу є юридична процедура, спрямована на виникнення й упорядкування дій учасників цивільного обороту. Організаційні цивільні правовідносини представництва перебувають у взаємозв'язку з іншими, неорганізаційними майновими й особистими немайновими цивільними правовідносинами і їм притаманні такі ознаки: немайновий організаційний характер дій, що становлять зміст організаційно-правових цивільних відносин; похідний характер таких відносин; сприяють виникненню інших цивільно-правових відносин, забезпечуючи їх реалізацію, контроль за виконанням або інформування; складаються стосовно спеціального об'єкта – юридичної процедури, сутність якої полягає в упорядкуванні дій учасників організаційних відносин, спрямованих на досягнення певного правового результату; мають спеціальну мету – упорядкування таких відносин; зміст таких відносин становлять організаційне суб'єктивне право й організаційний юридичний обов'язок [149, с. 15].

Водночас, особі – представнику не належить немайнове корпоративне право вносити пропозиції і вимагати долучення їх до порядку денного загальних зборів. Таке право може належати лише суб'єкту корпоративних відносин – учаснику корпорації в порядку, передбаченому законодавством.

До немайнових прав належать право учасника корпоративних відносин брати участь не лише у загальних зборах, але й обирати і бути обраним до виконавчих, наглядових та ревізійних органів корпорації. Право обирати він може реалізувати безпосередньо або через свого представника. Немайнове право бути обраним до виконавчих та наглядових органів може бути реалізовано самим суб'єктом корпоративних відносин. Хоча закон і установчі документи корпоративної структури не виключають можливості здійснення повноважень у виконавчих органах інших осіб на умовах цивільного або трудового договору.

Немайнові права в контексті їх реалізації урегульовані корпоративним законодавством залежно від організаційно-правової форми корпоративного утворення. Їх здійснення відбувається відповідно до вимог законодавства щодо кворуму учасників, термінів зборів, порядку прийняття рішень тощо.

Не всі з перелічених немайнових правомочностей можуть бути об'єктом обороту. Так, право до скликання позачергових зборів учасників корпорації належить винятково суб'єкту (володільцю) корпоративних прав. Делегувати таке право іншим особам не можна. Хоча сама участь і право голосування в таких зібраннях учасників корпорації може бути передана представнику.

Немайновому корпоративному праву на повідомлення про загальні збори учасників кореспондується обов'язок корпорації надати таку інформацію власне суб'єкту (учаснику) корпоративних відносин. Йому належить право до ознайомлення з матеріалами, які виносять на порядок денний. Законодавством не дано прямої відповіді щодо можливості ознайомлення зі зазначеними матеріалами інших осіб. Однак можна дійти висновку, що учасник корпорації має право знайомитися з документами, які належать до встановленого порядку денного разом з особою, яка представлятиме його інтереси на загальних зборах учасників.

Це допомагає зробити висновок, що немайнові права, які опосередковують участь у корпорації не можуть трактуватися як особисті немайнові права. Суб'єкт корпоративних прав може розпорядитися ними шляхом передання іншим особам. Немайнові права є відносними правами, їм протистоїть суб'єктивний обов'язок корпоративної структури.

Немайнові корпоративні права не мають економічного змісту, але вони створюють передумову для отримання майнових благ у вигляді дивідендів. Адже участь у загальних зборах та інших органах управління є способом реалізації суб'єктивних немайнових правомочностей. Останні є

правовою основою прийняття рішень про розподіл прибутку, розмір дивідендів тощо.

Деякі немайнові корпоративні права не можуть бути самостійним об'єктом цивільного обороту. До них належить право на інформацію. Зазначене немайнове корпоративне право є самостійним суб'єктивним правом, але в цивільному обороті вони є складовою частиною інших корпоративних прав.

Учасник господарського товариства, засновуючи корпорацію, інвестує власні грошові кошти чи інше майно і несе ризики пов'язані з інвестиційною діяльністю. Тому одним із немайнових корпоративних прав є правомочність отримувати повну та достовірну інформацію про діяльність корпоративної структури.

Забезпечення права суб'єкта корпоративних відносин на інформацію є важливим чинником, який формує інвестиційний клімат. Адже потенційний інвестор, перш ніж здійснити інвестицію, з'ясовує ступінь алеаторності вкладення інвестиційного капіталу і можливості отримання доходу (дивідендів).

Корпоративне законодавство передбачає право інвестора – суб'єкта корпоративних відносин на отримання інформації. Так, п. 4 ч. 1 ст. 25 Закону України «Про акціонерне товариство» акціонеру надається сукупність прав, включаючи права на отримання інформації про господарську діяльність товариства.

Інформаційні права становлять особисті немайнові права: на інформаційні продукти, ресурси, документи, зміст яких щодо певних об'єктів інформаційних прав визначено Конституцією України, ЦК України, а також іншими законами.

Інформаційне право та право власності на річ (документ, продукт, ресурс), у якій інформація втілена, не залежать одне від одного. Перехід права на інформацію, як об'єкт інформаційного права не означає переходу

права власності на форму, в якій вона уречевлена (на документ, продукт, ресурс тощо).

Особисті немайнові інформаційні права не залежать від майнових інформаційних прав і не можуть відчужуватися (передаватися) за жодних умов, якщо вони є правом на інформацію, тобто особистим немайновим правом, передбаченим Книгою другою ЦК України і не можуть відчужуватися (передаватися, якщо вони є особистими немайновими, за винятками встановленими законом). Щодо майнових інформаційних прав, то серед них О. В. Кохановська називає право на вироблення інформації, право на доступ і використання об'єкта інформаційного права; право перешкоджати неправомірному використанню та поширенню об'єкта інформаційного права, зокрема, забороняти таке використання; інші майнові інформаційні права, встановлені законом.

Водночас, авторка зазначає, що право на інформацію та інші інформаційні права, не передбачені книгою другою ЦК України, не мають майнового еквівалента, неекономічні і не можуть визнаватися майновими за жодних умов. Законом при цьому можуть встановлюватися винятки та обмеження в майнових інформаційних правах за умови, що такі обмеження та винятки не створюють істотних перешкод реалізації майнових інформаційних прав та здійсненню законних інтересів суб'єктів цих прав. При цьому майнові інформаційні права можуть відповідно до закону бути вкладом до статутного капіталу юридичної особи, предметом договору застави та інших зобов'язань, а також використовуватися в інших цивільних відносинах [48, с. 189].

Інформаційна складова корпоративних прав охоплює всі аспекти існування суб'єктивного корпоративного права та покликана забезпечити суб'єкту корпоративних відносин можливість ефективного контролю за виробничою діяльністю корпоративної структури, щодо якої він має корпоративні права. Право на інформативну складову корпоративних прав

виконує превентивну функцію попередження можливих порушень і захисту прав та інтересів їх володільця.

Право на інформацію властиве майновим і немайновим правам суб'єкта корпоративних відносин. Тому немає сенсу пов'язувати зазначене право з певним видом суб'єктивних корпоративних правомочностей.

Цьому праву кореспондується обов'язок корпорації надавати відповідну інформацію. Тому право на інформацію не може бути самостійним об'єктом корпоративних правовідносин, який можна відчужити від особистості носія. Зазначене право може передаватися разом з іншими майновими та немайновими правами. Право на інформацію може переходити разом з іншими корпоративними правами в порядку правонаступництва. Отже, право на інформацію не може трактуватися як об'єкт обороту в корпоративних відносинах.

Право на інформацію невіддільне від інших правомочностей, які становлять зміст суб'єктивного корпоративного права. Тому при переході корпоративних прав як об'єктів цивільних правовідносин до інших осіб, до останніх переходить право на інформацію. Водночас інформаційна складова не завжди може бути елементом оборотоздатного об'єкта, якщо інше не впливає зі суті правовідносин, положень закону та умов розпорядчого правочину (договору).

Наприклад, право на участь у загальних зборах учасників (засновників) зумовлює потребу уповноваженої особи на отримання відповідної інформації, яка стосується часу, місця, порядку денного, переліку питань, що будуть розглядуватися. Однак надання повноваження на вчинення певного правочину (договору) від імені володільця корпоративного права не означає надання йому права знайомитися з інформацією щодо діяльності корпоративної організації.

Отже, суб'єктивне, корпоративне право є невіддільним від самого учасника (засновника) корпорації. При переході корпоративних прав як об'єкта правовідносин до іншої особи право на інформацію є складовою

частиною цих корпоративних прав, зазначене право здійснюється новим суб'єктом корпоративних відносин.

Право на інформацію в корпоративних відносинах варто відрізнити від поняття інформації як самостійного об'єкта цивільних прав. У ст. 1 Закону України «Про інформацію» передбачено, що інформацією є будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді.

Право на інформацію в корпоративних відносинах, пов'язуючи зі загальною дефініцією інформації, як об'єкта цивільних правовідносин, варто розглядати як немайнову правомочність мати доступ до відомостей про господарську діяльність корпорації, яка може міститися на зазначених вище носіях.

У літературі стосовно поняття «інформація» часто вживається термін «правовий режим», виокремлюючи особливості різних видів інформації як об'єкта правовідносин. Доцільно погодитися з думкою щодо недопустимості поширення юридичної конструкції «правовий режим» на загальнодоступну (відкриту) інформацію, а також, що не існує єдиного правового режиму для різних видів інформації. Класифікація правових режимів інформації має сенс лише тоді, коли вона ґрунтується на юридично значущих відмінностях чи науково обґрунтованих критеріях.

Для правових режимів інформації принципово важливим є:

1) характер правовідносин, які виникають з приводу відповідної інформації (приватний чи публічний);

2) вид правовідносин, які виникають з приводу відповідної інформації (абсолютний чи відносний, статистичний чи динамічний);

3) характер самої інформації (товарний, майновий чи немайновий). Якщо чітко не уявляти всі ці напрями правовідносин, які виникають з приводу певної інформації, то залишається незрозумілим, хто і якими правами стосовно неї наділений, хто і яку несе відповідальність за порушення режиму інформації [160, с. 7–8].

У корпоративних відносинах право на інформацію варто розглядати як немайнову правомочність, яка є складовою частиною організаційних суб'єктивних прав.

Інформація є самостійним об'єктом цивільних правовідносин. Однак у корпоративних відносинах її не можна розглядати як об'єкт оборотоздатності. Право на інформацію має суб'єкт корпоративних відносин, який може скористатися зазначеним правом у порядку, визначеному законом і статутом корпорації. Право на інформацію є складовим елементом корпоративного управління. Інформаційна складова корпоративних прав є дуже об'ємною за змістом та охоплює всі види правомочностей суб'єкта корпоративних відносин. Тому право на інформацію охоплює всі сфери існування корпоративних прав [118].

На думку Ю. М. Жорнокуя, права учасника на інформацію про діяльність господарського товариства є правом відносним. Праву його носія протиставляється обов'язок визначеної особи – господарського товариства – надавати відповідну інформацію. Його об'єктом є право, невіддільне від особистості носія [34, с. 18]. Учасник не може вчинити відчуження свого корпоративного права, залишаючись при цьому носієм права на інформацію в обсягу, яким володіє суб'єкт корпоративних відносин.

Інформаційна складова корпоративного права є невіддільна від інших правомочностей. Передання майнових і немайнових корпоративних прав іншій особі може перебувати в причинному зв'язку з передачею права на інформацію. Однак передати право на інформацію як самостійний об'єкт правовідносин іншим особам не можна. Разом із переходом корпоративного права або окремих його правомочностей до іншої особи можливе отримання права на інформацію про виробничу та господарську діяльність корпорації.

Тому для характеристики права на інформацію в корпоративних відносинах недостатньо положень законодавства, яке регулює

інформаційні відносини. Необхідно враховувати особливості корпоративного регулювання. Так, О. Яриш пропонує поняття інформації як нематеріального блага, що існує у формі відомостей, що мають зміст, представлених у будь-якій формі, доступній для сприйняття людиною чи технічним пристроєм та на який не поширюється правовий режим інших нематеріальних благ, якщо інше не встановлено законом. При цьому автор акцентує увагу на відсутності економічного змісту, немайновій природі цього права [157, с. 63].

Характеристика права на інформацію як складової частини корпоративного права ґрунтується на ознаках інформації, визначених законодавством про інформацію. Право на інформацію в корпоративних відносинах як оборотоздатний об'єкт варто оцінювати в контексті розпорядчих правочинів, на підставі яких реалізується передання корпоративних прав (або окремих правомочностей).

Суб'єкт корпоративних відносин має конкретне право на інформацію про діяльність корпоративної структури, учасником якої є. Припинення корпоративних відносин на підставі договору або іншого розпорядчого правочину збігається з моментом втрати поряд з іншими немайновими корпоративними правами права на інформацію.

Право на інформацію властиве іншим видам договірних відносин. Так, ст. 113 8 ЦК України кожний учасник договору простого товариства має право ознайомлюватися з усіма документами щодо ведення спільних справ учасників.

У науковій літературі навіть обґрунтовано інформаційну функцію цивільного права як інформаційного напряму впливу цивільного права на суспільні відносини. Для посилення інформаційної функції цивільного права суб'єкт повинен оволодіти різноманітністю об'єкта.

Цивільне право створює передумови для саморегулювання в сфері приватного права, визначає принципи внутрішнього регулювання за допомогою угоди сторін цивільних відносин. Об'єктом інформаційної

функції цивільного права є поведінка людей, що має свої особливості, які не можуть не враховуватися суб'єктом інформаційної функції цивільного права і не можуть не відбитися на нормах цивільного права. Інформаційна функція цивільного права надає можливість особі найкраще задовольнити свої потреби захисту [68, с. 10]. Тому нема потреби виокремлювати право на інформацію як складову частину корпоративного права в цивільному обороті.

Інформація як об'єкт має свої особливості. Це здатність до багаторазового використання, а при передачі – можливість збереження в самої особи, яка її передала. Інформація як об'єкт цивільних прав є одним із нематеріальних благ. Законодавством виділено окремі види інформації: державну таємницю, конфіденційну, службову, комерційну тощо.

Згідно зі ст. 8 Закону України «Про інформацію» [89, ст. 650] об'єктами інформаційних відносин є документована або публічно оголошена інформація про події та явища в галузі політики, економіки, культури, охорони здоров'я, а також у соціальній, економічній, міжнародній та інших сферах.

Право на інформацію в корпоративних відносинах є спеціальним об'єктом правового регулювання. Джерелом регулювання зазначеного права є корпоративне законодавство, хоча можуть застосовуватися у разі відсутності спеціальних норм положення Закону України «Про інформацію».

Особливість полягає в тому, що в корпоративних відносинах право на інформацію діалектично поєднується з іншими суб'єктивними корпоративними правомочностями.

Інформаційна складова корпоративних прав охоплює різноманітні аспекти існування корпоративних прав і покликана забезпечити володільцю можливість ефективно контролювати за діяльністю корпорації та виконує превентивну функцію запобігання можливим правопорушенням.

Право на інформацію супроводжує інвестора при здійсненні ним усіх правомочностей, які становлять зміст суб'єктивного корпоративного права. Право на інформацію виступає як самостійне немайнове право, так і складовим елементом інших видів суб'єктивних корпоративних прав.

Зокрема, В. Г. Жорнокуй зазначає, що право учасника на інформацію про діяльність господарського товариства – право відносне. Цьому праву кореспондується обов'язок корпорації – господарського товариства – надати відповідну інформацію. Крім того, його об'єктом є нематеріальне благо, невідділене від володільця корпоративного права. Останній не може його відчужити залишаючись при цьому учасником (акціонером) корпоративної структури. Стосовно прав учасника господарського товариства можливим є правонаступництво. У зв'язку з вищезазначеним право учасника (акціонера) про діяльність господарського товариства не може бути кваліфіковано як особисте немайнове право [35, с. 82].

Право на інформацію про діяльність корпорації не належить до особистих немайнових прав, у контексті корпоративних відносин, оскільки воно є складовою частиною суб'єктивного цивільного права участі в корпоративній організації. Безумовно інформація є самостійним об'єктом правовідносин. Але в корпоративних відносинах вона не виокремлюється як самостійний об'єкт прав та обов'язків, а є елементом правомочностей володільця корпоративних прав. Останні є оборотоздатними. Разом із ними може переходити право на інформацію про діяльність корпоративної структури.

Стаття 200 ЦК України містить загальне визначення інформації як документованих або публічно оголошених відомостей про події та явища, що існували або існують у суспільстві, державі та навколишньому середовищі, і передбачає захист прав володільця таких відомостей, застосовуючи широке поняття «інформація», яке не підпадає під охорону норм авторського, патентного або іншого спеціального законодавства.

Це положення підтверджує тезу, що немайнові корпоративні права виникають і припиняються разом із правом на частку в статутному капіталі корпорації. Такої ж позиції притримувався Пленум Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин» [87] від 25.02.2016 р., в якому передбачалося, що учасник (акціонер товариства) може вимагати надання інформації про діяльність товариства з дати, коли він набув статусу учасника (акціонера). Водночас, відзначалося, що закон не встановлює обмежень щодо періоду часу, за який учасник товариства має право отримувати інформацію. Логічно допустити, що таке право на інформацію існує до моменту припинення функціонування самої корпорації. Загалом усі немайнові корпоративні права, передані на підставі розпорядчих правочинів, припиняються з ліквідацією корпорації. Це правило не стосується припинення корпорації в порядку правонаступництва.

Правовою формою передання немайнових прав не можуть бути правочини (договори) властиві для обороту речей (майнових прав): договір купівлі-продажу, ренти, дарування та ін. Немайнові права можуть бути складовим елементом предмету договору про передання майнових прав.

Передання немайнових прав може відбуватися на основі договорів (правочинів) розпорядчого характеру. Предметом таких договорів (правочинів) є дії (послуги), які мають правові наслідки для самого володільця корпоративних прав. Правовою формою опосередкування передання немайнового права може бути договір про надання юридичних послуг, наприклад, договір доручення та видача довіреності.

Передання або обмеження окремих правомочностей немайнового характеру може відбуватися в межах корпоративного договору. Це стосується порядку голосування, передання організаційних повноважень іншому суб'єкту (суб'єктам) корпорації або самій корпорації. При цьому

володілець суб'єктивного корпоративного права не втрачає статусу суб'єкта корпоративних відносин.

Здійснення суб'єктивних цивільних прав може реалізуватися фактичними і юридичними способами. Фактичні способи полягають у здійсненні таких дій, які викликають майнові і немайнові наслідки, але не мають юридичного характеру. Юридичні способи полягають у реалізації дій правового характеру. Розпорядження майновими і немайновими корпоративними правами можливе лише вчиненням юридичних дій. Передання організаційних правомочностей можливе на підставі договорів або односторонніх правочинів.

При цьому необхідно визначитися з переліком немайнових (організаційних) корпоративних прав. Наприклад, І. Б. Саракун до організаційних корпоративних прав зараховує право на отримання інформації про діяльність господарського товариства [103, с. 44]. Йдеться про повідомлення щодо місця і часу загальних зборів тощо. До організаційних авторка відносить право брати участь у господарському товаристві та виходити з нього в установленому законом порядку, бути обраним до органів управління товариства. Однак перелічені права не є корпоративними за своєю суттю. Тому право на інформацію можна розглядати як суб'єктивне корпоративне право учасника корпоративних відносин. Але воно не може бути об'єктом розпорядчих правочинів, змістом яких буде передання інформації іншим особам щодо діяльності корпорації.

Право на інформацію суб'єкта корпоративних відносин є складовою частиною права на участь в управлінні корпорацією. Передання корпоративного права загалом або окремих правомочностей матиме наслідком надання доступу до інформації. Тому право на управління та право на інформацію доцільно розглядати як права, які можуть реалізовуватися учасником як правомочною особою при здійсненні корпоративних прав. Зобов'язаною особою у відносинах з надання

інформації буде корпорація, з якою учасник (засновник) перебуває в корпоративних відносинах. Повідомлення учасників про проведення загальних зборів чи про внесення змін до порядку денного, за виконавчим органом товариства закріплено обов'язок надати учасникам товариства можливість ознайомитися з документами та інформацією, необхідними для розгляду питань порядку денного на загальних зборах учасників [106, с. 278].

Право на участь у корпорації є немайновим правом учасника (засновника) і не може передаватися іншій особі. Це акцентує значущість для його носія зв'язку з юридичною особою корпоративного типу й акцентує увагу на його нематеріальній (немайновій) природі [128, с. 37].

Зміст немайнових корпоративних прав не можна розглядати крізь призму ст. 269 ЦК України, яка регламентує особисті немайнові права, наголошуючи, що останні тісно пов'язані з фізичною особою. Фізична особа не може відмовитися від особистих немайнових прав, а також не може бути позбавлена цих прав.

Немайнові (організаційні) корпоративні права є об'єктом цивільного обороту і можуть передаватися іншим суб'єктам цивільних правовідносин. Вони можуть передаватися як окремі правомочності або разом із майновими корпоративними правами.

Суб'єктивне цивільне право є особистим, якщо воно має своїм об'єктом блага, що характеризують суб'єкта як особистість і тому не можуть бути від нього відокремлені. Корпоративні немайнові права (правомочності) мають іншу мету – забезпечують задоволення майнових інтересів суб'єкта корпоративних відносин.

Учасник корпоративної структури володіє групою немайнових прав нарівні з майновими, які не належать до особистих невідчужуваних прав. У цивільному обороті вони можуть бути об'єктами цивільних правочинів, на підставі яких відбувається розпорядження зазначеними правами.

Немайнові права в корпоративних відносинах можуть передаватися разом із майновими. Водночас немайнові права (правомочності) можуть бути самостійним предметом розпорядчих правочинів (договорів). Немайнові корпоративні права не мають особистого характеру і можуть бути об'єктом цивільного обороту. Зокрема, учасник (засновник) корпорації може передати право участі в загальних зборах корпоративної структури своєму представнику, який не є суб'єктом корпоративних відносин. Однак він має повноваження приймати рішення в межах, окреслених дорученням організаційних прав. Отже, реалізує немайнові корпоративні права від імені володільця цих прав.

Тож, статус суб'єкта корпоративних відносин зберігається за учасником (засновником) корпорації, але повноваження щодо прийняття рішень і відповідно управління діяльністю корпорації передані іншій особі. Остання не набуває статусу суб'єкта корпоративних відносин.

У сфері оборотоздатності немайнових корпоративних прав законодавець не повинен в імперативному порядку втручатися в механізм їх передання іншим суб'єктам відносин. Учасник корпоративних відносин сам повинен визначатися щодо можливості і форми реалізації немайнових (організаційних) корпоративних прав.

Українське корпоративне право побудовано на підходах, які часто виключають різні варіанти поведінки суб'єктів за незначними, в загальному обсязі норм, винятками. Корпоративне право України складається переважно з імперативних норм, заборон та приписів. Диспозитивні норми, які дають змогу врегулювати відносини по-іншому, стосуються переважно другорядних та незначних питань. Виникає аналогія з договірним правом, яке приходить на допомогу сторонам договору, якщо вони мають намір врегулювати свої відносини по-іншому, користуючись ст. 6 ЦК України: принципом свободи договору, зафіксованим у ст. 3 ЦК України [123, с. 183].

Тому передання немайнових (організаційних) прав має відбуватися на засадах диспозитивності, властивій договірному праву. Правовою формою можуть бути корпоративні договори та розпорядчі правочини.

Висновки до II розділу

1. Безтілесна природа майнового корпоративного права або майнової правомочності не дає змоги здійснити її передання як речі в натурі. Об'єктом передання будуть повноваження майнового характеру, які переходять до набувача. Тому необхідно визначитися зі змістовними характеристиками та обсягом майнових прав (правомочностей), які є об'єктом розпорядчих правовідносин.

2. Розпорядче волевиявлення володільця майнового корпоративного права має реалзуватися з урахуванням положень цивільного законодавства, статуту корпорації та внутрішньокорпоративних актів корпорації. Розпорядження майновими корпоративними правами відбувається на підставі договорів, які опосередковують перехід прав до іншої особи. Натомість розпорядження окремими майновими правомочностями, які становлять зміст суб'єктивного корпоративного права може здійснюватися на підставі розпорядчих правочинів.

3. Необхідно розрізняти термін «відчуження майнових прав» та «передання корпоративних правомочностей». Термін «відчуження» доцільно розуміти як волевиявлення, спрямоване на визначення юридичної долі майнового корпоративного права шляхом передання його у власність іншої особи.

4. Оборотоzdатність майнових корпоративних прав вказує на їх здатність бути об'єктом цивільних правовідносин. Для характеристики корпоративних прав як об'єктів цивільного обороту мають значення такі критерії:

- а) правовий зв'язок із суб'єктом правовідносин;
- б) можливість відокремлення від суб'єктів корпоративних відносин.

5. Майновим корпоративним правам властивий загальний правовий режим оборотоzdатності. Обмеження щодо розпорядження корпоративними правами можуть встановлюватися законом, установчими

документами та локальними актами органів управління корпорації залежно від виду та організаційно-правової форми юридичної особи корпоративного типу.

6. Розпорядження як акт волевиявлення володільця корпоративного права реалізується в певній правовій формі. Необхідно враховувати особливості зовнішньокорпоративного і внутрішньокорпоративного обороту. Ці особливості стосуються підстав передання майнових корпоративних прав чи їх окремих правомочностей, форми та процедури переходу суб'єктивних корпоративних прав (окремих правомочностей) до іншого суб'єкта, межі здійснення волевиявлення щодо їхнього розпорядження.

7. Передання корпоративного права призводить до певних юридичних наслідків правоприпиняючого характеру у відчужувача. Натомість розпорядження окремими правомочностями, які становлять зміст суб'єктивного корпоративного права не є підставою виникнення нових цивільних прав у корпоративній сфері. Володілець корпоративного права на підставі розпорядчого акту передає тимчасово свої повноваження іншій особі у межах корпоративного правовідношення.

8. Критерієм встановлення можливості бути самостійним об'єктом корпоративних відносин для окремих немайнових суб'єктивних правомочностей є наявність можливості їхнього самостійного здійснення незалежно від інших суб'єктивних прав. Тож, можна виокремити немайнові права (п правомочності), які можуть бути предметом внутрішньокорпоративного обороту.

9. Самостійним об'єктом відносин немайнові права можуть бути у разі їх передання іншим особам, які можуть мати статус учасника корпорації, так і не бути ним. Однак при цьому особа, яка передає немайнове корпоративне право, повинна залишатися учасником корпоративної структури. Припиняючи участь у корпорації, особа позбавляється майнових та немайнових правомочностей. Відповідно не

має повноважень щодо відчуження (передання) немайнових корпоративних прав.

10. Учасник корпоративних відносин не може в заповіті серед інших прав вказати особу, якій переходять немайнові права. Таке розпорядження може стосуватися спадкування корпоративного права в цілому як об'єкта правовідносин, яке охоплює майнові та немайнові правомочності.

11. У межах організаційних повноважень реалізується право майнового характеру. Адже визначенню напрямів розподілу прибутку, розміру дивідендів передують прийняття відповідного рішення загальними зборами учасників корпоративної структури на основі реалізації організаційних (немайнових) правомочностей.

12. Право на інформацію про діяльність корпорації не належить до особистих немайнових прав у контексті корпоративних відносин. Воно є складовою частиною суб'єктивного цивільного права участі в корпоративній організації. В контексті корпоративних відносин зазначена правомочність є складовою частиною суб'єктивного цивільного права участі в корпоративній організації. Разом із корпоративним правом як об'єктом правовідносин переходить правомочність на отримання інформації про діяльність корпорації.

13. Немайнові (організаційні) корпоративні права є об'єктом цивільного обороту і можуть передаватися іншим суб'єктам цивільних правовідносин. Суб'єктивне цивільне право є особистим, якщо воно має своїм об'єктом блага, що невіддільні від суб'єкта і тому не можуть бути від нього відокремлені. Корпоративні немайнові права (правомочності) мають іншу мету – задоволення майнових інтересів учасника корпоративних відносин.

Розділ III. Цивільно-правові форми реалізації права на розпорядження корпоративними правами

3.1. Поняття та форма корпоративного договору

Договір є основною правовою формою опосередкування цивільного обороту. Об'єктом зобов'язального правовідношення, яке виникає з договору як юридичного факту, можуть бути різні види об'єктів, у тому числі корпоративні права. Договір у сфері корпоративних відносин ґрунтується на вільному волевиявленні сторін. Згідно зі ст. 626 ЦК України договір є домовленістю двох і більше сторін, спрямованою на виникнення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків.

Договір про розпорядження корпоративними правами можливий за наявності згоди не лише їх володільця, але й іншої сторони – набувача корпоративних прав. У межах домовленості відбувається передання корпоративного права в цілому або його частини.

У сенсі змісту корпоративного права, яким охороняються правомочності володіння, користування та розпорядження, можна стверджувати, що в межах договірної зобов'язання відбувається розпорядження корпоративним правом. Особливість полягає в тому, що розпорядження не залежить лише від волевиявлення володільця корпоративного права, але й особи, яка висловила згоду на перехід до неї корпоративного права. При цьому розпорядження корпоративним правом не завжди означає його відчуження. Правовий наслідок укладення договору про перехід корпоративного права або окремих корпоративних правомочностей залежатиме від виду договору та юридичного результату, якого бажають досягнути сторони.

Дискусійним залишається питання щодо правової природи договорів, на основі яких відбувається розпорядження корпоративними правами. Адже володілець корпоративних прав має статус інвестора. Відповідно може застосовуватися до договірних відносин такого типу корпоративне та інвестиційне законодавство.

Частиною 1 ст. 9 Закону України «Про інвестиційну діяльність» передбачено, що основним правовим документом, який регулює взаємовідносини між суб'єктами інвестиційної діяльності, є договір (угода). У Законі України «Про режим іноземного інвестування» (ч. 8 ст. 3) встановлено, що інвестиції в Україні, зокрема іноземні, можуть здійснюватися у формах, які не заборонені законами України, в тому числі без створення юридичної особи на підставі договорів. Водночас, цією статтею передбачено, що однією з форм інвестиційної діяльності є часткова участь у підприємствах, що створюються спільно з українськими юридичними і фізичними особами, або придбання частки діючих підприємств, створення підприємства, що повністю належить іноземним інвесторам, або придбання у власність діючих підприємств повністю. Тлумачення цього положення дає змогу підсумувати, що часткою діючого підприємства є частка у його складеному (статутному) капіталі.

Корпоративні права можуть посвідчуватися цінним папером, який є самостійним об'єктом цивільних правовідносин. Розпорядження цінним папером зумовлює однак і визначення юридичної долі корпоративного права.

Аналіз законодавства, яке регламентує корпоративні відносини підтверджує наявність зовнішньокорпоративних і внутрішньокорпоративних відносин. Згідно з ч. 2 ст. 87 ЦК України установчим документом господарського товариства є затверджений учасниками статут або засновницький договір між учасниками, якщо інше не встановлено законом. У них передбачено права учасників корпоративних відносин, у тому числі майнового характеру, а також порядок розпорядження ними. Хоча зазначені документи затверджують засновники (учасники), але відповідно до їх положень здійснюється діяльність корпоративної структури, якою є господарське товариство. Відповідно права, встановлені установчими актами, надають засновники (учасники) корпоративного утворення.

Корпоративні відносини виникають між корпорацією та її учасниками. Як зазначає В. В. Луць, корпоративне право в об'єктивному розумінні доцільно розглядати як систему юридичних норм, які регулюють приватні відносини зобов'язального характеру, що виникають між учасниками корпорації та самою корпорацією [65, с. 15]. Відповідно окремі майнові правомочності, які становлять зміст корпоративних відносин між зазначеними суб'єктами, можуть передаватись учасниками корпорації на підставі розпорядчих внутрішньокорпоративних правочинів.

Останнім часом актуалізувалося питання, пов'язане зі з'ясуванням правової природи договору між акціонерами, оскільки, надавши відповідне право, законодавець не визначив правової природи та сутності [5, с. 206].

У цивільному обороті корпоративних прав ще не склалася чітка практика регулювання відносин між учасниками. Виклики сьогодення на ринку корпоративних відносин диктують необхідність удосконалення правових форм управління майновими і немайновими правомочностями володільців корпоративних прав. Однією з новел є впровадження такої правової категорії, як «корпоративний договір». Корпоративний договір став новелою законодавства про акціонерні відносини. У ст. 29 Закону України «Про акціонерні товариства» було передбачено положення про узгоджену реалізацію акціонерами корпоративних прав. Питання місця корпоративних договорів у зобов'язальному праві розглянуто на Пленумі Верховного Суду України від 24.10.2008 р. «Про практику розгляду судами корпоративних спорів». Зокрема, було передбачено, що акціонери можуть укладати акціонерні угоди, але відносини між товариством та акціонерами, між акціонерами товариства щодо його діяльності, а також корпоративного управління регулюються виключно законами та іншими нормативно-правовими актами України. Але акціонерні договори є частиною корпоративних відносин.

Водночас здійснення корпоративних прав на основі договорів може мати місце як у внутрішньокорпоративних, так і у відносинах з третіми

особами. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо корпоративних договорів» [84] передбачена можливість за допомогою договірних форм регулювання відносин між учасниками корпоративної структури та між ними і корпорацією. Зокрема, договором про реалізацію прав учасниками товариств з обмеженою відповідальністю визнано договір про особливості реалізації прав учасника (засновника) товариства. За договором про реалізацію прав учасника (засновника) товариства з обмеженою відповідальністю його сторони зобов'язуються реалізовувати у такий спосіб, передбачені таким договором права, що надаються учасникам (засновникам) товариства з обмеженою відповідальністю та/або утримуватися від реалізації зазначених прав. Договором може бути передбачено обов'язок учасників голосувати у спосіб, визначений таким договором на загальних зборах учасників (засновників) товариства, погоджувати придбання або відчуження частки за заздалегідь визначеними цінами та/або у разі настання передбачених у договорі обставин утримуватися від відчуження часток до настання встановлених договором обставин, а також вчиняти дії, пов'язані з управлінням товариством, його припиненням або виділенням з нього нової юридичної особи. Договір про реалізацію прав учасників товариства з обмеженою відповідальністю може передбачати умови або порядок визначення умов, на яких учасник товариства-сторона договору вправі або зобов'язана придбати або продати частку в статутному капіталі товариства та визначити випадки (які можуть залежати чи не залежати від сторін), коли таке право або обов'язки виникли.

Предметом договору про реалізацію прав учасника (засновника) товариства з обмеженою відповідальністю не може бути зобов'язання сторони договору голосувати згідно з вказівками органу управління товариства, крім випадків, якщо стороною договору є особа, яка входить до складу органу управління товариства. Умови корпоративного договору не повинні суперечити положенням законодавства.

Договір, укладений стороною договору про реалізацію корпоративних прав учасника (засновника) товариства з обмеженою відповідальністю, може бути визнаний судом недійсним за позовом заінтересованої сторони коментованого договору, якщо буде доведено, що інша сторона договору знала або мала знати про обмеження, передбачені договором про реалізацію прав учасників (засновників) товариства з обмеженою відповідальністю. Договором можуть передбачатися способи забезпечення зобов'язань, що випливають з цього договору та заходи цивільно-правової відповідальності.

На думку М. М. Сигидин, корпоративний договір покликаний регулювати відносини щодо управління корпоративними правами. Тобто йдеться про узгодженість дій учасників юридичної особи корпоративного типу у сфері реалізації ними повноважень організаційного характеру, що входять до змісту корпоративних прав. Предмет корпоративного договору обумовлений регуляторною функцією договору, адже окреслює те коло питань, з приводу яких сторони можуть координувати та взаємоузгоджувати спільну діяльність у сфері реалізації належних їм корпоративних прав. Авторка обґрунтовує висновок, що управління майном – це здійснення власником майна необхідного комплексу дій шляхом використання усіх можливих правомочностей щодо володіння, користування й розпорядження власним майном у особистих інтересах чи інтересах третіх осіб й обґрунтовує недоцільність залучення до змісту корпоративного договору умов щодо безпосереднього відчуження корпоративних прав [105, с. 9].

З останньою тезою не можна погодитися. Авторка сама стверджує, що до правомочностей володільця корпоративних прав належать майнові та організаційні повноваження. Тому виняток зі змісту договору умов, які визначають порядок відчуження корпоративних прав фактично нівелює суть майнових повноважень, оскільки останні можуть реалізуватися відповідно до положень законодавства і статутних документів.

У межах корпоративного договору володільці корпоративних прав врегульовують відносини, що виникають між учасниками структур корпоративного типу. Тому зміст корпоративного договору не змінює правового статусу самої юридичної особи корпоративного типу, який визначається статутом.

Предметом корпоративного договору охоплено питання порядку реалізації прав і обов'язків сторін у сфері управління юридичною особою, що включає зміну обсягу повноважень організаційного характеру. Але предмет договору не обмежується організаційними питаннями. До його змісту можуть долучатися умови про розподіл прибутків (дивідендів), обмеження щодо розподілу прибутків.

У корпоративному договорі сторони реалізують свої інтереси і визначають порядок здійснення правомочностей, що становлять зміст корпоративного права. Фактично шляхом укладення корпоративного договору володільці корпоративних прав конкретизують динаміку здійснення як організаційних (немайнових), так і майнових повноважень. Кінцевим результатом корпоративного договору є узгодження спільної діяльності учасників з приводу реалізації повноважень, що становлять зміст корпоративного права. Одним із важливих елементів змісту корпоративних прав є повноваження щодо їх розпорядження.

Визначення корпоративних прав об'єктом цивільних правовідносин дає їм змогу бути предметом динаміки цивільного та господарського обороту. Корпоративні права можуть відчужуватися або окремі правомочності, які становлять зміст суб'єктивного корпоративного права передаватися іншим особам. Правовою формою передання є договір або інший правочин. Специфіка обороту корпоративних прав залежить, як зазначалося, від виду відносин, що складаються між їхніми учасниками – внутрішньокорпоративні чи зовнішньокорпоративні відносини опосередковують перехід корпоративних прав загалом чи лише окремих повноважень [121].

Майнова складова корпоративних прав може бути об'єктом передання як у внутрішньокорпоративних відносинах, так і у зовнішньокорпоративних. Правовою формою передання майнових прав у корпоративних відносинах є договір (правочин). Він наявний як у зовнішньокорпоративних, так і внутрішньокорпоративних відносинах. Предметом договору можуть бути корпоративне право як об'єкт правовідносин загалом і окремі майнові правомочності, які становлять зміст корпоративного права.

Елементами механізму правового регулювання є система юридичних фактів (юридичних складів) як підстав виникнення, зміни та припинення корпоративних правовідносин. Серед них вирізняються насамперед договори про створення товариства (засновницький), про реорганізацію товариства, корпоративний, медіаційний як первинні підстави виникнення, зміни або припинення корпоративних прав та обов'язків.

Відносини, що виникають між учасниками корпоративних відносин, можуть регулюватися корпоративним договором (угодою), який укладають після створення товариства і який пов'язує учасників взаємними правами та обов'язками протягом усього періоду існування товариства. За корпоративним договором учасники зобов'язуються реалізовувати свої права певним способом або утримуватися від їхньої реалізації, зокрема купити чи продати частку або її частину у статутному капіталі товариства тощо.

Вторинне право набуття в корпоративних відносинах ґрунтується на праві учасника господарського товариства здійснити відчуження частки у статутному (складеному) капіталі товариства, цінних паперів, які засвідчують участь у товаристві у порядку, встановленому законом. Розпорядження частками у статутному (складеному) капіталі товариства, цінними паперами (акціями) учасники товариства здійснюють у правових формах, здебільшого теж договірних, властивих цивільному праву

(купівля-продаж, дарування, міна, застава, спадкування за законом чи заповітом тощо) [63, с. 84].

Як бачимо, договір є основною правовою формою розпорядження майновими корпоративними правами як при первинному їх набутті, так і при вторинному. За допомогою договору відбувається реалізація майнових корпоративних суб'єктивних прав. Однією з правомочностей є розпорядження корпоративними майновими правами.

На договори, які опосередковують передання майнових прав поширюються положення, які регулюють окремі види договірних відносин з урахуванням особливостей корпоративних прав, що є предметом зазначених договорів. Але, як вже відзначалося, майнові корпоративні права можуть стосуватися різних об'єктів: частки в статутному капіталі, цінних паперів, дивідендів. Тому особливості предмета таких договорів необхідно враховувати при визначенні їх змісту.

Договір є універсальним регулятором майнових відносин. За його допомогою відбувається розпорядження майновими правами. При цьому застосовують як загальні положення договірного права, так і спеціальні норми, які враховують особливості окремих видів договорів.

У корпоративних відносинах з використанням договірних форм відбувається розпорядження майновими корпоративними правами. Корпоративний договір є спеціальною правовою формою розпорядження, корпоративними правами між їх володільцями та самою корпорацією. Відповідно корпоративні договори можна диференціювати на такі види:

1) за суб'єктивним складом: договори між учасниками корпоративних відносин та учасниками корпоративних відносин і самою корпорацією;

2) за предметом корпоративного договору: договори про передання корпоративного права як об'єкта правовідносин та договори, предметом яких є окремі майнові чи організаційні правомочності;

3) за метою: правоприміняючі договори, спрямовані на відчуження корпоративного права і договори про тимчасове передання окремих майнових і організаційних повноважень;

4) за сферою правового регулювання: договори, які опосередковують внутрішньокорпоративні відносини та договори, що регулюють відносини зовнішньокорпоративного характеру.

Особливістю корпоративних договорів є їх багатосторонність. За своєю правовою природою ці договори найближче примикають до договорів про спільну діяльність. Проте, на відміну від корпоративного договору зобов'язання, що виникають за договором про спільну діяльність, мають майновий характер. Порядок погодження умов корпоративного договору відбувається шляхом погодження волі всіх учасників правочину.

Зобов'язання, що виникає з корпоративного договору може бути акцесорним щодо установчого договору чи статуту, тоді як договір про спільну діяльність є самостійним видом, який має господарську (майнову) мету. Акцесорний характер корпоративного зобов'язання впливає на низку умов договору, які погоджують сторони з урахуванням регламентації цих умов в основному зобов'язанні. Вони змушені мати похідний характер щодо усіх видів корпоративного законодавства під загрозою їх недійсності [14, с. 141].

Оскільки корпоративний договір за своєю правовою природою є цивільно-правовим, йому властиві функції останнього. Зокрема, регулятивна функція проявляється в тому, що сторони за допомогою договору обирають форму та вид договору, визначають його зміст, встановлюють, змінюють правила поведінки відповідно до своїх потреб та вимог законодавства. Організаційна функція договору сприяє реалізації соціально-економічних прав громадян, а стимулююча функція договору активізує відносини у сфері майнового обігу, слугує правовим засобом визначення попиту споживачів та розвитку пріоритетних напрямів в економіці. Заохочувальна функція відображає здатність договору

стимулювати розвиток соціально-правової активності всіх суб'єктів цивільних відносин, розвиток соціально-правової свідомості. Охоронна ж функція полягає у створенні правових гарантій, які запобігають порушенням зобов'язань та в можливості, у випадку такого порушення застосувати заходи цивільної відповідальності з метою компенсації майнових інтересів потерпілої сторони як шляхом звернення до суду, так і через вчинення виконавчих написів нотаріусів на підставі нотаріально посвідчених договорів [73, с. 14]. Перелічені функції властиві також корпоративним договорам, які поєднують майнові та організаційні функції.

Корпоративні договори мають свої особливості залежно від виду юридичної особи корпоративного типу. В акціонерних товариствах корпоративні договори трактуються як акціонерні угоди. Ці особливості зумовлені поняттям корпоративних прав, які містяться в Законі України «Про акціонерні товариства». Відповідно до п. 8 ст. 2 названого закону корпоративні права – це сукупність майнових і немайнових прав акціонера – власника акцій товариства, які впливають з права власності на акції, що охоплюють право на участь в управлінні акціонерним товариством, отримання дивідендів та активів акціонерного товариства у разі його ліквідації відповідно до закону, а також інші права та правомочності, передбачені законом та статутними документами.

Стороною корпоративного договору завжди є особа, яка фігурує власником будь-яких часток у статутному (складеному) капіталі юридичної особи корпоративного типу. Це є підставою набуття як майнових правомочностей (право на дивіденди, отримання майнових активів у разі ліквідації юридичної особи), так і організаційних (немайнових) на участь в управлінні корпоративної структури. Іншою стороною може бути сама корпорація, інші суб'єкти корпоративних відносин.

Суб'єктивне цивільне право складається з певних елементів, які становлять його зміст. Останні можна розглядати не як сукупність правомочностей, а як складники, що визначають правову суть правовідношення та його структуру.

Аналізуючи складові суб'єктивного права – правомочності, потрібно відзначити, що вони, залежно від виду прав, є різними і повинні описуватися у співвідношенні між собою та суб'єктивним правом. Адже правомочності, що входять до складу суб'єктивного права в абсолютних правовідносинах, за своїм матеріальним змістом відмінні від правомочностей, які складають суб'єктивне право у відносних правовідносинах. При цьому спільною їх ознакою доцільно вважати те, що структура суб'єктивного цивільного права, яку становлять правомочності, завжди буде однаковою і складатиметься з різної кількості правомочностей як для одних, так і для інших суб'єктивних цивільних прав [137, с. 194–195].

Здійснення суб'єктивного корпоративного права залежить від волевиявлення учасників корпоративних відносин. Поведінка суб'єктів корпоративних відносин зумовлена певними інтересами. Якщо в учасника (засновника) немає інтересу до реалізації належного йому права, він може відмовитися від здійснення, передбачених законом чи внутрішньокорпоративними документами дій. Він має право за власним бажанням здійснити дозволені дії в повному обсязі, чи навіть, частково, в порядку найбільш вигідному для задоволення свого інтересу. Інша сторона взаємозв'язку інтересу та корпоративного права полягає в тому, що задоволення інтересу суб'єкта корпоративних відносин є метою корпоративного права, яке постає як правовий засіб задоволення інтересів [61, с. 112].

Укладення корпоративних договорів є формою досягнення цілей сторонами. Але в цьому випадку інтерес повинен мати зустрічний

характер. Інтерес у цьому випадку є спонукальним чинником вчинення корпоративних правочинів (укладення корпоративних договорів).

Корпорація розглядається як згусток різних інтересів, які можуть збігатися або конкурувати. До індивідуальних корпоративних інтересів належать інтереси учасників (засновників) корпоративної структури, до загальнокорпоративних – інтереси самої корпорації як самостійного суб'єкта правовідносин.

На усунення суперечностей при реалізації інтересів спрямовані корпоративні договори (правочини), у межах яких сторони погоджують корпоративні інтереси, в результаті чого створюється певна система спільних інтересів.

В її основі лежать збалансовані інтереси учасників корпорації та самої корпорації, що значною мірою відокремлює інтереси засновників та учасників як основних діючих осіб товариства, однак повністю не збігаються з ними. Це стосується, зокрема, питання використання отриманого прибутку, якщо учасники зацікавлені в його розподілі у формі дивідендів, то товариство як суб'єкт господарських відносин – у поповненні за рахунок прибутку своєї майнової бази (відповідних фондів) для розширення, модернізації виробництва, застосування новітньої техніки і технологій [141, с. 12, 176].

При цьому варто мати на увазі, що прийняття рішень, які стосуються розподілу прибутку та інших важливих питань відбувається з урахуванням розміру корпоративних прав учасників корпоративної структури.

Сутність будь-якого договору у цивільному праві становить угода як погодження волевиявлення двох або більше сторін, спрямоване на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. З цим пов'язано питання про предмет договору: на яких умовах він погоджений, які саме цивільні права і обов'язки виникають, змінюються чи припиняються. Тобто йдеться про зміст договору як угоди сторін. Зміст договору завжди визначається угодою сторін. Проте воля і волевиявлення

учасників договору формується насамперед під впливом приписів норм цивільного права, які містять абстрактну модель взаємовідносин сторін. Договір же є індивідуальним правовим актом, у якому абстрактна модель стосунків осіб, окреслена у загальному в законі, наповнюється конкретним змістом. Щоб цивільно-правовий договір був регулятором взаємовідносин його учасників (сторін), у ньому повинні бути чітко сформульовані умови (пункти), які з достатньою повнотою розкривають зміст договору і цілі (мету) його укладення [64, с. 11–16].

Це повною мірою стосується поняття корпоративного договору. Зміст останнього визначається відповідно до приписів цивільного договірного права з урахуванням положень корпоративного законодавства.

Керуючись загальними вимогами цивільного та корпоративного законодавства щодо форми договірних відносин, можна дійти висновку, що корпоративний договір повинен укладатися в письмовій формі. Така вимога, зокрема, передбачена Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо корпоративних договорів» для договорів про реалізацію прав учасників (засновників) товариств з обмеженою відповідальністю та договорів між акціонерами товариства.

Вимога письмової форми пов'язана з тим, що в корпоративному договорі повинні детально фіксуватися права та обов'язки учасників корпоративних відносин, які ґрунтуються на істотних умовах договору. Суть прав та обов'язків сторін корпоративних договорів необхідно чітко викласти в умовах договору, що неможливо здійснити без відповідної письмової фіксації. Власне корпоративний договір вважатиметься укладеним за умови дотримання письмової форми.

Письмова форма корпоративного договору дозволяє гарантувати права сторін у разі його порушення. При цьому варто мати на увазі, що корпоративний договір укладають на тривалий термін і опосередковує відносини як з управління корпоративною структурою, так і майнові права сторін. Останні пов'язані з відчуженням частки у статутному (складеному)

капіталі. У разі порушення порядку відчуження частки у статутному капіталі корпоративної структури, встановленого корпоративним договором, суб'єкти корпоративних відносин можуть оспорити можливі правочини, шляхом надання письмових доказів, яким буде корпоративний договір.

Особливість письмової форми корпоративного договору полягає в тому, що його укладають шляхом погодження єдиного документу, підписаного сторонами, який відображає умови договору. У письмовому документі повинно зазначатися найменування (прізвище, ім'я по батькові) сторін договору, їхній правовий статус стосовно корпорації, в якій вони беруть участь (якої є засновниками). Підписання корпоративного договору відбувається безпосередньо учасниками (засновниками) корпоративної структури або уповноваженими відповідно до законодавства представниками.

У юридичній літературі письмова форма договору диференціюється на просту і нотаріальну. На наш погляд, корпоративні договори повинні посвідчуватися нотаріально. Такий висновок ґрунтується на таких міркуваннях.

Необхідно посвідчити справжність підпису фізичної особи – сторони договору, відповідність його внутрішньої волі зовнішньому волевиявленню та розуміння впливу правових наслідків укладеного договору на його суб'єктивні корпоративні права та обов'язки. Якщо стороною корпоративного договору є юридична особа, доцільним теж є нотаріальне посвідчення волевиявлення уповноваженого представника або особи, визначеної установчими документами, оскільки наявність печатки у юридичних осіб з недержавною формою власності для посвідчення правочинів не вимагається.

Нотаріально посвідчений корпоративний договір вносять до реєстру правочинів. Це допомагає з'ясувати його зміст при зміні його умов або укладення нового корпоративного договору з іншими суб'єктами

корпоративних відносин. Тим більше, що законодавством встановлено лише обов'язок повідомляти господарське товариство про укладення корпоративного договору шляхом надання інформації про нього, не уточнюючи якої самої.

Укладений у належній формі корпоративний договір, є важливим правовим засобом розпорядження майновими та немайновими правами суб'єктів корпоративних відносин з метою погодження і досягнення їх спільних інтересів у механізмі регулювання коментованих відносин.

3.2. Зміст корпоративного договору

Корпоративний договір займає самостійне місце в системі цивільно-правових договорів. Водночас, його зміст визначається відповідно до вимог цивільного законодавства щодо регулювання договірних відносин з урахуванням особливостей корпоративного права.

Правове значення має специфічний суб'єктивний склад – його учасниками є суб'єкти корпоративних відносин і юридичні особи корпоративного типу. Але це не впливає на його розуміння як правомірного правочину, взаємоузгодженої волі двох і більше сторін, спрямованої на виникнення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків у формі зобов'язального правовідношення та на врегулювання відносин між цими сторонами шляхом закріплення цих прав та обов'язків у визначеній формі [2, с. 13].

Подане визначення є актуальним для виникнення корпоративних відносин з уточненням, що узгоджена воля учасників відносин спрямована на виникнення, зміну або припинення корпоративних прав і обов'язків.

Корпоративний договір є узгодженою волею сторін, яка спрямована на координацію організаційних правомочностей та зміну або припинення майнових управнень володільців корпоративних прав. Особливістю корпоративного договору є те, що він на відміну від класичного цивільно-правового договору, який є підставою також виникнення відносин, не може трактуватися як правовстановлюючий юридичний факт. На момент укладення корпоративного договору корпоративні відносини між сторонами вже існують. Тому корпоративний договір є правовою формою, як правило, зміни або тимчасового припинення повноважень суб'єкта корпоративних відносин щодо здійснення майнових корпоративних прав та організаційних правомочностей.

Це відповідає загалом обґрунтованій позиції в договірному праві, що договір у сфері приватного права є волевиявленням двох або більше

юридично рівних осіб, що зафіксовано у вигляді, передбаченому законом або ними у письмовому документі з подальшою його легалізацією і що виражає їхню спільну вільну волю на досягнення певних цивільно-правових (приватних) результатів майнового чи немайнового характеру, настання яких відбувається в межах зобов'язання з позитивним змістом, що виникає між ними і не зачіпає прав та законних інтересів третіх осіб у разі здійснення боржником певних дій, які відповідають праву вимоги кредитора [104, с. 93].

Останнє має важливе значення для змісту корпоративних договорів. Як і інші види цивільно-правових договорів, зокрема, про спільну діяльність. Корпоративний договір виконує координуючу функцію. Тому актуальним є не порушення корпоративних прав інших учасників зазначених відносин та самої корпорації.

Зміст корпоративного договору становлять умови, визначені на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, які є обов'язковими відповідно до актів цивільного і корпоративного законодавства. Згідно зі ст. 6 ЦК України сторони мають право врегулювати у договорі, який передбачений актами цивільного законодавства свої відносини, що не врегульовані цими актами. Сторони договору можуть відходити від положень актів цивільного законодавства і врегулювати свої відносини на власний розсуд. Однак, учасники договірних відносин не можуть відступати від положень цивільного законодавства, які містять імперативні приписи.

Це не суперечить, передбаченій у ст. 627 ЦК України zasadі свободи договору, якою охоплено свободу волевиявлення на укладення корпоративного договору, визначення його змісту, право сторін за своєю згодою змінювати, розривати або пролонгувати дію укладеного корпоративного договору, встановлювати форми відповідальності та умови їх застосування за порушення учасниками корпоративних відносин своїх договірних обов'язків.

Волевиявлення сторін, спрямоване на визначення змісту корпоративного договору, повинно відповідати одне одному. Межі здійснення волевиявлення щодо встановлення змісту корпоративного, договору визначено корпоративним законодавством та згодою сторін, вплив на формування якого мають загальні положення договірних права. Зокрема, це стосується односторонньої зміни умов договору. В односторонньому порядку допускається зміна умов будь-якого цивільно-правового договору, в тому числі корпоративного, з підстав встановлених законом або договором.

Зміст цивільно-правового договору визначають його істотні умови. Істотними є умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів цього типу, а також умови, на внесення яких до змісту договору наполягає одна із сторін. У цих актах законодавства містяться норми, в яких передбачений перелік істотних умов, необхідних для укладення певного договору.

Зміст корпоративного договору, тобто сукупність передбачених у ньому умов, завжди визначено угодою сторін. Проте воля і волевиявлення учасників договору формується насамперед під впливом приписів норм цивільного права, які містять абстрактну модель взаємовідносин сторін. Договір же є індивідуальним правовим, у якому абстрактна модель стосунків осіб окреслена у загальних рисах у законі, наповнюється конкретним змістом [59, с. 70].

Корпоративне законодавство не визначає перелік істотних умов для визначення змісту корпоративного договору. Для з'ясування істотних умов, необхідних для виникнення, зміни чи припинення корпоративних прав доцільно проаналізувати положення цивільного і корпоративного законодавства. Корпоративний договір є регулятором відносин сторін. Тому в ньому мають бути чітко сформульовані умови, які формують права та обов'язки учасників корпоративних відносин.

Визначальне місце серед умов, які визначають зміст корпоративного договору, є предмет. Предметом корпоративного договору, на думку В. А. Васильєвої, є організаційні права, якими володіє учасник корпорації та управління ними. Предметом домовленості може бути певний перерозподіл організаційних прав щодо яких відсутнє імперативне регулювання, зокрема, на рівні локальних нормативних актів. У межах такого договору сторони домовляються про період та межі здійснення суб'єктивних прав власника корпоративних прав. Передбачається також, що сторони вправі перерозподілити організаційні права між собою. На виконання прав та обов'язків корпоративного договору сторони вчиняють дії юридичного і фактичного характеру. Частина з них зумовлює настання цивільно-правових наслідків. Наприклад, голосування щодо укладення значного правочину. Такі дії варто кваліфікувати як односторонні корпоративні правочини [14, с. 140–141].

Характеризуючи предмет корпоративного договору, авторка акцентує увагу на організаційному (немайновому) аспекті регулювання корпоративних відносин. При цьому доцільно враховувати, що укладення корпоративного договору має наслідки для здійснення майнових правомочностей володільця корпоративних прав. Це пов'язане з тим, що в змісті суб'єктивного корпоративного права поєднуються майнові та організаційні (немайнові) правомочності. Відповідно цю особливість необхідно враховувати при визначені предмета корпоративного договору [114].

Відносини, що виникають між учасниками корпоративних структур, між ними і корпорацією, можуть регулюватися корпоративними договорами, які укладають після створення юридичної особи і пов'язувати суб'єктів корпоративних відносин взаємними правами та обов'язками майнового і немайнового характеру протягом періоду існування корпорації. У межах корпоративного договору учасники зобов'язуються реалізувати свої права певним способом або утримуватися від їх реалізації.

Це стосується відчуження часток у статутному (складеному) капіталі корпоративної структури, цінних паперів, що засвідчують участь у господарському товаристві.

Про це свідчить справа [94], яка була предметом розгляду Господарського суду Одеської області. Відповідно до матеріалів справи Особа-1 (далі – позивач) звернулася із позовом до Особи-2 (далі – відповідач) про визнання недійсними пунктів 5.6 та 5.7 корпоративного договору від 21.02.2019 р. Позовні вимоги обґрунтовано тим, що включенням до корпоративного договору вказаних пунктів відповідач увів позивача в оману щодо необхідності їх включення, як обов'язкової умови дійсності договору законом. На думку позивача, пункти 5.6 та 5.7 корпоративного договору не належать до змісту корпоративного договору, а встановлюють заставу корпоративних прав. Заперечуючи проти позовних вимог відповідач з посиланням на пункт 4.2 корпоративного договору, вказував, що Особа-1 зобов'язана була компенсувати йому повну вартість належного до сплати нею внесків до статутного капіталу, раніше сплачених за неї Особа-2. Тобто фактично цією умовою договору зафіксована заборгованість учасника – Особа-1 перед іншим учасником Особа-2 у розмірі еквівалентному 200 000,00 доларів США. Відповідач наголошував, що умови пункту 5.6 корпоративного договору від 21.02.2019 р. про перехід до нього за номінальною вартістю без додаткової оплати усіх корпоративних прав, що належать Особа-1, варто тлумачити як зарахування зустрічних однорідних вимог. А саме – вимоги позивача про сплату за належні їй корпоративні права у статутних капіталах товариств, номінальною вартістю 5 000 000,00 грн. зараховуються вимогами відповідача про повернення заборгованості у розмірі 200 000,00 доларів США.

Системний аналіз змісту корпоративного договору допоміг суду дійти висновку, що між сторонами досягнуто згоди щодо придбання та відчуження часток у товариствах з обмеженою відповідальністю за

заздалегідь визначеною ціною, із визначенням оцінної вартості бізнесу, переліку корпоративних прав, розміру часток у товариствах та порядок вибуття з них.

Тобто сторони корпоративного договору досягли домовленості, згідно з якою корпоративні права, які визначені ними як «спільний бізнес учасників», унаслідок виконання його умов залишаться лише одному з них. При цьому, відповідно до цієї домовленості, якщо Особа-1 не скористається своїм правом на викуп частки відповідача на умовах і в строки визначені пунктом 5.1 договору, Особа-2, своєю чергою отримує право на набуття частки позивача відповідно до пункту 5.6 договору. Варто зазначити, що в останньому випадку перехід корпоративних прав до Особа-2 не є безоплатним, оскільки відчуження часток у товариствах відбувається в рахунок погашення заборгованості Особа-1 перед відповідачем, визначеної у пункті 4.3 договору.

Вказані умови договору передбачають чіткій хронологічно визначений і послідовний порядок дій позивача з внесення власних або запозичених ним особисто коштів на погашення кредиторської заборгованості товариств, що входять до спільного бізнесу учасників, а окрім того, й погашення визначеної та визнаної у пункті 4.3 договору заборгованості перед відповідачем. Також договір містить і чіткий хронологічно визначений та послідовний порядок дій відповідача щодо виходу (вибуття на користь Особа-1) з корпоративних часток товариств шляхом продажу таких корпоративних прав за номінальною вартістю (без їх фактичної оплати).

Окрім того, доречно зазначити, що корпоративний договір від 21.02.2019 р. не є договором купівлі-продажу, адже оспорюваний його пункт 5.6 передбачає підписання окремих договорів купівлі-продажу корпоративних прав, де й буде визначена їхня договірна вартість.

Отже пункти 5.6 і 5.7 корпоративного договору від 21.02.2019 р. повністю відповідають нормам ст. 7 Закону України «Про товариства з

обмеженою та додатковою відповідальністю» від 06.02.2018 р. № 2275-VIII та не суперечать актам цивільного законодавства. А відтак, відсутні підстави для визнання їх недійсними відповідно до частини першої ст. 215 Цивільного кодексу України.

Отже, на підставі корпоративного договору та інших юридичних фактів або їх сукупності (юридичного складу), який може охоплювати й акти державної реєстрації, виникають, змінюються або припиняються корпоративні правовідносини, змістом яких є суб'єктивні корпоративні права й обов'язки [63, с. 88].

Адже для виникнення, зміни та припинення правовідносин потрібна не лише зацікавленість у цьому суб'єктів права, а й відповідні юридичні факти [76, с. 36].

Перелік та обсяг останніх визначено предметом та іншими умовами корпоративного договору. З цим пов'язана проблемність дефініції предмета та змісту корпоративного договору. З одного боку, корпоративні права є об'єктом у тих відносинах, які складаються з приводу виникнення цих прав в особи при заснуванні корпорації та їх переходу до іншої особи на підставі договору або розпорядчого правочину. У внутрішніх відносинах з корпорацією та іншими учасниками (засновниками) розпорядження корпоративними правами відбувається з урахуванням положень статутних документів. При цьому в зазначених відносинах, які виникають між корпорацією та володільцями корпоративного права, останні є суб'єктивним цивільним правом і елементом змісту правовідношення поряд із корпоративними обов'язками [115].

Іншим елементом корпоративних відносин є суб'єкти – учасники (засновники) корпорації і сама корпоративна структура. Об'єктами ж корпоративних правовідносин є дії їхніх учасників, спрямовані на реалізацію своїх прав та виконання обов'язків [65, с. 14].

Водночас спрямовані на розпорядження корпоративним правом або окремими правомочностями дії, повинні бути конкретизовані за певними

критеріями, що допомагає визначити обсяг правомочностей, які становлять зміст корпоративних прав як предмета корпоративного договору.

Корпоративний договір, з одного боку, є юридичним фактом виникнення, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків. З іншого – розпорядчим актом, який опосередковує передачу іншим особам права або окремі правомочності в корпоративній сфері.

Мета розпорядчого акта – передання суб'єктивного майнового або немайнового права іншим особам. Це пов'язано з можливістю реалізації цього права третіми особами. Дії з передання корпоративних прав перебувають у безпосередньому зв'язку з можливістю їх реалізації володільцем або уповноваженою особою.

У літературі відзначено, що об'єктом розпорядчого акту є розпорядче право (правомочність) осіб, які їх здійснюють. Розпорядче право має акцесорний характер стосовно основного суб'єктивного права. Діяльність щодо розпорядження визначається змістом та дійсністю самого суб'єктивного права [142, с. 61].

На наш погляд, предметом корпоративного договору є право (правомочність) як об'єкт правовідносин. Сам корпоративний договір є правовою формою розпорядження зазначеним правом або його складовим елементом – окремою правомочністю, яке є способом реалізації суб'єктивного цивільного права. Договір є універсальною формою опосередкування відносин у всіх сферах суспільного життя. Корпоративні відносини не є винятком. Розпорядження корпоративними правами або окремими складниками їх змісту може відбуватися на підставі договірних форм. Як слушно зазначає В. М. Косак у сфері приватно-правових відносин простежується тенденція до зміщення акцентів від законодавчого регулювання відносин між їхніми учасниками до договірної [46].

Договір є не тільки підставою виникнення, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків, але й правовою формою розпорядження

цими правами. Договори щодо розпорядження правами займають особливе місце в системі договірних форм опосередкування відносин.

Предмет договорів про розпорядження корпоративними правами має специфіку, зумовлену наявністю як майнових, так і немайнових (організаційних) складових. Тож, вони опосередковують розпорядження майновими та немайновими благами.

Визначальним елементом характеристики змісту корпоративного договору є з'ясування його предмета. Керуючись характеристиками коментованого договору, його предметом є корпоративні права (правомочності). Останні не можна ототожнювати з поняттям «майно», оскільки корпоративними правами охоплюються лише майнові та немайнові правомочності. Корпоративні правомочності реалізуються в межах корпоративних відносин.

На думку І. В. Спасибо-Фатєєвої, корпоративні права є не об'єктом, а змістом корпоративних відносин. Тому в цьому аспекті вони не є оборотоздатними в розумінні ст. 178 ЦК України – з ними (або стосовно них) не можна вчиняти правочини. Об'єктом, уважає авторка, буде право на частку в статутному або складеному капіталі господарського товариства. Той, кому належить ця частка, має корпоративні права. Однак відчужуватися може лише частка в статутному (складеному капіталі) господарського товариства або акція, а не корпоративні права [132, с. 30].

З таким твердженням повністю погодитися не можна. Відчуження частки в статутному (складеному) капіталі господарського товариства свідчить водночас про передання іншій особі шляхом відчуження корпоративних прав.

Розпорядження корпоративними правами на підставі договору (правочину) зумовлює чітке визначення предмета договірних відносин. Про це свідчить справа, яку розглядувала Велика Палата Верховного Суду.

Суть справи полягала у такому. У жовтні 2016 р. Особа 3 звернулася до Господарського суду Київської області з позовом до Особи 4 про

розірвання укладеного 28.11.2012 р. між ними договору купівлі-продажу (відступлення) частки в статутному капіталі Приватного підприємства «Мале підприємство «Вікторія» (далі – ПП МП «Вікторія») з розстроченням платежу. Позов обґрунтовано істотним порушенням умов зазначеного договору відповідачем, який, за твердженням позивача, не виконав свого обов'язку щодо проведення повного розрахунку за укладеним між ними договором купівлі-продажу та не оплатив придбані в нього частки в статутному капіталі ПП «МП «Вікторія».

Господарський суд Київської області рішенням від 13.04.2017 р. позовні вимоги задовольнив повністю. Розірвав укладений між Особою 3 і Особою 4 договір купівлі-продажу (відступлення) частки у статутному капіталі з розстроченням платежу від 28.11.2012 р. та стягнув з відповідача судовий збір.

Обґрунтовуючи своє рішення, суд першої інстанції зазначив, що відповідач не надав жодних доказів належного виконання ним свого обов'язку за спірним договором щодо повного розрахунку за придбання частки у статутному капіталі підприємства, тому таке істотне порушення умов є підставою для його розірвання. Крім цього, суд указав, що ця справа підвідомча господарському суду, оскільки спір виник з корпоративних відносин між учасниками підприємства щодо управління ним, зокрема, стосовно розірвання договору купівлі-продажу частки в статутному капіталі цього підприємства.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції, апеляційний господарський суд зазначив, що оскільки на момент укладення оспорюваного договору відповідач не був учасником ПП «МП «Вікторія», а позивач не довів порушення своїх корпоративних прав щодо вказаного підприємства, то спір про розірвання укладеного між двома фізичними особами договору купівлі-продажу не підлягає вирішенню в порядку господарського судочинства.

Правильність підвідомчості цієї справи залежить від установлення наявності або відсутності корпоративних відносин між сторонами оспорюваного договору купівлі-продажу частки в статутному капіталі приватного підприємства. Згідно з ч. 3 та 5 ст. 65 Господарського кодексу України залежно від способів утворення (заснування) та формування статутного капіталу, в Україні діють підприємства унітарні та корпоративні.

Корпоративними є корпоративні підприємства, що створюються у формі господарського товариства, а також інші підприємства, в тому числі засновані на приватній власності двох або більше осіб.

Відповідно до ч. 3 ст. 167 Господарського кодексу України корпоративними правами є право особи, частку якої визначено у статутному капіталі (майні) господарської організації, що охоплюють правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частини прибутку (дивідендів) цієї організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами. Під корпоративними відносинами маються на увазі відносини, що виникають, змінюються та припиняються щодо корпоративних прав.

Отже, корпоративним є спір щодо створення, діяльності, управління та припинення юридичної особи – суб'єкта господарювання, якщо стороною у справі є учасник (засновник, акціонер, член) такої юридичної особи, у тому числі й той, який вибув.

З огляду на зазначене Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що оскільки з переходом до відповідача прав і обов'язків щодо частки в статутному капіталі ПП «МП «Вікторія» на підставі укладеного з позивачем договору купівлі-продажу до нього перейшли відповідні права і обов'язки стосовно участі спільно з позивачем у діяльності та управлінні цього підприємства, то й відносини, які виникли між сторонами

оспорюваного договору за своєю правовою природою є корпоративними відносинами щодо володіння, користування і розпорядження належними сторонам корпоративними правами у цьому приватному підприємстві.

Отже, Велика Палата Верховного Суду трактувала спір, що виник з корпоративних відносин між учасниками приватного підприємства щодо розірвання укладеного між ними договору купівлі-продажу (відступлення) частки у статутному капіталі цього підприємства господарсько-правовим, який підлягає розгляду за правилами господарського судочинства [135].

В учасників господарських товариств виникають корпоративні права, які реалізуються в корпоративних відносинах, а їхніми сторонами є учасник та товариство. Статут є правоустановчим актом, яким визначаються та регулюються права й обов'язки учасників корпоративних відносин – товариства та його учасників.

Статут як локальний нормативний акт затверджують засновники при створенні товариства з метою визначення його правового статусу та містить загальнообов'язкові для усіх учасників корпоративних правовідносин правила поведінки (корпоративні норми). Тому можна стверджувати, що статут є нормативним актом і його норми є обов'язковими для учасників корпоративних відносин і для посадових осіб товариства, які мають керуватися ним. Наслідки порушення статуту мають бути такі, як і при порушенні будь-яких нормативних актів [9, с. 263]. Не вдаючись до дискусії щодо правової природи статуту господарського товариства, варто відзначити, що автор акцентує ознаку корпоративності відносин, пов'язаних із часткою в статутному капіталі.

У визначенні змісту корпоративних договорів поєднано диспозитивний метод регулювання з імперативними приписами законодавства. Це необхідно для встановлення моменту укладення договору і виникнення відповідних прав та обов'язків. Якщо особи не досягли згоди з усіх істотних умов договору, він взагалі не може відбутися, а тому договірні зобов'язання не виникають. У разі, якщо особи не досягли

згоди з усіх істотних умов договору, вони не набувають правового статусу сторін договору й не несуть взаємних прав та обов'язків.

Визнання судом договору неукладеним у порядку окремого провадження не матиме для заявника жодних юридичних наслідків, тому не може вважатися способом захисту цивільних прав та інтересів. Адже вимога про встановлення юридичного факту неукладення договору не призводить до поновлення порушених прав, вона не може бути предметом спору і самостійно розглядатися в окремій справі. Юридичним фактом, що породжує взаємні права та обов'язки сторін, може бути факт укладення договору [99, с. 21]. Це повною мірою стосується корпоративних договорів, зміст яких повинен бути погоджений суб'єктами корпоративних відносин.

Будь-яке правовідношення становить правовий зв'язок між суб'єктами. Норма прав наділяє осіб суб'єктивними правами та забезпечує реалізацію цих прав відповідним юридичним обов'язком, що становить внутрішню структуру правовідношення. При цьому норма права формує відповідну модель поведінки суб'єктів конкретного правовідношення [22, с. 460]. Це стосується відносин, які урегульовані сторонами в межах корпоративного договору.

Предметом корпоративного договору можуть бути дії з придбанням акцій додаткової емісії, частки (паю) у статутному (складеному) капіталі юридичної особи корпоративного типу у разі його збільшення, придбання цінних паперів під час їх обігу на вторинному ринку та придбання частки, яку відчужують учасники юридичної особи чи сама юридична особа. Дії з передання корпоративних прав (окремих правомочностей) повинні бути конкретизовані щодо кількісних та видових характеристик.

У літературі звернуто увагу, що всі корпоративні права у зв'язку з їхньою відчужуваністю вважаються майновими, однак обґрунтовано позицію, згідно з якою немайновими є, зокрема, право брати участь в управлінні юридичною особою корпоративного типу та інші права, які

можуть передбачатися в установчих документах. Адже вкладом до статутного (складеного) капіталу господарських товариств можуть бути майнові та інші відчужувані права, що мають грошову оцінку. Тому У. В. Яримович вважає, що законодавець встановлює виняток з правила про невідчужуваність деяких немайнових прав у поєднанні з майновими. Адже існують не лише майнові, але й інші (тобто немайнові) права, які також є відчужуваними і більше того можуть мати грошову оцінку, наприклад, немайнові активи [156, с. 8].

Це пояснюється тим, що немайнові корпоративні права розглядають як антипод майновим. Ситуація пов'язана із проблемою з'ясування правової природи немайнових (організаційних) корпоративних прав.

Часто їх розглядають крізь призму особистих немайнових прав, які мають абсолютний характер. На наш погляд, організаційні (немайнові) права зумовлені відносною зобов'язальною природою стосунків між володільцем цих прав та корпоративним утворенням. Організаційні (немайнові) права мають чітке спрямування на характеристику правового зв'язку між уповноваженою та зобов'язаною особами.

Не впливає на такий висновок зміст ч. 1 ст. 100 ЦК України, відповідно до якої право участі у товаристві є особистим немайновим правом і не може передаватися іншій особі. Наведене положення наголошує важливість зв'язку між корпорацією та її учасником (засновником). Тому можна погодитися з думкою І. В. Спасибо-Фатеевої щодо значущості для управленої особи зв'язку з юридичною особою корпоративного типу і що цей зв'язок за своєю сутністю не є матеріальним (майновим) [128, с. 35].

При укладенні будь-якого договору за допомогою здійснення певних дій визначаються і часові межі його виконання, також встановлюється як момент його укладення, так і період, протягом якого він діятиме [71, с. 349].

Важливе значення для змісту корпоративного договору має строк. Останній можна розглядати у двох площинах: а) як термін чинності договору; б) період вчинення дій, які становлять зміст корпоративних правомочностей.

Корпоративний договір як координуючий правовий засіб узгодження дій суб'єктів корпоративних відносин може тривати визначений період у часі. Ступінь визначеності такого строку впливає на можливість здійснення дій, що становлять зміст майнових корпоративних правомочностей.

Строк чинності корпоративного договору може бути встановлений сторонами. Загальний строк може конкретизуватися в окремих строках вчинення певних корпоративних повноважень. Якщо строк чинності корпоративного договору не встановлено, то доцільно вважати його укладеним на невизначений строк. Але останній не може бути більшим, ніж тривалість функціонування юридичної особи корпоративного типу. Тому ліквідація корпорації повинна пов'язуватися з припиненням зобов'язань за корпоративним договором.

Строк у корпоративних відносинах займає важливе місце ще на стадії їх виникнення. Так, ч. 3 ст. 9 Закону України «Про акціонерні товариства» передбачено, що у засновницькому договорі про створення акціонерного товариства визначено строк оплати вартості акцій та строк дії договору.

Строки внесення вкладів повинні бути передбачені у разі створення товариства з обмеженою відповідальністю. ЦК України в ч. 2 ст. 120 встановлює, що засновницький договір про створення повного товариства має містити відомості про строки внесення засновниками вкладів.

У корпоративних договорах строк є необхідною умовою, яка визначає термін передання правомочностей, що становлять зміст корпоративного права. На наш погляд, корпоративний договір не може укладатися на невизначений строк або його припинення зумовлюватися

правом вимоги. Специфіка вимагає їх упорядкування в часовому вимірі. Тому момент припинення повноважень у контексті їх здійснення суб'єктами корпоративних відносин має бути встановлений у договорі.

Строк чинності корпоративного договору можна розглядати як вимогу щодо терміну здійснення корпоративних правомочностей, що дає можливість ідентифікувати правомірність поведінки суб'єкта корпоративних відносин. Строк здійснення правомочностей, переданих за корпоративним договором, є певною мірою межею здійснення корпоративних прав.

Класифікуючою межею здійснення корпоративних прав за критерієм джерел їх встановлення, окрім законодавчо визначених меж здійснення цих прав (які поділяються на загальні та спеціальні), доречно виокремити локальні межі (ті, які встановлені в установчих документах товариства та у внутрішніх положеннях), а також межі здійснення, що обумовлені корпоративними правочинами, договорами про відчуження корпоративних прав; про обов'язковий викуп акцій; значні правочини тощо. На основі порівняльного аналізу доктринальних напрацювань щодо класифікації меж здійснення суб'єктивних цивільних прав та законодавства, сферою регулювання якого є корпоративні відносини М. В. Соколовський визначив такі межі здійснення корпоративного права: принципи здійснення права; права та інтереси товариства і його учасників; способи здійснення права; строки здійснення права [112, с. 9].

Розуміння майнової правомочності визначає зміст корпоративного права. Має мати ознаки і критерії, за якими можна ідентифікувати суб'єктивне цивільне право як майнове. Останнє повинно мати прив'язку до конкретного об'єкта. При цьому необхідно враховувати правовий зв'язок між суб'єктом та об'єктом. Особливістю корпоративних відносин є те, що цей зв'язок може бути між суб'єктами корпоративних відносин, а об'єктом будуть майнові або/та організаційні правомочності, якими розпоряджається володілець суб'єктивного права.

У цій ситуації майнове корпоративне право втрачає ознаки абсолютності, яким є право на частку в статутному капіталі корпорації і стає об'єктом цивільного обороту з властивими для такого роду стосунків ознаками відносності. Майнові правомочності можуть здійснюватися в межах зобов'язальних правовідносин. Навіть абсолютні речові права можуть реалізовуватися у зобов'язальних відносинах. Наприклад, учасники спільної сумісної власності можуть укласти договір, який регулюватиме правомочності спільного користування та володіння спільним майном. Так само володільці корпоративних прав можуть у формі договору (правочину) розпорядитися належними їм правомочностями, маючи на меті оптимальний спосіб їхньої реалізації.

Цим зумовлена відмінність корпоративних прав від ознаки абсолютності речових прав, для здійснення яких не потрібна наявність іншого суб'єкта. Хоча у межах речових прав, можуть існувати як абсолютні, так і відносні правовідносини. Виникнення відносних правовідносин при реалізації речових, зовсім не свідчить про те, що це право варто відносити до зобов'язального, воно не втрачає своїх речових характеристик.

Корпоративне право, підтверджуючи зв'язок його володільця з корпорацією, є водночас об'єктом зобов'язальних відносин. Його не можна ототожнювати з речовими правами, керуючись постулатом, що складником суб'єктивного корпоративного права є також немайнові правомочності. Це пов'язано з особливою правовою природою корпоративних прав, про що йшлося в першому розділі дослідження. Тому визначати, який характер – відносний чи абсолютний мають корпоративні відносини, немає сенсу в контексті їх реалізації шляхом розпорядчого акту, яким є договір або правочин.

Зміст та природа будь-якого суб'єктивного права зумовлені властивостями їхніх об'єктів. Для встановлення можливості передавати

право іншій особі, необхідно встановити можливість оборотоздатності його об'єкта та його віддільність від суб'єкта.

Питання оборотоздатності має ще один аспект – межі розпорядження корпоративним правом та способи передання іншим особам. Здебільшого способи здійснення розпорядження корпоративними правами визначені локальними актами корпоративної структури. Законодавством встановлюються загальні способи та форми розпорядження корпоративними правами.

Це послужило підставою для висновку, що на рівні закону врегульовані межі корпоративних прав, яких мають додержуватися всі учасники господарських товариств, а на локальному рівні встановлюються обмеження для осіб, які перебувають у конкретних правовідносинах з певним господарським товариством. Ці межі та обмеження можуть полягати у встановленні заборон, приписів і стримуючих механізмів при реалізації корпоративних прав [98, с. 161].

Динаміка розвитку корпоративних відносин зумовлює необхідність упорядкування регулювання правових форм опосередкування передання корпоративних прав як об'єкта обороту. До них належить корпоративний договір. У науці цивільного права відсутнє єдине трактування правової природи корпоративного договору та його відмінність від схожих договірних конструкцій.

У межах корпоративного договору на основі домовленості сторін вирішуються питання координації управління та порядку здійснення корпоративних прав з метою досягнення спільних охоронюваних законом інтересів. Специфічний предмет договору дає змогу відмежувати його від подібних договорів. За своєю правовою природою корпоративний договір тяжіє до договірних форм спільної діяльності. Водночас, особливості правового статусу сторін корпоративного договору та його предмета виокремлює його серед інших договірних типів.

Керуючись загальними положеннями договірної права, корпоративний договір фіксує домовленість сторін, спрямовану на виникнення, зміну або припинення певних прав або окремих правомочностей, які становлять зміст суб'єктивного корпоративного права.

Правовою формою опосередкування відносин обороту корпоративних прав є договір. Договір є правовою формою здійснення інвестицій при заснуванні юридичної особи корпоративного типу, придбання акцій або частки в статутному (складеному) капіталі юридичної особи корпоративного типу тощо. Водночас, договір є засобом передання всіх або частини суб'єктивних корпоративних прав.

Відмінність цього виду договорів полягає в тому, що його предметом є корпоративні права (їх частина) як об'єкт цивільних правовідносин. За допомогою договору відбувається реалізація суб'єктами корпоративних відносин своїх правомочностей щодо розпорядження корпоративними правами.

Придбання корпоративних прав є водночас набуттям певних повноважень, що становлять їх зміст. Ці повноваження суб'єкти корпоративних відносин можуть здійснювати самостійно або передавати іншим особам. Останні можуть ставати володільцями корпоративних прав, тобто при допомозі договору відбувається правонаступництво як наслідок переходу корпоративних прав до іншої особи. Можливий варіант, коли суб'єкт корпоративних відносин, залишаючись їх володільцем за допомогою договору, передає лише окремі повноваження, які становлять зміст суб'єктивного права. Наприклад, договір між акціонерами може містити умови або порядок визначення умов, на яких акціонер – сторона договору вправі або зобов'язана придбати або продати акції товариства та визначати випадки (які можуть залежати чи не залежати від дій сторін), коли таке право або обов'язок виникає.

Інформацію про укладення договору між акціонерами повідомляє товариству одна із сторін протягом трьох робочих днів з дати його укладення. Публічне акціонерне товариство розкриває інформацію про наявність договору між акціонерами у порядку, визначеному Законом України «Про цінні папери та фондовий ринок». Це підтверджує майновий характер відносин між сторонами на основі розпорядчого акту, яким є договір.

Для характеристики предмета договору між акціонерами необхідно використовувати кількісні та видові характеристики акцій товариства, яка надає цій особі можливість розпоряджатися голосами на загальних зборах акціонерів.

Угода між акціонерами про розпорядження майновими правами може передбачати забезпечення й охорону інтересів інших осіб. Зокрема, кредитори акціонерного товариства можуть укласти договір з акціонерами товариства, за яким акціонери з метою забезпечення охоронюваного законом інтересу таких третіх осіб зобов'язуються реалізовувати корпоративні права у спосіб, передбачений договором або утримуватися (відмовитися) від реалізації, в тому числі голосувати у спосіб, передбачений договором на загальних зборах товариства. В таких випадках можна констатувати поєднання в предметі договору майнових та немайнових чинників.

Корпоративному праву як єдиному неподільному об'єкту, що являє собою комплекс прав майново-організаційного характеру, притаманні такі ознаки:

- 1) організаційно-майновий характер, що вказує на специфіку корпоративних прав та впливає з природи корпоративних відносин;
- 2) оборотоздатність, тобто можливість переходу корпоративних прав від учасника товариства до інших осіб, що забезпечується шляхом укладення правочинів або здійснення інших правомірних дій;

3) вартісний характер, що вказує на майнову цінність корпоративних прав, яку визначають зі суми внесків до статутного (складеного) капіталу, що мають матеріальну цінність; прибуткової діяльності товариства та його ділової репутації на ринку капіталів;

4) правовою формою фіксації корпоративних прав є частка (акція) [93, с. 345].

Отже, не можна вважати, що корпоративний договір покликаний регулювати винятково внутрішні корпоративні відносини, що виникають між учасниками товариства з приводу реалізації належних їм корпоративних прав. Тому не можна погодитися з думкою, що до змісту корпоративного договору не можна включати умови щодо безпосереднього відчуження корпоративних прав. Такий підхід, на думку М. М. Сигидин, допоможе відмежовувати корпоративний договір від інших цивільно-правових договорів, що опосередковують передачу майна у власність. Тому умова щодо відчуження корпоративних прав як правомочності управління ними не повинна бути включена до предмета корпоративного договору. Водночас, сторони корпоративного договору вправі домовитися щодо самого порядку відчуження належних їм корпоративних прав у разі настання тих чи інших обставин [105, с. 10].

На наш погляд, авторка дещо непослідовна в позиції щодо можливості учасників корпоративних відносин долучати до змісту корпоративного договору умови про розпорядження майновими правомочностями. Адже сама стверджує, що укладення корпоративного договору є проявом принципу диспозитивності, у тому числі свободи договору, коли учасники (засновники) юридичної особи корпоративного типу самостійно обирають ті моделі поведінки щодо реалізації належних їм корпоративних прав, які є найефективнішими для задоволення корпоративних інтересів.

Межею реалізації майнових суб'єктивних корпоративних прав є імперативні норми. Предмет корпоративного договору повинен

відображати і бути юридичним підтвердженням узгодженості дій суб'єктів корпоративних відносин щодо реалізації їхніх правомочностей, у тому числі майнових.

Створення корпорації призводить до виникнення корпоративних відносин між учасниками корпорації та корпорацією. Головним економічним змістом корпоративних відносин є відносини власності. Отже, передаючи майно до статутного капіталу, засновник корпорації набуває прав у межах корпоративних відносин. Титульний володілець корпоративних прав набуває усіх повноважень власника щодо управління та розпорядження ним [13, с. 63].

Частку у корпоративній власності треба розуміти не як частку у статутному капіталі, оскільки він належить іншому суб'єкту корпоративних відносин, а вплив на його режим встановлений учасниками. Вони співрозмірні до вартості їхніх вкладів, але можуть перерозподілятися відповідно до домовленостей або закону. Разом із об'ємом економічних можливостей учасників розподіляються і грошовий еквівалент та встановлюються ідеальні частки, які є необхідними для його визначення.

Зважаючи на те, що об'єкт права участі в товаристві має корисні властивості, в яких можуть бути заінтересовані не тільки первісний носій, а й інші особи, можна дійти до висновку, що за наявності попиту та пропозиції він може бути оцінений у грошах. Тож, об'єкт права участі у товаристві має всі ознаки оборотоздатності, що дає змогу оформляти його передачу іншим особам [109, с. 63].

Зокрема, С. І. Шимон зазначала, що вичерпний перелік повноважень щодо конкретного об'єкта не може бути встановлений на законодавчому рівні, оскільки владування особи на річчю дає можливість їй самій створювати для себе повноваження. І запропонувала власне бачення переліку повноважень суб'єкта – власника щодо майнового права як нематеріального об'єкта, зокрема, право владарювання (що означає

належність особі, певного права і контролю над ним), право здійснення (реалізація позитивного змісту права), права розпорядження (можливість відчуження права, передачі його іншій особі) [150, с. 84].

Розпорядження майновими корпоративними правами має певні особливості. З одного боку, предметом корпоративного договору є майнове право. З іншого – це майнове право не пов'язане з речами як об'єктом цивільних правовідносин.

Залежно від того, які правомочності або майнове корпоративне право загалом стане предметом корпоративного договору, будуть застосовуватися відповідні норми цивільного і корпоративного законодавства. Предметом корпоративного договору може бути частка у статутному (складеному) капіталі. В такому випадку до набувача переходить сукупність прав та обов'язків, які становлять зміст корпоративного права. Якщо право на частку в статутному капіталі виражено цінними паперами, предметом корпоративного договору буде відповідна кількість цінних паперів за ринковою вартістю.

3.3. Інші правові форми розпорядження корпоративними правами

Передання майнових корпоративних прав може відбуватися, крім корпоративних договорів, на підставі інших правочинів. Їх поділ залежатиме від предметної характеристики договірних відносин, суб'єктного складу та мети, яку стараються досягти сторони.

Предмет правочину (договору) можуть становити сукупність майнових корпоративних прав або окремі правомочності. Якщо на меті мається передання майнових корпоративних прав шляхом відчуження іншій особі, правовою формою будуть правочини (договори), які опосередковують передання майнових прав.

Одним із поширених договорів є договір купівлі-продажу майнових прав. ЦК України встановлює, що предметом договору купівлі-продажу можуть бути майнові права, в тому числі права грошової вимоги. Отже, майнове право є об'єктом цивільного правовідношення, яке виникає на підставі договору купівлі-продажу.

Для з'ясування особливостей форм передачі майнової складової корпоративного права необхідно з'ясувати сутність цих складових. Суб'єкт корпоративного права в майновому аспекті має право на дивіденди та на частку в статутному капіталі корпорації у разі її ліквідації. Відповідно можна трактувати повноваження володільця корпоративного права на розпорядження майновою складовою з урахуванням обмежень, встановлених законодавством та установчими документами корпорації.

Майнове право на дивіденди можна розглядати в двох аспектах: право на отримання дивідендів і право розпорядження вже одержаними дивідендами. В першому випадку йдеться про ще нереалізоване право, яке залежить від приписів корпоративного законодавства та рішень загальних зборів учасників корпоративної структури. Зазначену майнову правомочність не можна передати без права участі в управлінні

корпоративною структурою. Нарахованими та одержаними дивідендами суб'єкт корпоративних відносин може розпоряджатися, укладаючи договори про відчуження майна: дарування, договорів, купівлі-продажу тощо.

При цьому згідно зі ст. 658 ЦК України сторони договору купівлі-продажу можуть домовитися, що одна сторона придбає в іншій стороні право на розірвання цього договору в односторонньому порядку. Договір купівлі-продажу є розірваним, якщо сторона, яка набула право розірвати договір, протягом визначеного строку не заявить вимогу про виконання договору. Сторони можуть обумовити розірвання договору купівлі-продажу вчиненням цією стороною певних дій або настанням певних обставин протягом визначеного строку або у визначений час. Тож, корпоративне право як предмет договору купівлі-продажу може повернутися до продавця у випадках і строках, передбачених договором. Отже, відчуження корпоративного права не завжди має остаточний характер.

Певні особливості правового регулювання пов'язані з передачею корпоративних прав в окремих видах господарських товариств. У товариствах з обмеженою відповідальністю може бути укладений договір про реалізацію прав учасника (засновника) товариства з обмеженою відповідальністю. За цим договором сторони зобов'язуються реалізовувати право у спосіб, передбачений таким договором, що надається учасникам (засновникам) товариства з обмеженою відповідальністю та/або утримуватися від реалізації цих прав.

У контексті реалізації майнових правомочностей корпоративних прав можуть виникати питання погодження придбання або відчуження частки за заздалегідь визначеними цінами та/або з настанням визначених у договорі обставин, утримуватися від відчуження частки у разі настання цих заздалегідь визначених обставин.

Договір про реалізацію прав учасників (засновників) товариства з обмеженою відповідальністю може передбачати умови, за яких учасник товариства – сторона договору вправі або зобов'язаний придбати або продати частку у статутному капіталі товариства та визначити випадки, коли таке право або обов'язок виникає. Оскільки в цьому випадку йдеться про передачу майнових правомочностей, то для забезпечення його виконання можуть використовуватися способи забезпечення виконання договірних зобов'язань і заходи цивільно-правової відповідальності за невиконання або неналежне виконання таких зобов'язань.

Подібним за правовою природою є корпоративний договір між акціонерами і товариством, предметом якого є майнові права. За цим договором власники простих привілейованих акцій можуть погоджувати придбання або відчуження їх за заздалегідь визначеною ціною та/або за умови настання, передбачених у договорі обставин чи утримуватися від відчуження за настання таких обставин. Предметом регулювання корпоративного права є відносини, що складаються між учасниками, органами та самим господарським товариством як юридичною особою з приводу створення та діяльності товариства [42, с. 199]. Суб'єктивні корпоративні права є визначальним елементом корпоративного правовідношення. У ГК України (ч. 3 ст. 167 ГК України) наголошено, що корпоративні відносини виникають, змінюються та припиняються щодо корпоративних прав. Останні можуть бути об'єктом правовідносин із передання цих прав іншим суб'єктам. На це звертає увагу В. М. Кравчук, який зазначає, що корпоративні права в такому випадку виступають об'єктом, а не змістом корпоративних правовідносин [54, с. 19].

У відносинах, які складаються з приводу виникнення цих прав в особи при заснуванні товариства, вони становлять елементи змісту правовідносин. У разі переходу до іншої особи вони є об'єктом правовідносин. Останнє може мати місце як у внутрішніх корпоративних відносинах, так і в зовнішніх – у разі відчуження корпоративного права.

Відносини з корпоративною структурою є корпоративними, в межах яких відбувається суб'єктивне право участі і реалізація майнових суб'єктивних корпоративних прав. Виокремлюючою ознакою змісту корпоративних прав є те, що їм кореспондується корпоративний обов'язок іншого суб'єкта корпоративних відносин, яким є корпоративна структура.

У літературі обґрунтовано позицію про поділ корпоративних прав на типові та особливі. Зокрема, А. В. Сороченко до типових відносить: право на участь в управлінні корпорацією; право на отримання прибутку (дивідендів від діяльності корпорації); право на вихід з корпорації; право на отримання своєї частки у статутному капіталі (майні) у разі ліквідації корпорації або виходу з неї; право на одержання інформації про діяльність корпорації. Ознаками типових корпоративних прав є: 1) урегульованість нормами загального законодавства; 2) перелік типових корпоративних прав, визначений законом із можливістю закріпити механізм реалізації визначених прав залежно від організаційно-правової форми корпорації; 3) обсяг і механізм реалізації типових корпоративних прав учасника корпорації. Відмежування особливих корпоративних прав від типових може бути здійснено за такими ознаками: 1) урегульовані нормами спеціального законодавства; 2) зазначені права, пов'язані з особливостями організаційно-правової форми та/або з виключною господарською компетенцією корпорації [113].

Законодавець окреслює зміст корпоративних прав, виділяючи серед них майнові та немайнові (організаційні). При укладенні договору важливе значення має визначення меж повноважень, які передаються за договором. Адже предметом договору є права (правомочності), які передаються на певний час іншим особам або самій корпорації.

Посилання на необхідність включення до змісту договору переліку прав і обов'язків сторін властиве окремим актам законодавства. Законом України «Про страхування» [92] наголошено, що зміст договору страхування повинен охоплювати перелік прав та обов'язків сторін. У

договорі про розпорядження корпоративними правами корпоративні обов'язки сторін повинні бути елементом змісту договірних відносин. Насамперед, це стосується правового статусу особи, до якої переходять майнові та немайнові правомочності суб'єкта корпоративних відносин.

Договір фіксує повноваження набувача корпоративних прав (правомочностей). Цим обмежуються або припиняються права або окремі правомочності суб'єкта, який на підставі договору їх передає або відчужує.

Поділяючи корпоративні права на майнові та немайнові необхідно визначитися з оборотоздатністю останніх. В. А. Васильєва вважає, що продати право на участь у товаристві без права отримання дивідендів учасник корпорації не може. Так само особа не може бути власником права на дивіденди без права участі в статутному капіталі юридичної особи. Визнання корпоративного права як об'єкта цивільних прав дозволяє йому виступити предметом договорів, а вартісна сутність корпоративного права робить його привабливим для цивільного обороту, і такий оборот опосередковує низка договірних видів, таких, наприклад, як продаж, дарування, міна [12, с. 26].

Сама можливість укладення договору визначається наявністю в особи певного обсягу корпоративних прав. Корпорація не є власником корпоративного права. Корпоративне право належить лише особам, частка яких визначається у статутному капіталі юридичної особи [137, с. 102].

Погоджуючись із тезою, що суб'єкт корпоративних відносин не може мати майнових прав, зокрема, на дивіденди без права участі в корпоративній структурі, варто відзначити, що право участі охоплює низку немайнових (організаційних) правомочностей учасника корпорації. Тому передання однієї з них або навіть декількох не позбавляє учасника корпоративних відносин правового статусу володільця суб'єктивного права загалом. Відчуження корпоративного права зумовлює перехід майнових та немайнових правомочностей до нового суб'єкта

корпоративних відносин. Однак у такому випадку особа перестає бути учасником корпорації і позбавляється права участі.

Аналізуючи питання оборотоздатності немайнових прав, В. Г. Жорнокуй зазначає, що оскільки в результаті відчуження об'єкт для початкового власника визначається чужим і своїм для набувача, то очевидно, що об'єкти немайнових корпоративних прав як самостійні не здатні до відчуження. Однак, відчуження не є єдиним способом економічного обороту, оскільки, крім нього, існує можливість допуску третіх осіб до використання вже привласненого немайнового корпоративного права. Автор вважає, що ті немайнові корпоративні права, об'єкти яких можуть бути оцінені в грошах, здатні набувати економічного змісту, а отже, визнаватися оборотоздатними [35, с. 65].

Погоджуючись із кінцевим висновком приведеної сентенції, доречно зазначити, що для характеристики можливості оборотоздатності немайнових корпоративних прав використовувалися майнові оцінки, властиві майновим відносинам. М. В. Яроцька вважає, що корпоративні відносини майнового характеру виникають лише перевіреним способом шляхом їх початкового формування, тоді як набуття суб'єктивних прав може відбуватися як первісними способами, так і похідними, що наявне при переході корпоративних прав у порядку правонаступництва. При цьому корпоративні відносини між засновниками юридичної особи виникають на підставі домовленості щодо її створення, що оформляється спільними рішенням про заснування юридичної особи, в результаті чого у відповідних суб'єктів цивільного права виникають взаємні права та обов'язки з досягнення певної мети. Майнові корпоративні відносини між засновниками (учасниками) та юридичною особою виникають з моменту внесення засновником у повному обсязі вкладу до статутного капіталу юридичної особи, а при створенні акціонерного товариства з моменту завершення процедури емісії акцій [158, с. 11]. Власне майнові права суб'єктів корпоративних відносин можуть бути об'єктами похідних

правовідносин, що можуть передаватися на підставі договорів та інших правочинів.

Способи здійснення корпоративних прав можна диференціювати на фактичні та юридичні. Фактичні способи полягають у виконанні таких дій, які не викликають правових наслідків. Наприклад, інвестор не бере участі в прийнятті корпоративних рішень органами корпорації, внаслідок своєї відсутності, якщо це не впливає на кворум і не порушує його суб'єктивних прав та інтересів.

Юридичні способи розпорядження корпоративними правами полягають у певних діях, які мають юридичні наслідки у вигляді зміни або припинення суб'єктивних цивільних прав, які становлять зміст корпоративних відносин. Юридичною підставою здійснення корпоративних прав є договори (правочини).

Розглядаючи фактичні та юридичні способи здійснення суб'єктивних цивільних прав у площині корпоративних відносин можна виокремити речові та зобов'язальні правомочності. Володіння корпоративним правом є речовим за своєю природою правом. Розпорядження корпоративним правом (окремою правомочністю) як об'єктом відносин має зобов'язальну природу. Вибір підстав виконання юридичних дій у вигляді конкретних правочинів залежить від змісту суб'єктивного права і правових наслідків, які бажає досягнути його володілець.

Розпорядження майновим корпоративним правом може мати форми правочину або договору. У відносинах з корпорацією як юридичною особою та іншими учасниками корпорації договір є правовим засобом опосередкування передачі всіх майнових правомочностей, які становлять зміст суб'єктивного корпоративного права. При цьому варто дотримуватися правила, що не можна перенести на іншу особу більше прав, ніж має уповноважена особа.

Предметом договору можуть бути майнові права в сукупності або окремі правомочності. Останні стають об'єктом конкретного

правовідношення, яке виникає на підставі договору. Передача майнових прав (правомочностей) має наслідком припинення (повністю або тимчасово) можливості реалізувати їх самостійно безпосередньо суб'єктом корпоративних відносин, який їх передав іншій особі. Остання повинна мати правовий зв'язок з корпорацією у разі тимчасового передання їй права за договором. Стороною може бути також корпорація як юридична особа.

Передача майнового корпоративного права має ознаки зобов'язальних відносин з передання об'єктів речових прав. Однак до них застосовують, крім загальних положень, що регулюють передачу майнових прав спеціальні норми корпоративного законодавства. Особливості правової природи корпоративних прав та відповідно застосування приписів цивільного законодавства щодо їх розпорядження підтверджує наступна судова справа.

У квітні 2017 р. ТОВ «Адмін Ейдженсі П. П.» звернулося до суду з позовом, вимоги якого під час розгляду справи були уточнені та остаточно просило: визнати удаваним договір купівлі-продажу корпоративних прав від 26.01.2015 р., укладений між ТОВ «Адмін Ейдженсі П.П.» і Особою 4, визнати, що насправді між сторонами укладено договір доручення, визнати недійсним договір купівлі-продажу частки в статутному капіталі ТОВ «Метаморфоза» від 28.01.2018 р., укладеного між Особою 4 і Особою 5 .

Рішеннями судів першої та апеляційної інстанцій позов ТОВ «Адмін Ейдженсі П. П.» задоволено. Визнано удаваним правочином договори купівлі-продажу корпоративних прав від 28.01.2015 р., укладеного між ТОВ «Адмін Ейдженсі П. П.» і Особою 4. Визнано, що в дійсності між сторонами укладено договір доручення. Визнано недійсним договір купівлі-продажу частки в статутному капіталі ТОВ «Метаморфоза» від 28.01.2015 р. укладеного між Особою 4 і Особою 5.

У лютому 2018 р. Особа 4 подав до Верховного Суду у складі Касаційного цивільного суду касаційну скаргу, в якій, посилаючись на

неправильне застосування судами норм матеріального права та порушення норм процесуального права, просив оскаржувати судові рішення скасувати.

У касаційній скарзі було зазначено, що між сторонами виникли правовідносини, які не стосуються рішень ТОВ «Метаморфоза», позовних вимог про участь в управлінні цією юридичною особою, отримання певної частки прибутку, про визнання права власності на частку у статутному фонді ТОВ «Метаморфоза» чи припинення права власності на таку частку. Окрім того предметом спору є правовідносини між ТОВ «Адмін Ейдженсі П. П.» та особа 4, який за договори доручення не міг набути право власності за оскаржуваним договором купівлі-продажу корпоративних прав і відповідно, не міг бути учасником, товариства, тому цей спір не підлягає розгляду у порядку господарського судочинства.

Справа була предметом розгляду Великої Палати Верховного Суду. Позиція Великої Палати Верховного Суду полягала в наступному. Згідно зі ст. 167 ГК України корпоративними правами є права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що охоплює правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) цієї організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами. Під корпоративними відносинами маються на увазі відносини, що виникають, змінюються та припиняються щодо корпоративних прав. Отже, корпоративним є спір щодо створення, діяльності, управління та припинення юридичної особи – суб'єкта господарювання, якщо стороною у справі є учасник (засновник, акціонер, член) такої юридичної особи, у тому числі той, який вибув.

Отже, позов ініційований «ТОВ «Адмін Ейдженсі П. П.» стосовно правовідносин за укладеним із Особа 4 договором від 28.01.2015 р. про відчуження останньому корпоративних прав цього товариства, та виниклих у наступному правовідносин між Особа 4 і Особа 5, Особа 4 і

Особа 6 щодо відчуження частки в статутному капіталі ТОВ «Метаморфоза», які є корпоративними відносинами.

Суди не звернули уваги й не надали належної правової оцінки доводам відповідача і третьої особи щодо необхідності закриття провадження у справі. Апеляційний суд помилково зазначив висновок, що предметом цього спору є договір купівлі-продажу, а не корпоративні відносини. Хоча між ТОВ «Адмін Ейдженсі П. П.» та особа 4 і виникли правовідносини за цивільно-правовим договором, проте цей договір стосується розпорядження корпоративними правами [134].

Отже, правовою формою розпорядження майновими корпоративними правами є договір. Однак, незважаючи на найменування договору, в цьому випадку купівлі-продажу, його предметом є майнові корпоративні права. Тому, до регулювання відносин між сторонами договору, крім положень договірного права, доцільно застосовувати норми, які регулюють корпоративні відносини.

Необхідно чітко конкретизувати в договорі, які майнові корпоративні права будуть відчужуватися за плату іншій особі. З цим пов'язуються правові наслідки розпорядження корпоративними правами і переходу права власності на частку в статутному капіталі, право на дивіденди тощо.

Прикладом є справа, яка була предметом розгляду Великої Палати Верховного Суду 23.01.2019 р. Велика Палата Верховного Суду розглянула у рамках справи № 522/14890/16-ц касаційні скарги на ухвалу та рішення Апеляційного суду Одеської області від 07.12.2017 р. у справі за позовом фізичної особи до відповідачів: іншої фізичної особи, Товариства з обмеженою відповідністю «Грін плюс», Приватного підприємства «Юридична компанія «Гарант», третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, – ТОВ «Горяц–Т», про визнання договору позики припиненим, визнання договору купівлі-продажу

удаваним правочином, визнання застави припиненою, визнання права власності, визнання неправомірними дій з передачі майна.

У серпні 2016 р. фізична особа звернулася до суду з позовом, у якому просила визнати припиненим договір позики, у зв'язку з виконанням зобов'язань за цим договором у повному обсязі, визнати удаваним договір купівлі-продажу частки в статутному капіталі ТОВ «Грін плюс» та встановити, що зазначений договір є договором застави, який припинений у зв'язку з припиненням основного зобов'язання; визнати за позивачем право власності на частку в розмірі 100 % у статутному капіталі ТОВ «Грін плюс». Позов мотивовано тим, що у 2004 р. позивач та інша особа досягли згоди щодо передання останнім позивачу в позику окремими траншами грошових коштів під проценти.

Велика Палата Верховного Суду з огляду на зміст позовних вимог визначила, що позивач звернувся до суду за захистом свого права на частку статутному капіталі товариства та прав учасника товариства, а також захистом прав ТОВ «Грін плюс» на витребування від ПП «ЮК» Гарант» об'єкта нерухомості.

Корпоративним є спір щодо створення, діяльності, управління та припинення юридичної особи – суб'єкта господарювання, якщо стороною у справі є учасник (засновник, акціонер, член) такої юридичної особи.

Щодо вимог про визнання договору купівлі-продажу удаваним правочином, Велика Палата Верховного Суду відзначила, що удаваним правочином (ст. 235 ЦК України) сторони умисно оформляють один правочин, але між ними насправді встановлюються інші правовідносини. На відміну від фіктивного правочину, за удаваним правочином права та обов'язки сторін виникають, але не ті, що впливають зі змісту правочину. Установивши під час розгляду справи, що правочин вчинено з метою приховати інший правочин, суд на підставі ст. 235 ЦК України має визнати, який правочин насправді вчинили сторони, та вирішити спір із застосуванням норм, що регулюють цей правочин. Якщо правочин, який

насправді вчинено, суперечить закону, суд ухвалює рішення, в якому встановлює нікчемність цього правочину або визнає його недійсним.

Укладений між сторонами договір купівлі-продажу частки в статутному капіталі стосується розпорядження корпоративними правами. Тож, вимоги про визнання його удаваним, спрямовані на встановлення обставин, які є підставою для вирішення спору про право на частку в статутному капіталі товариства та підлягають з'ясуванню судом під час вирішення корпоративного спору.

З урахуванням норм процесуального права правовідносини, які виникли між сторонами у справі щодо визначення належності частки в статутному капіталі товариства, є господарсько-правовими.

Як вбачається з позовних вимог, позивач уважав порушеним своє право власності на частку у статутному капіталі, якою, на його думку, відповідач заволодів на забезпечення вимог за договором позики і яку має повернути у зв'язку з виконанням зобов'язання за цим договором. Тому належним способом захисту права позивача є позов про повернення з володіння відповідача частки у статутному капіталі товариства [79].

Цивільний оборот відбувається на підставі певних розпорядчих актів володільців корпоративних прав. Такими актами є правочини (договори). Результатом вчинення правочину, укладення договору є виникнення, зміна або припинення цивільних прав та обов'язків.

Подібного характеру наслідки наявні в інвестиційній сфері. Але немайнові права можуть передаватися з урахуванням особливостей інвестиційного та корпоративного законодавства.

Згідно з Цивільним кодексом України правочином є дія, наслідком якої є виникнення, зміна або припинення цивільних прав та обов'язків. Отже, немайнові права можуть переходити до інших осіб як благо, що становить предмет правочину. Характеристики немайнового права як об'єкта правовідносин повинна охоплювати обсяг повноважень, які передаються на підставі правочину.

Розпорядження правами може відбуватися на підставі правочинів, які доцільно розглядати як юридичний факт, на підставі якого здійснюється передання правомочностей іншій особі. Як вольовий факт правочин відрізняється від подій. Особа, вчиняючи правочин, діє задля досягнення певної мети – набуття, зміни або припинення прав та обов'язків. У правочинах з розпорядження корпоративними правами метою є передання певних правомочностей на погоджений строк іншій особі або відчуження корпоративного права загалом. В останньому випадку метою вчинення правочину володільцем корпоративного права є дія, спрямована на припинення суб'єктивного цивільного права.

Можна погодитися з тезою, що правочин є особливим видом дій, які зумовлюють відповідні юридичні наслідки, оскільки деякі дії не породжують для особи правових наслідків або не спрямовані на настання тих наслідків, що фігурують у визначенні правочину.

При формуванні волевиявлень осіб на вчинення двостороннього правочину іноді недостатньо лише їхньої згоди, вимагається узгодження цих воель з боку інших осіб. При цьому можна виокремити види узгоджень, зокрема, згода, погодження, схвалення, дозвіл, які можуть виступати в якості окремого правочину [107, с. 8].

Корпоративні права можна передавати іншим суб'єктам корпоративних відносин на підставі корпоративних правочинів. Корпоративні правочини мають такі ознаки:

- 1) це правочини, які є виразниками корпоративних актів, представляючи собою дії, що кваліфікуються як правочини;
- 2) як корпоративний правочин розуміються установчі документи господарських товариств;
- 3) корпоративні правочини визнають окремою підставою виникнення цивільних правовідносин їх позначають як окремий вид правочинів;

4) вони є правочинами щодо реалізації прав учасника товариства на частку в статутному (складеному) капіталі або акції;

5) це правочини, що вчиняються самим товариством (значні правочини та правочини зі заінтересованістю);

6) правочини між акціонерами;

7) екстраординарні правочини щодо зняття та поглинання; між основним та залежним товариством або афілійованими особами [129, с. 164].

Авторка сама визнає велику кількість уявлень і поглядів на корпоративні правочини. Але можна погодитися, що завдяки правочинам учасник корпоративних відносин може розпорядитися майновим елементом корпоративного права. Суб'єктами цих відносин можуть бути учасники корпорації і сама корпорація.

Корпоративний правочин (договір) є юридичним фактом, наслідком якого є виникнення, зміна або припинення цивільних прав та обов'язків у сфері корпоративних відносин. На тому, що юридичні факти є не лише підставою виникнення, але й зміни та припинення цивільних прав і обов'язків, неодноразово наголошують у юридичній літературі [101, с. 325].

Поняття юридичного факту нерозривно пов'язано з такими юридичними категоріями, як «правова норма» та «правовідношення». Для правовідносин як елементу механізму правового регулювання характерна наявність в однієї сторони суб'єктивного цивільного права та кореспондуючого йому в іншій сторони юридичного обов'язку. З погляду правової поведінки особи можна стверджувати про існування окремої правової моделі юридичних фактів у суб'єктивному цивільному праві.

У процесі правового регулювання суспільних відносин юридичні факти відіграють свою службову роль. Вони наповнюють сформовану модель реальним змістом. Як результат формуються правові відносини. Юридичний факт є тією лінзою, заломлюючись через яку абстрактний

юридичний припис отримує застосування у конкретній ситуації [47, с. 178–179].

Односторонні правочини є юридичним фактом, який є підставою виникнення, зміни та припинення цивільних прав та обов'язків. Вони можуть мати зобов'язальний і розпорядчий характер. Критерієм поділу односторонніх правочинів на зобов'язальні і розпорядчі є їхня роль у динаміці прав та обов'язків сторін зобов'язання. Зобов'язальні односторонні правочини створюють права й обов'язки для сторони зобов'язання, а розпорядчі – змінюють та припиняють їх. Зобов'язальні односторонні правочини завжди передують розпорядчим, оскільки за допомогою перших реалізується загальна правосуб'єктність учасників цивільних відносин, загальна можливість трансформується в конкретний юридичний зв'язок. За допомогою зобов'язальних односторонніх правочинів особи набувають суб'єктивні права або обов'язки.

Для вчинення розпорядчого одностороннього правочину замало правосуб'єктності – необхідна наявність конкретного суб'єктивного права. На розпорядчі односторонні правочини не розповсюджуються усі види класифікацій правочинів. Не можна поділити розпорядчі односторонні правочини на: основні й допоміжні; оплатні й безоплатні. Значна частина розпорядчих односторонніх правочинів не потребує дотримання положень про форму правочину – ці правочини є, на думку Р. І. Тап'яна, реальними фізичними діями і не вчиняються у формі, передбаченій для правочинів. Тому розпорядчий правочин не можна визнати недійсним чи розірвати, він є безповоротним [139, с. 10].

Тому будь-яке корпоративне право перебуває у взаємозв'язку з юридичним фактом виникнення або припинення корпоративного права загалом. Відповідно до ч. 2 ст. 4 та ч. 1 ст. 8 Закону України «Про депозитарну систему України» [86, ст. 517], набуття і припинення права на цінні папери і прав за цінними паперами здійснюються шляхом фіксації відповідного факту в системі депозитарного обліку. Підтвердженням прав

на цінні папери та прав за цінними паперами, що існують у бездокументарній формі, а також обмежень прав на цінні папери у певний момент часу є обліковий запис на рахунку в цінних паперах депонента в депозитарній установі. Документальним підтвердженням наявності на певний момент часу права на цінні папери та прав за цінними паперами депонента (у разі зарахування цінних паперів на депозит нотаріуса – відповідного кредитора) є виписка з рахунку в цінних паперах депонента, яка видається депозитарною установою на вимогу депонента або в інших випадках, установлених законодавством та договором про обслуговування рахунку в цінних паперах.

Корпоративні права виражають правомочності учасників корпоративної організації, які дають право брати участь в управлінні та отримувати частку прибутку (дивідендів). У цивільно-правовому аспекті об'єктом управління може бути майно (майнові права) та самі корпоративні структури.

У літературі висловлена позиція, що об'єктом права участі у товаристві є юридична процедура як система послідовних, визначених нормами права дій учасника товариства, що породжує відносини, спрямовані на досягнення певного правового результату. Участь у товаристві як об'єкт регулювання здатна задовольнити потреби суб'єкта, якому вона належить, тобто має корисні властивості. Зважаючи, що право участі у товаристві є елементом організаційних відносин, а останні є передумовою виникнення неорганізаційних правовідносин (майнових і немайнових) [66, с. 37].

Передання корпоративних прав може мати майнову оцінку і бути певною послідовною процедурою, визначеною законодавством і локальним актом (статутом) або установчим договором товариства. При цьому процедура передання може не обмежуватися колом учасників корпоративної структури та нею самою, якщо це не передбачено законом або установчими документами корпорації.

Це акцентує дозвільну спрямованість корпоративних норм. Для корпоративних прав акцент робиться на локальних актах – статуті та внутрішніх документах господарського товариства. Маючи насамперед значення для внутрішніх відносин, корпоративні права уточнюються або по-іншому регулюються саме у внутрішніх документах товариства [51, с. 17].

Те, що немайнові (організаційні) корпоративні права можуть бути предметом корпоративних правочинів (договорів), відповідає розвитку вітчизняної доктрини цивільного права, в якій серед інших постало питання про допустимість існування зобов'язань немайнового характеру. Життям підтверджуються нові аргументи на користь необхідності визнати не тільки можливою, а й необхідною умовою подальшого розвитку зобов'язального права визнання зобов'язань немайнового характеру. Так само, як був здійснений неоціненний прорив в історії кодифікації цивільного права, коли розробники ЦК України закріпили в ньому книгу другу про особисті немайнові права фізичних осіб, надавши можливість їх захисту, актуальним є питання встановлення на рівні ЦК України зобов'язань немайнового характеру. Все більше цивілістів приєднується до позиції прихильників зобов'язань немайнового характеру, визначаючи важливість і глобальність змін в усвідомленні сутності та ролі, передусім нематеріальних немайнових благ у цивільному обороті [49, с. 97–98].

У літературі була спроба впровадження терміна правопороджуючих односторонніх правочинів з нематеріальними благами. До групи нематеріальних благ належать немайнові права. Специфіка особистих немайнових відносин опосередковується механізмом їх правового регулювання уніфікованим для всіх категорій учасників [159, с. 236].

Праворозпорядчі правочини є підставою виникнення немайнових правовідносин з новим змістом. Їхній зміст складають права та обов'язки, які мають суб'єктивний характер, притаманний конкретним суб'єктам корпоративних відносин.

Односторонній правочин не повинен породжувати зобов'язання для інших суб'єктів корпоративних відносин. Розпорядчим одностороннім правочином не можна передати немайнові корпоративні права іншій особі без її згоди. Отже, юридичну складову передання немайнового корпоративного права становлять односторонні правочини як з боку однієї сторони, так і з другої щодо передання та прийняття немайнового корпоративного права.

Акти органів управління юридичної особи корпоративного типу належать за своєю правовою природою до розпорядчих правочинів. На підставі останніх можуть передаватися майнові права учасникам корпоративних відносин. Ці права можуть пов'язуватися з деякими немайновими правами суб'єкта корпоративних відносин.

Повідомленням про виникнення особливої інформації, зокрема рішення від 01.02.2019 р., акціонерам ПрАТ «ВО «Стальканат-Сіпур» наведено відомості про розподіл недорозподіленого прибутку Товариства, отриманого в 2017 р. та про виплату дивідендів акціонерам. Розмір дивідендів, що виплачуються 30 255 918,37 грн. (0,29 грн. на одну просту акцію). Наглядовою радою товариства було визначено дату складення переліку осіб, які мають право на отримання дивідендів.

Виплата відбувалася безпосередньо акціонерам всієї суми дивідендів у повному обсязі і проводилася протягом 6 місяців з дня прийняття рішення про виплату [97]. У цьому випадку рішення акціонерів з дотриманням порядку, встановленого законодавством є дією (правочином), наслідком якої є виникнення в інших суб'єктів корпоративних відносин права на дивіденди.

Мета розпорядчого правочину – передання майнових прав у складі корпоративного права або як самостійного об'єкта правовідносин іншій особі. Зміст дій з передачі майнового корпоративного права визначається корпоративним договором або правочином. Об'єктом розпорядчого

правочину є дії щодо розпорядження майновим корпоративним правом носієм цього права (правомочності).

Розпорядчі правомочності мають похідний характер від суб'єктивного цивільного права і є його складовою частиною. Майнове право є об'єктом цивільних правовідносин. Відповідно за допомогою розпорядчого акта, яким є правочин, відбувається перехід майнових корпоративних прав або окремих повноважень до іншої особи.

Передавати майнове корпоративне право може його володілець, який є суб'єктом корпоративних відносин. Передання майнового корпоративного права (правомочності) на підставі договору зумовлює згоду іншої сторони. При переданні корпоративного права загалом правові наслідки залежать від виду договору (правочину), на основі якого відбувається розпорядчий акт та мети, яку переслідують учасники правовідносин.

Без правової підстави, яка відповідає закону, неможливий перехід корпоративних прав до іншої особи. Прикладом є наступна судова справа.

У листопаді 2015 р. Особа 1 звернувся до Господарського суду Івано-Франківської області з позовом до ТОВ «Моноліттрансбуд» про визнання недійсними рішень загальних зборів учасників відповідача, оформлених протоколом від 13.05.2014 р. № 13/05 та скасування державної реєстрації змін до статуту ТОВ «Моноліттрансбуд».

Позов мотивовано тим, що оспорювані рішення прийняті з порушенням права позивача на повідомлення його про скликання і проведення зборів учасників ТОВ «Моноліттрансбуд» та за відсутності кворуму. Особа 1 посилався на обставини підроблення його підпису у заяві від 12.05.2014 р. про вихід зі складу учасників товариства та передачу належної йому частки в статутному капіталі ТОВ «Моноліттрансбуд» у розмірі 100 % на користь Особа 3. Крім цього, стверджував, що оспорювані рішення порушують його права на частку в розмірі 100 % статутного капіталу ТОВ «Моноліттрансбуд», оскільки він не складав, не

підписував та не подавав заяву про передачу належної йому частки на користь Особа 3, а також не укладав жодного договору, спрямованого на відчуження належної йому частки. Разом із тим судами встановлено, що відчуження Особа 1 як учасником ТОВ «Моноліттрансбуд» своєї частки Особа 3 не оформлювалося сторонами шляхом укладення цивільно-правового договору.

Учасник товариства з обмеженою відповідальністю має право продати чи іншим способом відступити свою частку (її частину) у статутному капіталі одному або кільком учасникам цього товариства. Відчуження учасником товариства з обмеженою відповідальністю своєї частки (її частини) третім особам допускається, якщо інше не встановлено статутом товариства. Відступлення частки в статутному капіталі товариства має своєю метою припинити право власності на цю частку, щоб певна інша особа набула право на цю частку. Відступлення за правовою природою є відчуженням частки за волею учасника, що спрямоване на передачу учасником іншій особі (одному чи кільком учасникам цього товариства або третім особам) у власність належної йому частки або її частини. У вказаних відносинах поняття «відступлення» і «відчуження» є тотожними, оскільки вони аналогічні за правовими наслідками. Статею 190 чинного ЦК України майнові права визнані об'єктом, який є оборотоздатним. Тому їх можна продавати, дарувати тощо. В новому Законі України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 06.02.2018 р., внаслідок ухвалення якого втратили чинність ст. 147 ЦК України та ст. 53 Закону України «Про господарські товариства», взагалі не вживається термін «відступлення» щодо частки учасника у статутному капіталі. Відповідно до частини першої ст. 21 зазначеного Закону учасник товариства має право відчужити свою частку (частину частки) у статутному капіталі товариства оплатно або безоплатно іншим учасникам товариства або третім особам.

Будь-який правочин з відчуження (відступлення) частки є двостороннім, тобто на його укладення необхідна згода учасника, який відчужує (відступає) частку і згода набувача частки.

Відступлення частки у статутному капіталі є правовим механізмом, за яким відбувається її відчуження на підставі договору купівлі-продажу, міни або дарування тощо; відступлення частки не є окремим різновидом договору.

Якщо сторони або особа певним чином називають правочин, який нею/ними вчиняється, але, по суті, він відповідає ознакам іншого правочину, мають застосовуватися норми, що регулюють цей останній правочин. Тобто, якщо особа вчиняє правочин щодо відступлення (передачі) частки іншій особі й отримує за це кошти або інше майно чи майнові права, то це звичайний договір купівлі-продажу або міни. Якщо взамін частки особа нічого не отримує – це договір дарування.

Відступлення (відчуження) частки не є самостійним непоіменованим видом договору, оскільки відбувається шляхом укладення договору купівлі-продажу, міни, дарування тощо. Такий договір може укладатися в усній або письмовій формі залежно від вимог чинного законодавства України та статуту товариства. Недодержання сторонами письмової форми правочину, яка встановлена законом, не має наслідком його недійсність, окрім випадків, встановлених законом.

З огляду на викладене Велика Палата Верховного Суду вважає, що оспорювані рішення загальних зборів учасників та державна реєстрація змін до статуту ТОВ «Моноліттрансбуд», унаслідок чого Особа 1 було виведено зі складу учасників товариства, а його частка у розмірі 100 % статутного капіталу перейшла у власність Особа 3, були здійснені без належних правових підстав [80].

Договірні форми розпорядження корпоративними правами можуть бути поіменовані договорами, які опосередковують передання майнових прав у Цивільному кодексі України та непоіменованими договорами. До

перших належать договори купівлі-продажі, міни, дарування, застави, спільної діяльності, спадковий договір тощо. Спільною ознакою цих договорів є передання у власність інших осіб разом із майновими немайнових корпоративних прав. Тому предметом зазначених договорів будуть майнові та немайнові (організаційні) корпоративні права. Але останні не виокремлюються як предмет договору.

Окрему групу становлять договори розпорядчого характеру, предметом яких є немайнові (організаційні) корпоративні права. Крім корпоративних договорів, немайнові права учасників корпорацій можуть бути предметом договірних конструкцій про надання юридичних послуг. Насамперед, це стосується договору доручення.

Представником суб'єкта корпоративних відносин може бути фізична особа або уповноважена особа держави, або територіальної громади. Володілець корпоративних прав може призначити представника постійно або на визначений строк. Довіритель може у будь-який момент замінити свого представника, повідомивши про це виконавчий орган корпоративної структури в письмовій або електронній формі.

Довіреність на право участі в голосуванні на загальних зборах видана фізичною особою, посвідчує нотаріус або інша посадова особа, яка вчиняє нотаріальні дії, а також депозитарна установа в установленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку порядку. Довіреність на право участі у загальних зборах від імені юридичної особи видається її органом або іншою особою уповноваженою на це її статутними документами.

Довіреність на право участі в загальних зборах може містити завдання щодо голосування, тобто перелік питань порядку денного загальних зборів із зазначенням того, за яке рішення і як треба голосувати. Під час голосування на загальних зборах представник повинен голосувати саме так, як передбачено завданням щодо голосування. Якщо довіреність не містить завдання щодо голосування, представник вирішує всі питання

щодо голосування на загальних зборах на свій розсуд. Довіреність на право участі та голосування на загальних зборах може надаватися декільком представникам. Надання довіреності на участь у загальних зборах не виключає безпосередньої участі самого володільця корпоративного права.

Договір доручення є підставою виникнення представницьких відносин, фіксуючи внутрішні відносини між довірительом та повіреним. Своєю чергою довіреність є підтвердженням як внутрішніх, так і зовнішніх корпоративних відносин. ЦК України не встановлює вимоги щодо форми договору доручення, однак передбачає письмову форму довіреності, а в окремих випадках необхідність нотаріального посвідчення. Адже на довіреність повинен посилатися представник, у якій вказані його повноваження перед третіми особами.

Договірне представництво в корпоративних відносинах окреслює повноваження організаційного характеру, які передаються представнику. Останній повинен вчиняти відповідні дії, здійснюючи немайнові повноваження суб'єкта корпоративних відносин у межах, визначених довіреністю.

У разі відступу від цієї вимоги, на думку В. В. Цюри, коли представник вчиняє будь-який правочин без повноважень або з їх перевищенням, правові наслідки за такою угодою не виникають, правочин може бути за рішенням суду визнаний недійсним [149, с. 18].

Згідно зі ст. 241 ЦК України за загальним правилом правочин, вчинений представником з перевищенням повноважень, створює, змінює, припиняє цивільні права та обов'язки особи, яку він представляє лише у разі наступного схвалення правочину цією особою. Правочин вважається схваленим, зокрема, якщо особа, яку він представляє, вчинить дії, що свідчать про прийняття його до виконання.

Правочин, який вчинено внаслідок зловмисної домовленості представника однієї сторони з другою стороною та з інших підстав,

передбачених законом, можуть судом визнаватися недійсними. Корпоративні відносини мають свою специфіку. Передання немайнових (організаційних) корпоративних повноважень має на меті реалізацію права на управління корпоративною структурою. Правовим наслідком реалізації організаційних корпоративних прав є прийняття рішень органами корпорації, серед яких найвищим є збори учасників (засновників).

Тому визнання недійсним дій немайнового характеру, вчинених особою, якій передані організаційні правомочності не буде належним способом захисту прав суб'єктів корпоративних відносин – учасників (засновників) певної корпорації. Визнаватися недійсними повинні рішення органів управління корпорації, прийняті з порушенням меж повноважень, наданих за розпорядчим правочином представнику.

До непоіменованих договорів варто віднести договірні конструкції, в межах яких відбувається розпорядження окремими правомочностями, які складають зміст суб'єктивного корпоративного права. Це можуть бути договори, що опосередковують окремі аспекти внутрішньокорпоративного обороту між учасниками корпорації, а також між учасником і самою корпорацією. Ідеться про узгодженість дій учасників корпорації між собою або суб'єкта з корпоративною юридичною особою з питань, що не охоплюються корпоративним договором або акціонерною угодою.

Водночас розпорядження деякими правомочностями, що становлять зміст корпоративного права суб'єкта корпоративних відносин, можуть мати форму передбачених ЦК України договорів. Так, право грошової вимоги на отримання дивіденду або на частку в статутному капіталі після прийняття рішення судом про їх виділення в грошовому виразі може бути предметом договору факторингу. До розпорядчих належать договори про реалізацію прав учасників (засновників) товариства з обмеженою відповідальністю. За цим договором сторони зобов'язуються реалізовувати права, що надаються учасникам (засновникам) товариства, та/або утримуватися від реалізації цих прав у спосіб, передбачений договором.

Договором про реалізацію прав можуть передбачатися обов'язки його сторін голосувати у спосіб, визначений договором на загальних зборах учасників (засновників) товариства з обмеженою відповідальністю, погоджувати придбання або відчуження частки за заздалегідь визначеною ціною та/або у разі настання, передбачених договором обставин, утримуватися від відчуження часток, а також вчиняти інші дії, пов'язані з управлінням товариства з обмеженою відповідальністю. Договір про реалізацію прав може передбачати порядок придбання або відчуження частки у статутному капіталі товариства та визначити, коли таке право або обов'язок виникає.

Особливості реалізації майнових та немайнових прав у цивільному обороті може регулювати договір між акціонерами товариства. Предметом цього договору є реалізація акціонерами – власниками простих і привілейованих акцій прав на акції та/або прав за акціями, передбаченими законодавством, статутом та іншими внутрішніми документами товариства.

За договором між акціонерами його сторони зобов'язуються реалізувати у спосіб, передбачений такими договорами, свої права та/або утримуватися від реалізації зазначених прав. Договором може бути передбачено обов'язок його сторін голосувати у спосіб, передбачений договором на загальних зборах акціонерів товариства, погодження порядку придбання або відчуження акцій за заздалегідь визначеною ціною та/або у разі настання визначених у договорі обставин або утримуватися від відчуження акцій до настання передбачених договором обставин, а також вчиняти інші дії, пов'язані з управлінням товариства, його припиненням або виділу з нього нового товариства. Договір між акціонерами може передбачати умови або порядок визначення умов, на яких акціонер-сторона договору вправі або зобов'язаний придбати або продати акції товариства та визначити випадки (які можуть залежати чи не залежати від дій сторін), коли таке право або обов'язок виникає.

Цей договір так само як і договір про реалізацію прав учасників (засновників) товариства з обмеженою відповідальністю укладають у письмовій формі. Справжність підписів (учасників (засновників) товариства – фізичних осіб засвідчується у встановленому порядку. Дату набрання чинності договору і його строк визначають сторони. Якщо строк не зазначають договір вважається укладеним на невизначений строк.

Договори про реалізацію прав учасників (засновників) товариства з обмеженою відповідальністю та договори між акціонерами не передбачені в ЦК України. Але положення, які регулюють відносини між сторонами, містяться в спеціальному законодавстві у сфері регулювання корпоративних відносин. Предметом зазначених договорів є майнові та немайнові (організаційні) корпоративні права (правомочності учасників (засновників) корпоративної структури. Коментовані договори є правовою формою внутрішньокорпоративного обороту, правові наслідки укладення яких мають вплив на цивільно-правові права та обов'язки суб'єктів корпоративних відносин у зовнішньокорпоративному обороті.

Договори (правочини), які опосередковують розпорядження корпоративними правами, можуть мати місце в порядку волевиявлення на випадок смерті суб'єкта корпоративних відносин. Це стосується спадкового договору, за яким одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача), а в разі його смерті набуває права власності на майно відчужувача. До такого майна можуть належати визначені предметом спадкового договору корпоративні права, що належали відчужувачеві при житті.

Розпорядження корпоративними правами може відбуватися на випадок смерті у формі одностороннього правочину-заповіту. Заповіт згідно зі ст. 1233 ЦК України є особистим розпорядженням фізичної особи на випадок своєї смерті. До складу спадщини за заповітом можуть входити усі права та обов'язки, що належать спадкодавцеві на момент відкриття спадщини, тобто на день смерті фізичної особи.

Корпоративні права можуть бути об'єктом спадкування, якщо інше не встановлено законом або установчими документами. Певні особливості можуть встановлюватися щодо спадкування корпоративних прав в окремих видах господарських товариств. Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» визначено критерії переходу корпоративних прав учасника (засновника) до спадкоємців. Вони залежать від розміру частки спадкодавця у статутному (складеному) капіталі товариства, яка становить більше або менше 50 % статутного капіталу і від терміну звернення спадкоємця (спадкоємців) – 1 рік із заявою про прийняття їх до кола учасників товариства. Підставою спадкування і відповідно переходу корпоративних прав може бути заповіт або спадкування за законом.

За сферою регулювання розрізняють внутрішньокорпоративні та зовнішньокорпоративні договори (правочини). Внутрішньокорпоративні договори (правочини) охоплюють переважно організаційні повноваження учасників корпорації щодо участі в управлінні. Однак вони мають вплив і на майнові корпоративні права суб'єктів корпоративних відносин у контексті розподілу доходу (дивідендів). Тому можна говорити про змішану правову природу внутрішньокорпоративних розпорядчих договорів (правочинів).

Предметом зовнішньокорпоративних договорів (правочинів) можуть бути немайнові (організаційні) права, які опосередковуються представницькими договорами про надання послуг або договорами про передання корпоративних прав у сукупності як об'єкта правовідносин. У цьому випадку правовою підставою розпорядження будуть як передбачені цивільним законодавством договори, так і непоіменовані. Їхньою спільною ознакою буде передача корпоративних прав новому суб'єкту корпоративних відносин і припинення суб'єктивних прав участі в корпоративній структурі відчужувача.

Висновки до III розділу

1. Способи здійснення корпоративних прав можна диференціювати на фактичні та юридичні. Фактичні способи полягають у здійсненні таких дій, які не викликають правових наслідків. Юридичні способи розпорядження корпоративними правами полягають у певних юридично значущих діях, результатом яких є правові наслідки у вигляді зміни або припинення суб'єктивних цивільних прав, які становлять зміст корпоративних відносин.

2. Передання корпоративних прав може мати майнову оцінку і відбуватися в правовій формі договору або правочину. При цьому повноваження щодо передачі корпоративних прав може обмежуватися установчими документами, локальними актами корпорації та договорами між учасниками корпоративної структури.

3. Договірними формами розпорядження корпоративними правами можуть бути поіменовані договори, які опосередковують передання майнових прав, у тому числі немайнових прав, та непоіменовані договори. До перших належать договори купівлі-продажу, міни, дарування, застави, спільної діяльності, спадковий договір тощо. Предметом таких договорів є майнові та немайнові (організаційні) корпоративні права.

4. Визнання корпоративного права об'єктом цивільних правовідносин дозволяє бути їм предметом динаміки цивільного обороту. Правовою формою опосередкування серед іншого є корпоративний договір. У межах корпоративного договору на основі домовленості сторін вирішуються питання управління та порядку здійснення корпоративних прав. За правовою природою корпоративний договір тяжіє до договорів про спільну інвестиційну діяльність. Предметом такого договору є дії з передання корпоративних прав іншій особі, яка визначена в договорі.

5. Передання майнових прав відбувається на основі правочинів самостійно володільцем учасників корпоративних відносин. Предметом

корпоративного договору може бути частка у статутному капіталі господарського товариства або правомочності, які становлять зміст корпоративного правовідношення.

6. Корпоративні договори, якими опосередковуються передання майнових і немайнових прав можна диференціювати на такі види: 1) за суб'єктним складом: договори між учасниками корпоративних відносин та між учасниками і самою корпорацією;

2) за предметом корпоративного договору: майнові та немайнові правомочності суб'єкта корпоративних відносин;

3) за метою: спрямовані на відчуження корпоративних прав і договори про тимчасове передання окремих правомочностей;

4) за сферою правового регулювання: договори, які опосередковують внутрішньокорпоративні відносини та договори, що регулюють відносини зовнішньокорпоративного характеру.

7. Предмет корпоративного договору становлять дії, спрямовані на розпорядження корпоративними правами або окремими правомочностями, які повинні бути конкретизовані за певними критеріями, які допомагають визначити обсяг повноважень, що передаються або добровільно обмежується їхня реалізація.

8. Істотною умовою корпоративного договору є строк, на який передається або обмежується реалізація майнових та немайнових правомочностей. Корпоративний договір не може укладатися на невизначений строк або його припинення зумовлюватися правом вимоги. Специфіка корпоративних відносин вимагає їх упорядкування в часовому вимірі. Тому момент припинення повноважень, переданих за договором, повинен бути встановлений у ньому. Момент припинення корпоративного договору пов'язується з припинення корпорації як юридичної особи.

9. Важливе значення для змісту корпоративного договору має спосіб та межі здійснення повноважень. Майнові та організаційні (немайнові) правомочності можуть передаватися іншим суб'єктам або самій корпорації

з визначенням меж їх здійснення. Водночас суб'єкт корпоративних відносин на основі вільного волевиявлення може обмежити себе в здійсненні корпоративних прав.

10. Праворозпорядчі правочини є підставами передання корпоративних прав іншим особам. Односторонні правочини не повинні породжувати зобов'язання для інших суб'єктів корпоративних відносин. Розпорядчим одностороннім правочином не можна передати корпоративне право іншій особі без її згоди. Тож, юридичну складову передання корпоративного права становлять односторонні правочини як з боку однієї сторони, так і другої.

11. На підставі непоіменованих договорів може відбуватися розпорядження окремими правомочностями, що становлять зміст суб'єктивного корпоративного права. Це можуть бути договори, які опосередковують окремі аспекти внутрішньокорпоративного обороту між учасниками корпорації, а також між учасниками та самою корпорацією з питань, які не охоплені корпоративним договором.

12. Розпорядчі правомочності мають похідний характер від суб'єктивного цивільного права і є його складовою частиною. Передати корпоративне право може його володілець, який є суб'єктом корпоративних відносин. За допомогою розпорядчого акта, яким є правочин, відбувається перехід корпоративних прав або окремих повноважень до іншої особи.

Висновки

1. Корпоративні права є самостійним видом цивільно-правових відносин, зміст яких становлять майнові та організаційні (немайнові) правомочності. Корпоративні правовідносини виникають між юридичною особою корпоративного типу та її засновниками (учасниками).

2. У законодавстві України з метою розмежування правового статусу юридичних осіб корпоративного типу від інших видів організаційно-правових форм господарських структур необхідно визначити нормативну дефініцію поняття «корпорація». Під нею доцільно розуміти юридичну особу, статутний капітал якої поділений на частки або становить частку, належну одному засновнику, створену з метою отримання прибутку (доходу) з подальшим розподілом його між засновниками (учасниками) у вигляді дивідендів та управління якої здійснюється на корпоративних засадах пропорційно до розміру частки в статутному капіталі.

3. Корпоративні права поділяються на майнові та організаційні (немайнові). До майнових належать: право на дивіденди та право на частку у разі ліквідації юридичної особи корпоративного типу. Немайнові (організаційні) – це право участі в управлінні корпоративної структури і пов'язані з цим правомочності. Право розпорядження корпоративними правами має речову природу і реалізується в цивільному обороті відповідно до положень зобов'язального права.

4. Право участі, як немайнове корпоративне право, варто пов'язувати з безпосередньою реалізацією повноважень учасника (засновника) при здійсненні управління та контролю за діяльністю корпоративної структури.

5. Майновій складовій корпоративного права властиві два компоненти: зобов'язально-правовий та речово-правовий. Перший ґрунтується на тому, що суб'єктивне корпоративне право відбувається способами й у формах, передбачених законодавством, і залежить від волевиявлення їхнього володільця та інших осіб (право на дивіденди). Другий узалежнений від волі суб'єкта корпоративного права, наприклад, право на відчуження частки в статутному капіталі.

6. Правомочності володільця корпоративного права, що становлять його зміст варто розглядувати як суб'єктивне цивільне право та міру можливої поведінки уповноваженого суб'єкта. Зміст суб'єктивного корпоративного права становлять правомочності, які поділяються на майнові та немайнові (організаційні). До них належать: 1) право на дію, що охоплює організаційні правомочності; 2) право майнової вимоги, що відповідає майновим правомочностям; 3) право на захист у разі порушення суб'єктивних корпоративних прав.

7. Майнову складову корпоративного права характеризують такі ознаки:

а) майнові корпоративні права належать особі, частка якої визначена в статутному капіталі юридичної особи;

б) майнові корпоративні права виникають стосовно корпоративної господарської структури;

в) здійснення майнових прав, пов'язане з участю в статутному капіталі юридичної особи корпоративного типу.

8. Безтілесна природа майнового корпоративного права або майнової правомочності не дозволяє здійснити її передання як речі в натурі. Об'єктом передання будуть повноваження майнового характеру, які переходять до набувача. Тому необхідно визначитися зі змістовними характеристиками та обсягом майнових прав (правомочностей), які є об'єктом розпорядчих правовідносин.

9. Розпорядче волевиявлення володільця майнового корпоративного права має відбуватися з урахуванням положень цивільного законодавства, статуту корпорації та внутрішньокорпоративних актів корпорації. Розпорядження майновими корпоративними правами, здійснюється на підставі договорів, які опосередковують перехід прав до іншої особи. Натомість розпорядження окремими майновими правомочностями, які становлять зміст суб'єктивного корпоративного права може відбуватися на підставі розпорядчих правочинів.

10. Необхідно розрізнити термін «відчуження майнових прав» та «передання корпоративних правомочностей». Термін «відчуження» доцільно розуміти як волевиявлення, спрямоване на визначення юридичної долі майнового корпоративного права шляхом передання його у власність іншої особи.

11. Оборотоzdатність майнових корпоративних прав вказує на їх здатність бути об'єктом цивільних правовідносин. Для характеристики корпоративних прав як об'єктів цивільного обороту мають значення такі критерії:

- а) правовий зв'язок;
- б) можливість відокремлення від суб'єктів корпоративних відносин.

12. Майновим корпоративним правам властивий загальний правовий режим оборотоzdатності. Обмеження щодо розпорядження корпоративними правами можуть встановлюватися законом, установчими документами та локальними актами органів управління корпорації залежно від виду та організаційно-правової форми юридичної особи корпоративного типу.

13. Розпорядження як акт волевиявлення володільця корпоративного права відбувається в певній правовій формі. Необхідно враховувати особливості зовнішньокорпоративного і внутрішньокорпоративного обороту. Ці особливості стосуються підстав передання майнових корпоративних прав чи їх окремих правомочностей, форми та процедури

переходу суб'єктивних корпоративних прав (окремих правомочностей) до іншого суб'єкта, межі здійснення волевиявлення, щодо їхнього розпорядження.

14. Передання корпоративного права призводить до певних юридичних наслідків правоприпиняючого характеру у відчужувача. Натомість розпорядження окремими правомочностями, які становлять зміст суб'єктивного корпоративного права не є підставою виникнення нових цивільних прав у корпоративній сфері. Володілець корпоративного права на підставі розпорядчого акту передає тимчасово свої повноваження іншій особі у межах корпоративного правовідношення.

15. Критерієм встановлення можливості бути самостійним об'єктом корпоративних відносин для окремих немайнових суб'єктивних правомочностей є наявність можливості їхнього самостійного здійснення незалежно від інших суб'єктивних прав. Тож, можна виокремити немайнові права (правомочності), які можуть бути предметом внутрішньокорпоративного обороту.

16. Самостійним об'єктом відносин немайнові права можуть бути у разі їх передання іншим особам, які можуть мати статус учасника корпорації, так і не бути ним. Однак при цьому особа, яка передає немайнове корпоративне право, повинна залишатися учасником корпоративної структури. Припиняючи участь у корпорації, особа позбавляється майнових та немайнових правомочностей. Відповідно не має повноважень щодо відчуження (передання) немайнових корпоративних прав.

17. Учасник корпоративних відносин не може в заповіті серед інших прав вказати особу, якій переходять немайнові права. Таке розпорядження може стосуватися спадкування корпоративного права в цілому як об'єкта правовідносин, яке охоплює майнові та немайнові правомочності.

18. У межах організаційних повноважень реалізується право майнового характеру. Адже визначенню напрямів розподілу прибутку,

розміру дивідендів передуює прийняття відповідного рішення загальними зборами учасників корпоративної структури на основі реалізації організаційних (немайнових) правомочностей.

19. Право на інформацію про діяльність корпорації не належить до особистих немайнових прав у контексті корпоративних відносин. Воно є складовою частиною суб'єктивного цивільного права участі в корпоративній організації. У контексті корпоративних відносин зазначена правомочність є складовою частиною суб'єктивного цивільного права участі в корпоративній організації. Разом із корпоративним правом як об'єктом правовідносин переходить правомочність на отримання інформації про діяльність корпорації.

20. Немайнові (організаційні) корпоративні права є об'єктом цивільного обороту і можуть передаватися іншим суб'єктам цивільних правовідносин. Суб'єктивне цивільне право є особистим, якщо воно має своїм об'єктом блага, що невіддільні від суб'єкта і тому не можуть бути від нього відокремлені. Корпоративні немайнові права (правомочності) мають іншу мету – задоволення майнових інтересів учасника корпоративних відносин.

21. Способи здійснення корпоративних прав можна диференціювати на фактичні та юридичні. Фактичні способи полягають у здійсненні таких дій, які не викликають правових наслідків. Юридичні способи розпорядження корпоративними правами полягають у певних юридично значущих діях, результатом яких є правові наслідки у вигляді зміни або припинення суб'єктивних цивільних прав, що становлять зміст корпоративних відносин.

22. Передання корпоративних прав може мати майнову оцінку і відбуватися в правовій формі договору або правочину. При цьому повноваження щодо передачі корпоративних прав може обмежуватися установчими документами, локальними актами корпорації та договорами між учасниками корпоративної структури.

23. Договірними формами розпорядження корпоративними правами можуть бути поійменовані договори, які опосередковують передання майнових прав у тому числі прав та немайнові договори. До перших належать договори купівлі-продажу, міни дарування, застави, спільної діяльності, спадковий договір тощо. Предметом таких договорів є майнові та немайнові (організаційні) корпоративні права.

24. Визнання корпоративного права об'єктом цивільних правовідносин дозволяє бути їм предметом динаміки цивільного обороту. Правовою формою опосередкування серед іншого є корпоративний договір. У межах корпоративного договору на основі домовленості сторін вирішуються питання управління та порядку здійснення корпоративних прав. За правовою природою корпоративний договір тяжіє до договорів про спільну інвестиційну діяльність. Предметом такого договору є дії з передання корпоративних прав іншій особі, яка визначена в договорі.

25. Передання майнових прав відбувається на основі правочинів самостійно володільцем учасників корпоративних відносин. Предметом корпоративного договору може бути частка у статутному капіталі господарського товариства або правомочності, які складають зміст корпоративного правовідношення.

26. Корпоративні договори, якими опосередковуються передання майнових і немайнових прав, можна диференціювати на такі види:

1) за суб'єктним складом: договори між учасниками корпоративних відносин та між учасниками та самою корпорацією;

2) за предметом корпоративного договору: майнові та немайнові правомочності суб'єкта корпоративних відносин;

3) за метою: спрямовані на відчуження корпоративних прав і договори про тимчасове передання окремих правомочностей;

4) за сферою правового регулювання: договори, які опосередковують внутрішньокорпоративні відносини та договори, що регулюють відносини зовнішньокорпоративного характеру.

27. Предмет корпоративного договору становлять дії, спрямовані на розпорядження корпоративними правами або окремими правомочностями, які повинні бути конкретизовані за певними критеріями, що допоможуть визначити обсяг повноважень, які передаються або добровільно обмежується їхня реалізація.

28. Істотною умовою корпоративного договору є строк, на який передається або обмежується реалізація майнових та немайнових правомочностей. Корпоративний договір не може укладатися на невизначений строк або його припинення зумовлюватися правом вимоги. Специфіка корпоративних відносин вимагає їх упорядкування в часовому вимірі. Тому момент припинення повноважень, переданих за договором, повинен бути встановлений у ньому. Момент припинення корпоративного договору пов'язується з припиненням корпорації як юридичної особи.

29. Важливе значення для змісту корпоративного договору має спосіб та межі здійснення повноважень. Майнові та організаційні (немайнові) правомочності можуть передаватися іншим суб'єктам або самій корпорації з визначенням меж їх здійснення. Водночас суб'єкт корпоративних відносин на основі вільного волевиявлення може обмежити себе в здійсненні корпоративних прав.

30. Праворозпорядчі правочини є підставами передання корпоративних прав іншим особам. Односторонні правочини не повинні породжувати зобов'язання для інших суб'єктів корпоративних відносин. Розпорядчим одностороннім правочином, не можна передати корпоративне право без її згоди. Тож, юридичну складову передання корпоративного права становлять односторонні правочини як з боку однієї сторони, так і другої.

31. На підставі непойменованих договорів може відбуватися розпорядження окремими правомочностями, що складають зміст суб'єктивного корпоративного права. Це можуть бути договори, які опосередковують окремі аспекти внутрішньокорпоративного обороту між

учасниками корпорації, а також між учасниками і самою корпорацією з питань, які не охоплюються корпоративним договором.

32. Розпорядчі правомочності мають похідний характер від суб'єктивного цивільного права і є його складовою частиною. Передати корпоративне право може його володілець, який є суб'єктом корпоративних відносин. За допомогою розпорядчого акта, яким є правочин, відбувається перехід корпоративних прав або окремих повноважень до іншої особи.

Список використаної літератури

1. Белов В. А. Отчуждение и приобретение по российскому Гражданскому кодексу (понятийно-терминологическая сторона вопроса). *Законодательство*. Москва, 2006. № 7. С. 8–19.
2. Бервено С. М. Проблеми договірної права: монографія. Київ, 2006. 392 с.
3. Бігняк О. Цивільно-правовий захист корпоративних прав в Україні: дис.... Д-ра юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2018. 489 с.
4. Бігняк О. В. Цивільно-правовий захист корпоративних прав в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2018. 36 с.
5. Бондарев Е. М. Договір між акціонерами: сучасний стан та перспективи дослідження. *Цивільне право України: нові перспективи розвитку*: матеріали XVIII міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 98-й річниці з дня народження д. ю. н., проф., В. П. Маслова (Харків, 28 лютого 2020 року). Харків: Право, 2020. С. 204–208.
6. Борисова В. И. Корпорация-организационно-правовая форма корпоративных отношений. *Альманах цивилистики: сборник статей / под ред. Р. А. Майданика*. Киев: Правова Єдність, 2008. С. 249–269.
7. Борисова В. І. До проблем участі юридичної особи в цивільному обороті. *Проблеми цивільного права та процесу*: тези доповідей учасників науково-практичної конференції, присвяченій пам'яті О. А. Пушкіна (Харків, 24 травня 2019 року). Харків: ХНУВС, 2019. С. 18–22.
8. Борисова В. І. До чинників, що характеризують цивільне право України як галузь приватного права. *Вісник Академії правових наук України*. 2005. № 2. С. 105–116.
9. Бровченко Т. І. Правова природа статуту товариства. *Матеріали міжнародної конференції присвяченій 90-річчю з дня*

народження д-ра юрид. наук проф. В. П. Маслова (15 лютого 2013 р.). Харків: Право, 2013. С. 261–263.

10. Вавілін Є. Цивільні правовідносини: поняття і основні елементи. *Приватне право*. Харків, 2013. С. 245–251.

11. Васильєва В. А. Корпоративні правовідносини як вид суспільних відносин. *Юридична Україна*. 2003. № 10. С. 24–26.

12. Васильєва В. А. Корпоративні правочини: поняття та особливості. *Проблеми охорони прав суб'єктів корпоративних відносин*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (23–24 вересня 2011 р.). Івано-Франківськ, 2012. С. 25–28.

13. Васильєва В. А. Щодо категорії корпоративної власності. *Проблеми цивільного права та процесу*: тези доповідей учасників наук.-практ. конференції присвяченої світлій пам'яті О. А. Пушкіна (19 травня 2017 р.). Харків: ХНУ, 2017. С. 83–85.

14. Васильєва В. Проблеми розвитку корпоративного права. *Приватне право*. 2013. № 1. С. 135–145.

15. Венедіктова І. В. Категорія охоронюваного законом інтересу в цивільному праві України. *Приватне право*. 2013. № 1. С. 146–158.

16. Вінник О. М. Деякі аспекти вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин. *Вісник господарського судочинства*. 2008. № 1. С. 118–125.

17. Вінник О. М. Теоретичні аспекти правового забезпечення реалізації публічних і приватних інтересів в господарських товариствах: дис. ... д-ра юрид. наук:12.00.04. Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2004. 631 с.

18. Вінник О. М. Теоретичні аспекти правового забезпечення реалізації публічних, приватних інтересів в господарських товариствах: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук:12.00.04. Київ, 2004. 20 с.

19. Вінтоняк Н. Д. Правовий режим корпоративних прав подружжя: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Івано-Франківськ, 2019. С. 214-223.
20. Галіян У. М. Створення загрози порушення суб'єктивного корпоративного права як підстава його захисту. *Цивільне право України: нові виклики і перспективи розвитку*: матеріали XVIII міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 98-й річниці з дня народження д. ю. н., проф. В. П. Маслова (Харків, 28 лютого 2020 року). Харків: Право, 2020. С. 209–213.
21. Глусь Н. С. Корпорації та корпоративне право: поняття, основні ознаки та особливості захисту: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2000. 20 с.
22. Голубєва Н. Ю. Зобов'язання у цивільному праві України: методологічні засади правового регулювання: монографія. Одеса: Фенікс, 2013. 639 с.
23. Горбась Д. В. Здійснення суб'єктивних-цивільних прав фізичних осіб: поняття, способи, межі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2009. 20 с.
24. Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав. Москва: Статут, 2000. 411 с.
25. Гудима-Підвербецька М. М. Координати розвитку правового регулювання субсидіарних зобов'язань учасників (засновників) юридичної особи. *Цивільне право України: нові виклики і перспективи розвитку*: матеріали XVIII міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 98-й річниці з дня народження д. ю. н., проф. В. П. Маслова (Харків, 28 лютого 2020 року). Харків: Право, 2020. С. 167–170.
26. Гулик А. Г. Цивільно-правовий захист прав акціонерів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2015. 20 с.

27. Гуцин В. В., Порошкина Ю. О., Сердюк Е. Б. Корпоративное право. Москва: ЭКСМО, 2006. 458 с.
28. Дзера О.В. Інститут права власності за новим цивільним законодавством і європейські стандарти з охорони права власності. Університетські і наукові записки. 2005. №1-2 (13-14). С.69-75.
29. Енциклопедія цивільного права України / відп. ред. Я. М. Шевченко. Київ: Ін-Юре, 2009. 950 с.
30. Жорнокуй Ю. М. Викуп-витіснення (squeeze out) та добровільний викуп акцій: питання правозастосування. *Цивільне право України: нові виклики і перспективи розвитку*: матеріали XVIII міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 98-й річниці з дня народження д. ю. н., проф. В. П. Маслова (Харків, 28 лютого 2020 року). Харків: Право, 2020. С. 148–151.
31. Жорнокуй Ю. М. Невирішені питання притягнення органу юридичної особи до цивільної правової відповідальності. *Актуальні проблеми приватного права*: матеріали XVIII міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 98-й річниці з дня народження д. ю. н., проф. В. П. Маслова (Харків, 22 лютого 2019 року). Харків: Право, 2019. С. 37–40.
32. Жорнокуй Ю. М. Про співвідношення понять «засновницький договір» і «договір про створення (заснування) корпорації». *Актуальні проблеми приватного права: договір як правова форма регулювання приватних відносин*. Харків: Право, 2017. С. 24–26.
33. Жорнокуй Ю. М. Цивилистическая основа реализации субъективного корпоративного права: монография. Харьков: Золота миля, 2012. 186 с.
34. Жорнокуй Ю. М. Цивільно-правова природа корпоративних конфліктів в акціонерних товариствах: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2016. 20 с.

35. Жорнокуй Ю. М. Цивільно-правова природа корпоративних конфліктів в акціонерних товариствах: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2016. 476 с.
36. Жорнокуй Ю. М., Спасибо-Фатєєва І. В. Договори по реорганізації юридического лица. *Харковская цивилистическая школа о договоре*: монографія. Харьков: Право, 2017. С. 459-468.
37. Зозуляк О. І. Про корпорації в світлі проблем класифікації юридичних осіб. *Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин*. Київ: Ред. журн. «Право України», 2013. С. 21–22.
38. Калаур І. Р. Види здійснення корпоративних прав та правові механізми їх здійснення. *Університетські наукові записки*. 2011. № 4. С. 100–104.
39. Кибенко Е. Р. Корпоративное право Украины. Киев: Эспада, 2001. 288 с.
40. Колгойда О. Щодо поняття та критеріїв корпоративного спору. *Право України*. 2019. № 3. С. 237-259
41. Корпоративне право Австрії та України: монографія / Васильєва В. А., Ковалишин О. Р.; Робентсон В. та ін. Івано-Франківськ, 2015. 251 с.
42. Корпоративне право Польщі та України: монографія / Васильєва В. А., Герберт А., Ковалишина О. Р., та ін. Івано-Франківськ, 2016. 250 с.
43. Корпоративне право України: підручник / В. В. Луць, В. А. Васильєва, О. Р. Кібенко, І. В. Спасибо-Фатєєва та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 379 с.
44. Коссаk В., Бачун О. Практика вирішення спорів, пов'язаних з реалізацією корпоративних прав (за матеріалами узагальнення практики Господарського суду м. Києва). *Право України*. 2003. № 12. С. 54–57.

45. Коссаk В. М. Іноземні інвестиції в Україні: цивільно-правовий аспект. Львів: Центр Європи, 1996. 216 с.
46. Коссаk В. М. Правова природа договору управління майном. *Актуальні проблеми приватного права*: зб. наук. праць до 85-річчя з дня народження, 55-річчя науково-педагогічної та громадської діяльності В. В. Луця. Тернопіль: Підручники і посібники, 2018. С. 22–31.
47. Коструба А., Хоменко М. Генеза вчення про юридичні факти у науці цивільного права. *Право України*. 2019. № 1. С. 178–179.
48. Кохановська О. В. Основні теорії у сфері інформаційних правовідносин: концепція інформаційного права як приватноправового інституту і теорія інформаційного права як галузі права у сучасній правовій доктрині України. *Приватне право*. 2013. № 1. С. 186–200.
49. Кохановська О. Розвиток доктрини немайнових відносин в Україні. *Право України*. 2019. № 1. С. 93–104.
50. Кравцов С. В. Теоретико-правові засади здійснення та захисту права спільної власності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2018. 20 с.
51. Кравченко С. С. Поняття права участі в товаристві, його юридична природа та види. *Адвокат*. 2009. № 11. С. 17–21.
52. Кравченко С. С. Юридична природа прав учасників господарських товариств: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2007. 20 с.
53. Кравчук В. М. Корпоративне право. Науково-практичний коментар законодавства та судової практики. Київ: Істина, 2005. 720 с.
54. Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах: монографія. Львів: Край, 2009. 464 с.

55. Красавчиков О. А. Гражданские организационно-правовые отношения. *Антология уральской цивилистики: 1925–1989*: сборник статей. Москва: Статут, 2001. С. 156–165.
56. Кузнецова Н. С. Поняття, ознаки, класифікація корпоративних спорів. *Правовий тиждень*. 2007, 13 листопада.
57. Кулик М. М. Проблеми правосуб'єктності корпоративних юридичних осіб за національним законодавством: окремі правові аспекти корпоративної відповідальності. *Цивільне право України: нові виклики і перспективи розвитку*: матеріали XVIII міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 98-й річниці з дня народження д. ю. н., проф. В. П. Маслова (Харків, 28 лютого 2020 року). Харків: Право, 2020. С. 199–203.
58. Лукач І. В. Господарсько-правове регулювання корпоративних відносин в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.04. Київ, 2016. 20 с.
59. Луць В. В. Договір як юридичний факт - регулятор цивільних відносин. *Новітні підходи до розуміння юридичних фактів у механізмі правового регулювання приватних відносин* / за ред. А. Б. Принака, О. О. Кота, М. Д. Пленюк. Київ: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. П. Бурчака, 2019. С. 44–46.
60. Луць В. В. Засновницькі договори господарських товариств. *Цивільне право України: нові виклики і перспективи розвитку*: матеріали XVIII міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 98-й річниці з дня народження д. ю. н., проф. В. П. Маслова (Харків, 28 лютого 2020 року). Харків: Право, 2020. С. 138–141.
61. Луць В. В. Здійснення та захист корпоративних прав в Україні (цивільно-правові аспекти): монографія. Тернопіль, 2007. 320 с.

62. Луць В. В. Корпоративне право – підгалузь цивільного права України. *Проблеми цивільного права і процесу*: тези доповідей науково-практичної конференції, присвяченій світлій пам'яті О. А. Пушкіна. Харків: ХНУВС, 2017. С. 38–41.
63. Луць В. В. Про механізм правового регулювання корпоративних відносин. *Актуальні проблеми приватного права*: матеріали XVII наук.-практичної конф. присвяченої 97-й річниці з дня народження д. ю. н., проф. В. П. Маслова (22 лютого 2019 р.). Харків: Право, 2019. С. 85–89.
64. Луць В. В. Про сутність і зміст цивільно-правового договору. *Актуальні проблеми науки і практики цивільного, житлового та сімейного права*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. присвяченої 91-й річниці з дня народження д. ю. н., проф. В. П. Маслова. Харків: Право, 2013. С. 11–16.
65. Луць В. В., Сивий Р. Б., Яворська О. С. Акціонерне право: навч. посібник / за заг. ред. В. В. Луця, О. Д. Крупчана. Київ: Видавничий дім «Ін Юре», 2004. 254 с.
66. Майданик Р. А. Неимущественные оборотоспособные правоотношения как предмет гражданского права Украины. *Альманах цивілістики*. Київ: Правова єдність, 2008. Вып. 1. С. 32–60.
67. Марущак Я. С. Корпоративні права та обов'язки за законодавством України та Європейського Союзу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2018. 20 с.
68. Матійко М. В. Інформаційна функція цивільного права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2009. 20 с.
69. Місяць А. П. Поняття «відчуження майна» у цивільному праві України. *Актуальні проблеми юридичної науки*: збірник тез міжнародної наукової конференції: «Десяті осінні юридичні

- читання» (м. Хмельницький, 18–19 листопада 2011 р.). Хмельницький, 2011. С. 333-337.
70. Мічурін Є. О. Обмеження майнових прав фізичних осіб (цивільно-правовий аспект): дис. ... д-ра юрид. наук.: 12.00.03. Київ, 2008. 463 с.
71. Мороз О. В. Щодо істотних умов цивільно-правового договору. *Цивільне право України: нові виклики і перспективи розвитку*: матеріали XVIII міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 98-й річниці з дня народження д. ю. н., проф. В. П. Маслова (Харків, 28 лютого 2020 року). Харків: Право, 2020. С. 348-350.
72. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / за ред. Коссака В. М. Київ: Алерта, КНТ; ЦУЛ, 2010. 671 с.
73. Олюха В. Г. Цивільно-правовий договір: поняття, функції та система: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2003. 20 с.
74. Пашутіна В. Ю. Зловживання корпоративними правами: цивільно-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2014. 20 с.
75. Переяславська Ю. А. Захист корпоративних прав та законних інтересів держави: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Донецьк, 2013. 20 с.
76. Пленюк М. Д. Юридичні факти в теорії приватноправової науки. *Новітні підходи до розуміння юридичних фактів у механізмі правового регулювання приватних відносин* / за редакцією А. Б. Гриняка, О. О. Кота, М. Д. Пленюк. Київ: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Д. Бурчака, МАПрН України, 2019. С. 121-125.
77. Податковий кодекс України. *Відомості Верховної ради України*. 2011. № 13–17. Ст. 112. (дата звернення: 01.07.2020).

78. Попов В. А., Попова С. О. Чи можна назвати «гудвіл» майновим вираженням права на недоторканість ділової репутації. *Цивільне право України: нові виклики і перспективи розвитку*: матеріали XVIII міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 98-й річниці з дня народження д. ю. н., проф. В. П. Маслова (Харків, 28 лютого 2020 року). Харків: Право, 2020. С. 122–125.
79. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 23.01.2019 у справі №522/14890/16-ц / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80857584> (дата звернення: 01.07.2020).
80. Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі № 909/1294/15 від 01.10.2019 р. / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84814533> (дата звернення: 01.07.2020).
81. Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вересня 2008 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text> (дата звернення: 25.04.2019).
82. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності: Закон України від 6 жовтня 2016 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1666-19#Text> (дата звернення: 19.08.2019).
83. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів. Закони України від 7 квітня 2015 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/289-19#Text> (дата звернення: 11.01.2020).

84. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо корпоративних договорів: Закон України від 23 березня 2017 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1984-19#Text> (дата звернення: 24.01.2019).
85. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення рівня корпоративного управління в акціонерних товариствах: Закон України від 23 березня 2017 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1983-19#Text> (дата звернення: 19.08.2019).
86. Про депозитарну систему України: Закон України від 6 липня 2012 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5178-17#Text> (дата звернення: 11.01.2020).
87. Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 25.02.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-16#Text> (дата звернення: 11.01.2020).
88. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18 вересня 1991 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text> (дата звернення: 24.01.2019).
89. Про інформацію: Закон України від 02 жовтня 1992 року / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 19.08.2019).
90. Про практику розгляду судами корпоративних спорів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2008 р. №13.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-08> (дата звернення: 11.11.2020).

91. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19 березня 1996 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96> (дата звернення: 11.11.2020).

92. Про страхування: Закон України від 07 березня 1996 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96> (дата звернення: 24.01.2019).

93. Сіщук Л.В., Проблеми оборотоздатності корпоративних прав та перспективи вдосконалення корпоративного законодавства щодо обігу корпоративних прав у цивільному обороті. *Актуальні проблеми приватного права*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 92-й річниці з дня народження д. ю. н., проф. В. П. Маслова (Харків, 28 лютого 2014 року). Харків, 2014. С. 342-346.

94. Рішення Господарського суду Одеської області від 28.11.2019 у справі № 916/1444/19 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86175401> (дата звернення: 24.01.2020).

95. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес від 1 грудня 2004 р. *Урядовий кур'єр*. 2004. № 239).

96. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо організаційного тлумачення окремих положень статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом

інтерес від 01.02.2004 р. *Офіційний вісник України*. 2004. № 50. Ст. 3288.

97. Рішення Приватного акціонерного товариства «ВО «Стальканат-Сіпур» про розподіл прибутку. *Урядовий кур'єр*. 2019, 8 лютого (№ 26).

98. Розгон О. В. Межі та обмеження прав власності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2005. 225 с.

99. Романюк Я. М. Проблеми застосування цивільно-правових норм у цивільному судочинстві України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук 12.00.03. Київ, 2017. 36 с.

100. Ромащенко І. Право участі у товаристві: бути чи не бути? Ліга. Блоги. 13.05.2018. URL://blog. Liga. net/user/Iromas Rehenko/article/30122.

101. Ромовська З. Українське цивільне право: Загальна частина. Академічний курс. Київ: Аттіка. 2005. 560 с.

102. Саракун І. Б. Здійснення корпоративних прав – учасниками (засновниками) господарських товариств: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2008. 21 с.

103. Саракун І. Б. Здійснення корпоративних прав учасниками (засновниками) господарських товариств (цивільно-правовий аспект): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ: НДІ приватного права і підприємництва Акад. прав. наук України, 2007. 214 с.

104. Сибільов М. М. Загальні положення регулювання відносин у сфері надання послуг за проектом нового Цивільного кодексу України. *Вісник Академії правових наук України*. 1996. № 4. С. 88.

105. Сигидин М. М. Корпоративний договір: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2016. 20 с.

106. Сіщук Л. В. Скликання загальних зборів учасників товариства з обмеженою відповідальністю. *Проблеми цивільного права та процесу*: тези доповідей учасників науково-практичної конференції

конференції, присвяченої світлій пам'яті О. А. Пушкіна (Харків, 24 травня 2019 року). Харків: ХНУВС. С. 275-278.

107. Скиданов К. В. Воля і волевиявлення в правочині: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2016. 20 с.

108. Сліпченко С. О. Особисті немайнові правовідносини щодо оборотоздатності об'єктів: монографія. Харків: Діса плюс, 2013. 552 с.

109. Сліпченко С. О. Щодо можливості передачі права участі у товаристві. *Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин*: зб. наук. праць НАПрН України / за заг.ред. В. В. Луця. Київ: Ред. журн. «Право України», 2013. С. 60–64.

110. Смітюх А. В. Юридичні факти, що визначають походження зобов'язальних прав вимоги від майнових корпоративних прав. *Восьмі юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Одеса, 2018. С. 41–46.

111. Соколовський М. В. Межі здійснення корпоративних прав: окремі цивільно-правові аспекти. *Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин*. Київ: Ред. журн. «Право України», 2013. С. 41–46.

112. Соколовський М. В. Межі здійснення суб'єктивних корпоративних прав учасників підприємницьких товариств: автореф. дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.03. Івано-Франківськ, 2017. 20 с.

113. Сороченко А. В. Корпоративні права та обов'язки: господарсько-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Київ, 2015. 20 с.

114. Сосула О.О. Законодавче регулювання корпоративного договору в Україні. *Підприємство, господарство і право*. 2020. №7 (293). С. 56-61.

115. Сосула О.О. Зміст корпоративного договору: цивільно-правовий аспект. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. №4(32), 2020. Р. 177-184.
116. Сосула О. Корпоративні права як об'єкт цивільного обороту. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні:: Матеріали XXV звіт. наук.-практ. конф., 7-8 лют. 2019 р. / ЛНУ ім. І. Франка. Юрид. фак-т; голов. ред. В. М. Бурдін. - Львів : Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2019. - Ч. 1 Додаток. - С. 39-41.*
117. Сосула О.О. Майнова складова корпоративних прав. *Збірник наукових праць за матеріалами XVI міжнародної науково-практичної конференції «Корпоративне право України та країн Європейського союзу: новели законодавства» Навчально-науковий юридичний інститут ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»* - С. 153-157.
118. Сосула О.О. Оборотоzdатність немайнових (організаційних) корпоративних прав. *Актуальні проблеми правознавства*. Випуск №4. Тернопіль, 2020. С. 77-89.
119. Сосула О.О. Поняття корпорацій як суб'єкта цивільних правовідносин. *Збірник наукових праць за матеріалами XVII міжнародної науково-практичної конференції «Правовий захист корпоративних прав за законодавством України та країн Європейського Союзу» Навчально-науковий юридичний інститут ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»* - С.201-206.
120. Сосула О.О. Правова природа корпоративних прав. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»* №889, серія: юридичні науки, випуск 17. Львів, 2018. С. 100-105.
121. Сосула О.О. Форми корпоративних договорів за законодавством України. Актуальні питання розвитку правової держави в умовах сучасного становлення громадянського

суспільства в Україні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 26-27 червня 2020 року, 2020. С.55-60.

122. Спасибо-Фатеева И. В. Акционерные общества: корпоративные отношения. Харьков: Право, 1998. 252 с.

123. Спасибо-Фатеева І. Акціонерні угоди. *Право України*. 2009. № 12. С. 182-191.

124. Спасибо-Фатеева І. В. З'ясування змісту корпоративних відносин як передумови вирішення корпоративних спорів. *Правовий тиждень*. 2017, 10 жовтня.

125. Спасибо-Фатеева І. В. Корпоративні правовідносини в Україні і модель Хіршмана. *Восьмі юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського: матеріали науково-практичної конференції*. Одеса: Астропринт, 2018. С. 38–41.

126. Спасибо-Фатеева І. В. Оборотоzdатність об'єктів цивільних прав. *Право України*. 2005. № 6. С. 34–38.

127. Спасибо-Фатеева І. В. Цивілістика на шляху формування доктрини: вибр. наук. праці. Харків: Золоті сторінки 2012. 696 с.

128. Спасибо-Фатеева І. В. Цивільно-правові проблеми акціонерних правовідносин: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2000. 364 с.

129. Спасибо-Фатеева І. В., Вронська Г. О. Корпоративні спори: правові позиції Верховного Суду та коментар науковців / за заг. ред. І. В. Спасибо-Фатеевої. Харків: ЕКУС, 2019. 280 с.

130. Спасибо-Фатеева І. В., Дуденко Т. В. Правова природа майнових і корпоративних прав, їх оборотоzdатність та деякі аспекти застави. *Юридичний радник*. 2005. № 2. С. 27–30.

131. Спасибо-Фатеева І. Права учасників товариства з обмеженою відповідальністю. *Українське комерційне право*. 2012. № 12. С. 7–13.

132. Спасибо-Фатєєва І. В. Застава корпоративних прав. *Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин*: зб. наук. праць. Київ: Ред. ж-лу «Право України», 2013. С. 29–36.
133. Рішення Господарського суду Запорізької області від 11.04.2016 у справі №908/341/16 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.gov.ua/Review/57169845> (дата звернення: 24.01.2019).
134. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 03.10.2018 у справі №331/2533/17 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.gov.ua/Review/77136524> (дата звернення: 24.01.2019).
135. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 23.05.2018 у справі №911/3494/16 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Rewiew/74440210> (дата звернення: 24.01.2019).
136. Стефанчук М. О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав: дис. ... канд. юрид. наук:12.00.03. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького, 2006. 201 с.
137. Стефанчук Р. О. Суб'єктивне цивільне право як правова категорія. *Спогади про людину, Вченого, Вчителя (до 60-річчя від Дня народження професора Ірини Миколаївни Кучеренко*. Київ: Арт ЕК, 2016. С. 191–203.
138. Сулейменов М. К. Избранные труды по гражданскому праву. Москва: Статут, 2006. 587 с.
139. Тап'ян Р. І. Односторонні правочини в цивільному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2009. 20 с.
140. Угриновська О. І. Проблеми виконання рішень з корпоративних правовідносин. *Захист корпоративних прав інвесторів в світлі нового Цивільного кодексу України*. Львів, 2003. С.37–43.

141. Франчук В. І. Корпоративна безпека: теоретичні засади: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2009. 176 с.
142. Халабуденко О. А. Соглашение о передаче права как распорядительный акт в модельных правилах европейского частного права ОСFR. *Проблеми цивільного права та процесу*: тези доповідей учасників наук.-практ. конф., присв. пам'яті О. А. Пушкіна. Харків: ХНУВС, 2017. С. 59–63.
143. Харитонов Є. О. «Корпоративне право» та «Корпоративне законодавство»: до проблеми співвідношення. *Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин*. Київ: Ред. журн. «Право України», 2013. С. 16–21.
144. Цивільне право України: підручник: у 2 т. / Борисова В. І., Баранова П. М., Жилінкова І. В. та ін.; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Київ: Юрінком Інтер, 2004. Т. 1. 656 с.
145. Цікало В. І. Захист корпоративного права акціонерів на скликання позачергових загальних зборів. *Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин*: зб. наук. праць. Київ: Право України, 2013. С. 67–72.
146. Цікало В. І. Корпоративні права: поняття, ознаки, класифікація. *Право України*. 2010. № 11. С. 102–109.
147. Цікало В. Корпоративне товариство: поняття, ознаки, організаційно-правові форми. *Право України*. 2006. № 6. С. 50–53.
148. Цікало В. Форми здійснення корпоративних прав. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матеріали XXXI звітної науково-практичної конференції (6–7 лютого 2020 року). Львів, 2020. С. 50–55.
149. Цюра В. В. Інститут представництва в цивільному праві України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук:12.00.03. Київ, 2017. 32 с.

150. Шимон С. І. Теорія майнових прав як об'єкта цивільних правовідносин: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2014. 663 с.
151. Шишка О. Р. Класифікація юридичних фактів за вольовим критерієм: проблема визначення предмета цивільного права. *Проблеми цивільного права та процесу: тези науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті О. А. Пушкіна*. Харків: ХНУВС, 2017. С. 230–233.
152. Шишка О. Р. Немайнові відносини з матеріальними благами в предметі цивільного права. *Актуальні проблеми приватного права: матеріали XVII наук.-практ. конф. присв. 97-й річниці з дня народження д. ю. н., проф. Маслова (22 лютого 2019)*. Харків: Право, 2019. С. 255–259.
153. Шишка Р. Б. Організаційні корпоративні відносини. *Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин: зб. наук. праць*. Київ: Право України, 2013. С. 36–39.
154. Щербина В. С. Правова природа корпоративних відносин. *Українське комерційне право*. 2006. № 7. С. 10–14.
155. Яворська О. Майнові права, як об'єкти цивільного обороту. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2011. Вип. 53. С. 225–231.
156. Яримович У. В. Придбання корпоративних прав як форма здійснення інвестицій: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2012. 20 с.
157. Яриш О. Дефініція інформації як окремого об'єкта цивільних прав. *Юридична Україна*. 2014. № 9. С. 59–64.
158. Яроцька М. В. Юридичний склад як підстава виникнення майнових цивільних правовідносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2018. 19 с.
159. Ясечко С. В. Проблемні питання правопороджуючих односторонніх правочинів з нематеріальними благами. *Проблеми*

цивільного права та процесу: тези доповідей учасників наук-практик. присв. світлій пам'яті д. ю. н., проф. О. А. Пушкіна. Харків: ХНУВС, 2017. С. 236–238.

160. Ясечко С. В. Цивільно-правова відповідальність за порушення права на інформацію: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2011. 17 с.

161. Dzera I. Issues in the Legal Framework of Invalidity of Transactions. *Acces to Justice in Eastern Europe*. 2019. №1(2). P.67-81. URL: https://ajee-journal.com/upload/attaches/att_1551342041.pdf (date of access: 01.01.2020).

ДОДАТОК А
СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ
ДИСЕРТАЦІЇ ТА ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ
РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у вітчизняних наукових фахових виданнях:

1. Сосула О.О. Правова природа корпоративних прав. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»* №889, серія: юридичні науки, випуск 17. Львів, 2018. С. 100-105.
2. Сосула О.О. Законодавче регулювання корпоративного договору в Україні. *Підприємство, господарство і право*. 2020. №7 (293). С. 56-61.
3. Сосула О.О. Оборотоzdатність немайнових (організаційних) корпоративних прав. *Актуальні проблеми правознавства*. Випуск №4. Тернопіль, 2020. С. 77-89.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав та виданнях, які включено до міжнародних наукометричних баз:

1. Сосула О.О. Зміст корпоративного договору: цивільно-правовий аспект. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. №4(32), 2020. P. 177-184.

Опубліковані праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Сосула О.О. Майнова складова корпоративних прав. *Збірник наукових праць за матеріалами XVI міжнародної науково-практичної конференції «Корпоративне право України та країн Європейського союзу: новели законодавства» Навчально-науковий юридичний інститут ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»* - С. 153-157.

2. Сосула О.О. *Поняття корпорацій як суб'єкта цивільних правовідносин. Збірник наукових праць за матеріалами XVII міжнародної науково-практичної конференції «Правовий захист корпоративних прав за законодавством України та країн Європейського Союзу» Навчально-науковий юридичний інститут ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»* - С.201-206.
3. Сосула О.О. *Форми корпоративних договорів за законодавством України. Актуальні питання розвитку правової держави в умовах сучасного становлення громадянського суспільства в Україні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 26-27 червня 2020 року, 2020.* С.55-60.
4. Сосула О. *Корпоративні права як об'єкт цивільного обороту. Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні:: Матеріали XXV звіт. наук.-практ. конф., 7-8 лют. 2019 р. / ЛНУ ім. І. Франка. Юрид. фак-т; голов. ред. В. М. Бурдін. - Львів : Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2019. - Ч. 1 Додаток. - С. 39-41.*